

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**SEKÜLER KUTSAL OLARAK FUTBOL: FENERBAHÇE
TARAFTARLARI ÜZERİNDEN SOSYOLOJİK BİR
İNCELEME**

YASİR FURKAN ÖZTÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
PROF.DR. MUSTAFA ARSLAN**

KONYA-2025

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Yasir Furkan ÖZTÜRK		
	Numarası	22810301922		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tezin Adı	Seküler Kutsal Olarak Futbol: Fenerbahçe Taraftarları Üzerinden Sosyolojik Bir İnceleme		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Yasir Furkan ÖZTÜRK

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Yasir Furkan ÖZTÜRK		
	Numarası	22810301922		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa ARSLAN		
	Tezin Adı	Seküler Kutsal Olarak Futbol: Fenerbahçe Taraftarları Üzerinden Sosyolojik Bir İnceleme		

Bu çalışmanın konusunu seküler bir olgu olarak futbolun kutsal boyutları oluşturmaktadır. Günümüzde futbol, yalnızca sportif bir faaliyet olmanın ötesine geçerek bireylerin kimlik inşasında, aidiyet ilişkilerinde ve gündelik yaşam pratiklerinde belirleyici bir unsur haline gelmiştir. Bu bağlamda çalışmada, futbolun seküler bir kutsal olarak nasıl inşa edildiğini sosyolojik bir perspektifle analiz etmek amaçlanmakta olup futbolun ritüelleşmiş unsurları, taraftar kimliğiyle örülen aidiyet biçimleri ve seküler kutsallıkla ilişkili yönleri Fenerbahçe taraftarları örneği üzerinden incelenmiştir.

Araştırma nitel yöntemle yürütülmüş, veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. İstanbul'un üç farklı ilçesinde amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilen 20 Fenerbahçe taraftarı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiş ve analiz beş ana temada toplanmıştır; Fenerbahçe'nin bireylerdeki anlamı, hayali cemaat tipi yapılanma, üst kimlik inşası, seküler kutsal olarak taraftar ritüelleri ve totemik uygulamalar. Araştırma bulguları, taraftarlığın sadece sportif bir bağlılık değil, aynı zamanda aidiyet, dayanışma, kutsal mekân ve zaman üretimi ile seküler kutsal ritüeller içerdiğini göstermektedir. Fenerbahçe taraftarlarının hayali cemaat olgusu çerçevesinde "biz bilinci" geliştirdikleri, sosyal statüleri önemsizleştirerek bir üst kimlik inşa ettikleri ve seküler kutsal bir aidiyet alanı olarak futbol ritüelleri ve totemik uygulamalarla anlamlandırdıkları tespit edilmiştir. Stadyumlar, semboller, marşlar, renkler ve gündelik yaşam pratiklerine sirayet eden davranış biçimleri kutsallık atfedilen başlıca unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Fenerbahçelilik, katılımcıların yaşamlarında aile, ulusal değerler ve toplumsal dayanışma ile birlikte konumlanan, güçlü bir aidiyet biçimi olarak tezahür etmektedir.

Bu çalışma, futbolun bireylerin ve toplulukların sosyal dünyasında nasıl merkezi bir konum edindiğini ve kutsallığın seküler alandaki yeniden inşasına nasıl katkı sunduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Seküler-Kutsal, Ritüel, Totem, Futbol, Fenerbahçe.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	Yasir Furkan ÖZTÜRK		
	Student Number	22810301922		
	Department	Sociology		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Mustafa ARSLAN		
Title of the Thesis/Dissertation	Football As Secular Sacred: A Sociological Study on Fenerbahçe Fans			

This study explores the sacred dimensions of football as a secular phenomenon. In contemporary society, football has transcended its nature as a mere sporting activity to become a defining element in identity construction, affiliation dynamics, and everyday life practices. Within this context, the study aims to analyze how football is constructed as a secular sacred through a sociological lens. The research focuses on the ritualized elements of football, forms of belonging shaped through fan identity, and aspects related to secular sacredness, using Fenerbahçe supporters as a case study.

The research was conducted with qualitative method, and semi-structured interview technique was used as data collection tool. Interviews were carried out with 20 Fenerbahçe fans, selected via purposive sampling from three different districts of Istanbul. The data obtained from participants were analyzed using descriptive analysis and categorized under five main themes: the meaning of Fenerbahçe for individuals, imagined community-type structures, construction of a supra-identity, fan rituals as secular sacred practices, and totemic applications. Findings indicate that fandom is not merely a form of sporting loyalty, but also encompasses dimensions of belonging, solidarity, and the creation of sacred spaces and times through secular rituals. It was found that Fenerbahçe fans develop a "we-consciousness" within the framework of the imagined community concept, construct a supra-identity that renders social status insignificant, and attribute meaning to football as a secular sacred space through rituals and totemic practices. Stadiums, symbols, chants, colors, and behavior patterns that permeate everyday life emerge as key elements imbued with sacred meaning. For participants, being a Fenerbahçe fan is a powerful form of belonging that stands alongside family, national values, and social solidarity.

This study reveals how football has assumed a central position in the social worlds of individuals and communities, and how it contributes to the reconstruction of sacredness in the secular realm.

Keywords: Secular-Sacred, Ritual, Totem, Football, Fenerbahce.

ÖNSÖZ

Günümüzde futbol olgusunun toplumsal hayat içerisinde önemli bir konum işgal etmesi, sosyal, siyasal ve ekonomik söylemin en çok tartışılan olguları arasında bulunması, dünyada ve özellikle ülkemizde gündem oluşturmadaki etkisinin yadsınamaz olması, temel motivasyonumuzu sağlamakla birlikte konunun önemini ortaya koymakta, bizi futbol olgusu üzerine daha fazla eğilinmesi gerektiği sonucuna ulaştırmaktadır.

Futbol olgusuna seküler kutsal bir sosyolojik perspektif geliştirme maksadıyla kaleme aldığımız çalışmamızda, temelde futbolun kutsallıkla oluşturmuş olduğu bağlam kaynaklar ışığında ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın, toplumu meydana getiren fertlerin toplumsal hayatlarındaki tutum ve davranışlarına dair dinamiklerin tespiti ve anlamlandırılması hususlarında önemli bir veri sunacağı temennisini taşıyorum.

Bu süreçte tecrübesi, bilgi birikimi ve cesaret veren desteğiyle tez çalışmasının her aşamasında bana yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Mustafa Arslan’a sonsuz minnetlerimi sunarım.

Her akademik eser gibi bu çalışmada araştırmacının kaynaklar ışığında tezahür eden fikirleri ve zamanından çok daha fazlasını ifade etmektedir. Yüksek lisans süreci ve sonrasında katkılarıyla daha geniş bir perspektife sahip olmamı sağlayan Prof. Dr. Mahmut Hakkı Akın’a, Prof. Dr. Ferhat Tekin’e, Prof. Dr. François Fulconis’e ve Doç. Dr. Terry Shoemaker’e teşekkürlerimi sunuyorum. İfade etmeliyim ki, hayatımın her anında varlığını yanımda hissettiğim güzel insan Prof. Dr. Murat Arıcı’ya teşekkürü bir gönül borcu biliyorum.

Ve tabii ki, üzerimdeki emeklerinin kelimelerle ifade edilmesinin imkânsız olduğu annem Hatice Öztürk ile babam Selçuk Cengiz Öztürk’e aileme ve dostlarım Cihat Güler, Orkun Sekendiz, Gürkan Hürgezer, Sinem Altun Ünlü, İbrahim Adıyaman ve Yasemin Demirel’e şükranlarımı sunuyorum. Çalışmanın inşa sürecinde uzun zaman ilgiden muaf bıraktığım, sevgili eşim Zarina Öztürk’e ve çocuklarım Kemal Oğuz ile Alper Ediz’e anlayışları ve destekleri için minnettarım.

Yasir Furkan ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	i
Özet	ii
Abstract	iii
Önsöz.....	iv
İçindekiler.....	v
Tablolar Listesi	vii
Kısaltmalar Listesi	viii
Giriş.....	1
I. Araştırma Konusu ve Problemi	3
II. Araştırmanın Amacı	5
III. Araştırmanın Önemi	6
IV. Araştırma Konusu ile İlgili Belli Başlı Literatür	7

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kavramsal Açıdan Spor ve Futbol.....	14
1.1.1. Sporun Küresel ve Ulusal Düzeyde Tarihsel Gelişimi	14
1.1.2. Futbolun Doğuşu ve Kısa Tarihsel Gelişimi.....	18
1.1.3. Türkiye’de Futbolun Tarihi ve Gelişimi	20
1.1.4. Türkiye’de Futbolun Günümüzdeki Durumu	22
1.1.5. Futbolun Toplumsal Boyutları.....	23
1.2. Kavramsal Açıdan Seküler ve Kutsal	27
1.2.1. Seküler Kavramı	27
1.2.1.1. Sekülerleşme Teorisi.....	28
1.2.2. Kutsal Kavramı	29
1.2.2.1. Dini Kutsal Olgusu	30
1.2.2.2. Seküler Kutsal Olgusu	31
1.3. Fenerbahçe Spor Kulübü	33
1.4. Taraftarlık Olgusu.....	33
1.5. Futbol ve Kutsallık: Sakramentalizm Bağlamında Futbol.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Yöntemi	40
2.2. Veri Toplama Araçları	41
2.3. Veri Analizi.....	41
2.4. Çalışma Grubu	42
2.5. Kapsam ve Sınırlılık	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAHA VERİLERİNİN ANALİZİ

3.1. Demografik Bilgiler	45
3.2. Araştırma Bulgularının Analizi	46
3.2.1. Fenerbahçe'nin Bireylerdeki Anlamı: "Fenerbahçe Benim İçin Ailem Gibi"	47
3.2.1.1. Yaşamlarındaki Yeri: "Her Zaman Öncelikli Bir Yerde"	49
3.2.1.2. Özdeşleştirilen Duygular: "Sadakat, Sevgi, Üzüntü, Aşk"	51
3.2.1.3. Gündelik Yaşama Etkileri: "Hafta Zehir Olur. Hiçbir İş Rast Gitmez"	53
3.2.1.4. Unutulmayan Anılar: "FETÖ'ye Karşı Verilen Mücadele Unutulmaz"	55
3.2.1.5. Kulübün Satılmasına Dair Görüşler: "Fenerbahçe Halkın Takımıdır"	57
3.2.1.6. Göze Alınanlar: "Cebimdeki Son Parayı Fenerbahçe İçin Harcayabilirim"	58
3.2.2. Hayali Cemaat Tipi Yapılanma: "Samimiyet Daha Hızlı Olur Fenerbahçeliyle"	60
3.2.2.1. Taraftarlarla Kurulan İlişkiler: "Hepsi Kardeşimiz Abimiz Dostumuz"	63
3.2.2.2. Statünün Etkisi: "Ortak Payda Fenerbahçe"	65
3.2.2.3. Taraftarlar Arasında Olmak: "Ailenin Yanında Olmak Gibi Bir Duygu"	68
3.2.2.4. Siyasi Görüşte Camianın Etkisi: "Fenerbahçe Siyaset Üstü Bir Takımdır"	71
3.2.2.5. Maç İzleme Ritüelleri: "Kahve Bizim İçin Bir Buluşma Noktası"	74
3.2.3. Üst Kimlik İnşası: "Fenerbahçelilik, Her Şeyden Önce Bir Duruştur"	76
3.2.3.1. Fenerbahçelilik: "Fenerbahçelilik Bir Yaşam Tarzıdır"	78
3.2.3.2. Taraftar Kimliği: "Fenerbahçeli Olduğumu Gururla Sergilerim"	81
3.2.3.3. Tanınmayan Fenerbahçe Taraftarlarına Yaklaşım: "Yakınlık Hissederim"	83
3.2.3.4. Diğer Takım Taraftarından Farkları: "Başarısızken Bile Tam Destek"	85
3.2.3.5. Çocuğunun Fenerbahçeli Olması: "Evladıma Kalacak En Büyük Miras"	88
3.2.4. Seküler Kutsal Olarak Taraftar Ritüelleri: "Yüce, Sıra Dışı Bir His"	90
3.2.4.1. Stadyuma Girildiğinde Hissedilenler: "Tüylerim Diken Diken Oluyor"	92
3.2.4.2. Maç Saatinde Önemli Bir İş Çıktığında Tutumlar: "Her Şey Ertelenir"	94
3.2.4.3. Hafta Planlamasına Etkisi: "Fenerbahçe Varsa Diğer Planlar Bekler"	96
3.2.4.4. Simgesel Eşyaların Kullanılması: "Dükkânda Fenerbahçe Bayrağı Asılı"	98
3.2.4.5. Ad Verme: "Babam Fenerbahçeli Önder'den Esinlenerek Koymuş"	101
3.2.4.6. Fenerbahçe Tarafından Düzenlenen Törenlere Katılım: "Büyülü Bir An"	103
3.2.5. Totemik Unsurların Analizi: "Hep Gülüyoruz Ama İşe Yarıyor Gibi Geliyor"	106
3.2.5.1. Maç Esnasında Totem Tutma: "Kahvehanede Uğurlu Bir Masamız Var"	107
3.2.5.2. Uğur Getirdiğine İnanılan Şeyler: "Sol Elimle Saçımı Tutmam"	109
3.2.5.3. Uğursuzluk Getirdiğine İnanılan Şeyler: "Ayakta İzlersem Gol Yeriz"	111
3.2.5.4. Saklanılan Manevi Değeri Olan Eşyalar: "Eski Maç Biletleri"	113
Sonuç ve Öneriler	115
Kaynakça	118
Ekler	125
Ek-1 Mülakat Formu	125
Ek-2 Fotoğraflar	126

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 4.1. Katılımcı Listesi	45
------------------------------------	----

KISALTMALAR LİSTESİ

Çev.	Çeviren
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
Ed.	Editör
Der.	Derleyen
s.	Sayfa

GİRİŞ

Spor, kadim bir tarihe sahip evrensel bir olgudur. Tezahür ettiği günden günümüze değin bireylerin ilgisini üzerine çekmiş ve geniş kitlelerin katılım sağladığı bir alan olagelmıştır. Spor denilince akla ilk olarak futbol gelmektedir. Futbolun ilk kez nerede ve kimler tarafından oynanmaya başlandığı bilinmemekle birlikte kadim bir tarihe sahip olduğu düşünülmektedir. Futbol, tarihsel süreçte farklı biçim ve adlandırmalarla varlığını sürdüren bir oyun olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Dünyanın en kitlesel spor dalı olan futbol, içerisinde birçok hayat, hikâye, kültür ve sosyoloji barındırmaktadır.

Günümüzde futbolun toplumsal hayat içerisinde önemli bir konuma gelmesi ve bireyleri etkileyen, kitleleri harekete geçirebilme yetisine sahip bir mahiyette olması, sosyolojik bir ele alışı elzem kılmaktadır. Futbol olgusunu sosyolojik bir yaklaşımla incelemeye tabi tuttuğumuz çalışmamızın ana gövdesi futbolun kutsal boyutları ekseninde oluşmaktadır.

Kutsallık, kutsal olma durumunu ifade eden bir kavramdır. Türkçe’de “kut”tan türetilmiş olan kutsal kelimesi, doğaüstü bir varlık veya güçte ya da onunla temas sonucunda bazı varlıklarda bulunduğu inanılan aşkın nitelik anlamında kullanılmaktadır (Kirman & Özbolat, 2017:21). Emile Durkheim ve Marcel Mauss gibi bilim insanları, kutsalı, herhangi bir sosyal, dini, etnik veya ulusal grubun bilişsel sınırlarını yarattığı ve kendisini diğerlerinden farklı olarak kategorize ettiği bir değer kategorisi olarak değerlendirmişlerdir. Kutsal kavramı, insanlar tarafından her ne kadar dinle ilişkilendirilmiş olsa da, din dışı alanlarda da kutsallara rastlayabilmemiz pek tabii mümkündür. Türk sosyolojisinin önemli isimlerinden olan Mustafa Aydın söz konusu durumu “Sakramentalizm” kavramsallaştırmasıyla açıklamaktadır. Sakrament-al-izm kök ve eklerinden meydana gelen sözcük Türkçeye kutsal-laştırma-cılık veya kutsamacılık olarak çevrilebilmektedir (Aydın, 2014:248). Yani muhtevası hasebiyle kutsallık barındırmayan birçok şey, süreç içerisinde kutsal hale bürünebilmektedir.

Başlangıçta tezahür ettiği şartlar ve bireyler tarafından kendisine atfedilen değer düşünüldüğünde futbolun dünyevi bir olgu olduğu aşikârdır. Ancak salt

dünyevi bir olgu olarak futbola, sahip olduğu çeşitli öğeleri üzerinden zamanla kutsallık atfedilmiştir. Umberto Eco da futbola yönelik kamuoyu ilgisini, bağımlılığın kesinlikle mantığa dayanmadığı dinsel kendinden geçme haline benzetmektedir (Trifonas, 2004:44). Futbolun günümüz toplumsal yaşamında üstlenmiş olduğu işlevler, muhtevasında var olan sembol ve ritüeller, bireyler tarafından kutsiyet atfedilen unsurları futbol ile kutsallık bağlamını oluşturmaktadır.

Futbol olgusunun, stadyumları, sembolleri, formları, bayrakları, amblemleri, renkleri, marşları, ritüelleri, totemleri vesaire gibi kutsal ikonları düşünüldüğünde ve bireylerin aidiyetleri göz önünde bulundurulduğunda kutsallık ile bir bağlam oluşturduğu kanaatine ulaşılmaktadır. Çalışmamızda futbolun kutsal boyutları, Fenerbahçe'nin bireylerdeki anlamı, hayali cemaat tipi yapılanma, üst kimlik inşası, seküler kutsal olarak taraftar ritüelleri ve totemik uygulamalar olmak üzere beş ana temada toplanmıştır. Çalışmamız içerisinde futbolda kutsalın yeniden inşası sıralamış olduğumuz ilgili temalar üzerinden sosyolojik bir analizle değerlendirilmektedir.

Bu çalışma “giriş”, “sonuç” ve “kaynakça” bölümleri dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. “Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve” başlığı altında birinci bölümde; spor ve futbol kavramlarının mahiyeti, dünyada ve Türkiye’de tarihsel süreç içerisindeki gelişimi kaynaklar ışığında açıklanmaya çalışılmış olup din, seküler ve kutsal olguları ile dini kutsal ve seküler kutsal olguları kavramsal açıdan ele alınmıştır. Ayrıca bölüm içerisinde, futbol ve kutsallık ilişkisi, sakramentalizm bağlamında futbol olgusu alt başlıklar yardımıyla değerlendirilmeye tabi tutulmuş, konuların üzerine derinlemesine eğilinmiştir. Birinci bölüm tez konusunun teorik çerçevesinin kurulduğu bölüm içeriğinde oluşturulmuştur. “Yöntem” başlığını taşıyan ikinci bölümde; araştırmanın yöntemi, kapsam ve sınırlılığı, çalışma grubu, veri toplama araçları ve analizini içeren araştırma metodolojisine yer verilmiştir. “Saha Verilerinin Analizi” başlığında ele alınan üçüncü bölümde; katılımcılardan elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiş ve analiz beş ana temada toplanmıştır. İlgili temalar ve alt başlıklar yardımıyla araştırma bulguları teorik bağlamla bütünleştirilerek sosyolojik analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırmamızın konusu ve problemi, amacı, önemi, ve araştırma konusu ile ilgili belli başlı literatür ise çalışmamızın giriş kısmının ardından sıralanmıştır.

Bu çalışma, seküler bir olgu olarak futbolun kutsal boyutlarını sosyolojik bir bakışla inceleyen bir mahiyettir. Sosyolog içinde yaşadığı toplumun sosyal gerçekliğine ve toplumsal problemlerine eğilmelidir.

Futbol olgusunun kutsallıkla kurmuş olduğu bağlam özelinde literatürde yeterli sayıda çalışma bulunduğunu söylemek güçtür. Bu bağlamda çalışmamız literatürde üzerinde durulmayan önemli bir hususa dair katkı sunması bakımından özgünlük içermektedir. Çalışmamızın, taraftarların futbolu bir “seküler kutsal” olarak nasıl konumlandığını ortaya koymak suretiyle, bireylerin toplumsal yaşamdaki tutum ve davranışlarının açıklanması ve anlamlandırılması noktasında önemli bir veri sunması temennisini taşımaktayım.

Çalışmamızda futbol olgusu, seküler kutsal olgusu bağlamında, Fenerbahçe taraftarı örneğinde incelemeye tabi tutulmaktadır. Bu araştırmanın evrenini Fenerbahçe taraftarları oluşturmaktadır. Araştırmamız için Fenerbahçe’yi önemli kılan, takımına bağlı ve toplumsal yaşantısında taraftarlık üst kimliğini ön planda tutan bir taraftar kitlesine sahip olmasıdır. Çalışmamızda futbol ve kutsallık ilişkisi belirlemiş olduğumuz parametreler üzerinden hazırlanan mülakat formlarının araştırmamızın evrenini oluşturan İstanbul ilinin farklı sosyo-ekonomik düzeylerini yansıtacağını düşündüğümüz üç ilçesinde “Amaçlı Örneklem” nitel araştırma yönteminden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılarak yirmi kişiden oluşan çalışma grubu ile yapılan görüşmeler neticesinde gerçekleştirilmiştir.

I. Araştırma Konusu ve Problemi

Bu çalışmanın konusunu, sosyolojik bir olgu olarak futbolun kutsallıkla ilişkisi oluşturmaktadır. Dünyadaki en popüler takım sporu olan futbol, kitleleri peşinden sürüklemekte, içerisinde birçok sosyolojik olgu ile birlikte kutsallık atfedilen unsurlar ve ritüeller barındırmaktadır.

Günümüzde futbol, dünyanın geçirmiş olduğu ekonomik, sosyal, siyasal, ideolojik ve teknolojik dönüşümlerin etkisiyle köklü değişimler yaşamış ve sadece sahada oynanan bir oyun olmaktan öte bir anlam ifade etmektedir. Futbol, yerel, etnik ve milli kimliklerin, statü ve tabakaların simgeleştirildiği, duygu ve hislerin yansıtıldığı, derin anlamların yüklendiği bir olguya dönüşmüştür. Her geçen gün

metalaşma yolunda hızla ilerleyen futbol, bireylere taraftarlık olgusu altında yeni kimlikler kazandırmakta, içerisinde kutsallaştırılan unsurlar ve ritüeller barındırmakta, sosyalizasyon ve toplumsal bütünleşmede işlev üstlenmektedir. Bireylerin futbola verdikleri değer ve hayatlarındaki işgal ettiği yer düşünüldüğünde futbolun basit bir spor dalından öte bir olgu olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Son yıllarda çoğunluğunu yabancı kaynakların oluşturduğu literatürde futbolun sosyolojik boyutları ve seküler-kutsal olarak spor ve futbolu konu alan akademik eserler kaleme alınmıştır.

Kutsal kavramı literatürde ekseriyetle din kavramı ile ilişkilendirilmektedir. Dini alanla seküler alan temelde ayrıdır. Kutsalın özelliği seküler profan olandan ayrı olmasıdır. Ancak din dışı alanlarda da kutsallara rastlayabilmemiz pek tabii mümkündür. Din, kutsalla karıştırılmamalı ve seküler de kutsal olmayanla karıştırılmamalıdır. Din bilimcisi Kim Knott, kutsal'ın her ikisiyle de “dini kutsal” ve “seküler kutsal” olarak var olabileceğini savunmaktadır (Knott, 2016:145). Kutsal dünya doğası gereği, başka yerde dışladığı aynı din dışı dünyaya yayılma eğilimindedir. Birbirlerine karşıt olmalarına rağmen, karışmaya yönelik temayülleri olduğu için, birbirlerinden uzak tutmaya yönelik önlemlerin alınması çok daha zaruridir (Durkheim, 2011:432-435). Modern çağlardaki dindışı kutsallık, daha önceki dönemlerin dini kutsallıklarının dönüşümü ile ortaya çıkmaktadır (Aydın, 2014:250). Durkheim, kutsal bir nesnenin şu ya da bu şekilde bir saygı hissi uyandırdığı için kutsal olduğunu belirtmektedir (Kuşçu, 2011:175).

Bu çerçevede salt dünyevi bir olgu olarak futbola, sahip olduğu çeşitli öğeleri üzerinden derin bir saygı hissi duyularak zamanla kutsallık atfedilmiştir. Ritüeller, toplumsal kategoriler arasındaki ayrımların ve karşıtlıkların esnekliğini göstermede fark yaratan toplumsal davranış sistemi olduğundan, nihai analizde kutsalı da yaratan birincil konumdur (Anttonen, 2000:275). Kutsalın yeniden inşa sürecinde önemli bir işlev üstelenmekte olan futbol içerisinde kutsallıkla ilişkilendirilebilecek birçok ritüel barındırmaktadır. Futbola dair birçok unsura bireyler tarafından kutsallık atfedilmekte, futbol bireyler tarafından kutsallaştırılmakta, kimi unsurları insanlarda kutsal olgusuna benzer bir saygı hissi uyandırmaktadır. Futbolun kutsallık atfedilen

unsur ve ritüelleri ile bireyleri etkileyen bir mahiyette bulunması, sosyolojik bir ele alışı elzem kılmakta olup araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Futbolun seküler dünyada nasıl kutsallaştırıldığı, taraftarların bu sürece nasıl katıldığı, futbolun modern toplumlarda hangi toplumsal işlevleri yerine getirdiği ve bireylerin hayatlarına hangi düzeyde ve biçimlerde etki ettiği cevaplanması gereken temel problemler arasında yer almaktadır.

Bu bağlamda araştırmanın temel problemi, seküler bir olgu olan futbolun, bireylerin zihninde nasıl bir kutsallıkla ilişkilendirildiği ve bu kutsallığın hangi ritüel, sembol ve davranış biçimleriyle inşa edildiğidir. Araştırma şu alt problemler çerçevesinde ele alınmaktadır;

Futbol, bireylerin zihin dünyasında hangi yönleriyle kutsallaştırılmaktadır?

Taraftar kimliği, bireylerin aidiyet ve toplumsal konumları üzerinde nasıl etkiler yaratmaktadır?

Futbolun ritüel ve anlam dünyası, bireylerin yaşam pratiklerinde nasıl tezahür etmektedir?

Taraftarların sergilediği davranışlar, toplumsal bütünleşme ve dayanışma açısından ne tür işlevler taşımaktadır?

Fenerbahçe taraftarlarının futbola atfettikleri anlamlar, seküler kutsallık bağlamında nasıl değerlendirilebilir?

Bu sorular ışığında, futbolun yalnızca sportif değil, aynı zamanda seküler kutsal bir işlev gördüğü çerçeve sunulması hedeflenmiştir.

II. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma temelde futbol ile kutsallık ilişkisini incelemeye tabi tutmakta, aralarındaki bağlamı ortaya çıkartma amacındadır. Bireylerin futbola verdikleri değer, duymuş oldukları saygı, hayatlarında ki işgal ettiği yer, tutum ve davranışlarının şekillenmesindeki etkisi düşünüldüğünde basit bir spor dalından öte bir olgu olarak futbolun hangi parametreler üzerinden kutsallaştırıldığını tespit etmek elzemdir. Bu maksatla yola çıktığımız çalışmamız neticesinde ulaşacağımız veriler yoluyla bireylerin taraftarlık kimliği altında sergilemiş olduğu tutum ve

davranışların, toplumsal hayat içerisinde tezahür eden olay ve olguların anlamlandırılmasına katkı sağlayacağı kanaatindeyim.

Bu çerçevede araştırmanın amaçları aşağıdaki gibi oluşturulmuştur;

Futbol olgusu ve kutsallık ilişkisini belli başlı parametreler üzerinden değerlendirmeye tabi tutmak,

Bireylerin zihinlerinde futbolu nasıl tahayyül ettiklerini ortaya koymak ve bu durumun toplumsal hayatlarındaki yansımalarını saptamak,

Futbol olgusunun Sakramentalizm sürecinde yaşamış olduğu değişim ve dönüşümlerin arka planını genel hatlarıyla belirlemek,

Futbolun içerisinde barındırdığı kutsallık atfedilen unsurlar ve ritüelleri tespit etmek,

Bireylerin toplumsal yaşamlarındaki tutum ve davranışlarında futbolun ve taraftarlığın etkisini ortaya koymak,

Futbolun toplumsal bütünleşme, sosyalizasyon ve kimlik oluşturma süreçlerinde üstlendiği işlevi bireyler üzerinden tespit etmek.

Bununla birlikte araştırma futbol ve kutsallık arasında bir bağlam olduğuna, bireyler tarafından futbola kutsallık atfedildiği yahut futbolun bireyler tarafından kutsal görüldüğü varsayımına dayanmaktadır.

III. Araştırmanın Önemi

Günümüzde futbol, toplumsal hayat içerisinde önemli bir konum işgal etmekte, bireyleri etkileyen, kitleleri harekete geçirebilme yetisine sahip bir mahiyette bulunmaktadır. Bireylerin futbola verdikleri değer ve sıkı sıkıya bağlılıklarının ardında var olan dinamiklerden biri de futbolun kutsallık atfedilen unsurlar ve ritüelleri içerisinde barındırıyor oluşudur.

Dünyada ve özellikle ülkemizde futbolun gündem oluşturmadaki etkisinin yadsınamaz olması, konunun önemini artırmakta, bizi futbol olgusu üzerine daha fazla eğinilmesi gerektiği sonucuna ulaştırmaktadır. Toplumsal olay ve olguların

açıklanması ve anlamlandırılması noktasında futbolun kutsallıkla ilişkisinin incelemeye tabi tutulması önem arz etmektedir.

Bu bağlamda çalışmamız literatürde görece üzerinde durulmayan önemli bir hususa dair katkı sunacak olması bakımından özgünlük içermektedir. İnsanların zihinlerinde var olan futbol olgusu tahayyülünü ve kutsal boyutlarını ortaya koyarak toplumsal yaşamdaki tutum ve davranışların açıklanması ve anlamlandırılmasında önemli bir veri sunacaktır. Bununla birlikte araştırmamız seküler-kutsal kavramına ilişkin literatüre katkı sunması bakımından önem arz etmektedir.

Öte yandan çalışmamız, Din Sosyolojisi alanında son zamanlarda özellikle uluslararası literatürde yaygın biçimde kullanılan seküler kutsal kavramsallaştırmasına katkıda bulunmaktadır. Klasik kutsal tanımı yanında yeni bir kutsal tanımı içeren “seküler kutsal” kavramı temelinde bir çalışma özelliği taşıması, araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

IV. Araştırma Konusu ile İlgili Belli Başlı Literatür

Futbol olgusu kutsallıkla ilişkisi hususunda literatürde yeterli düzeyde çalışma bulunduğunu söylemek güçtür. Ancak son yıllarda çoğunluğu yabancı kaynakların oluşturduğu literatürde futbolu seküler kutsal olarak konu alan akademik eserler kaleme alınmıştır.

Ulusal literatüre baktığımızda, spor olgusuna sosyolojik bir perspektiften yaklaşan çeşitli çalışmalar, alan yazında önemli bir birikim oluşturmuştur. Mahmut Sert’in (2000) “*Gol Atan Galip: Futbola Sosyolojik Bir Bakış*” adlı eseri, futbolu toplumsal yapı ve ilişkiler bağlamında değerlendirmekte, oyunun birey ve toplum üzerindeki etkilerini tartışmaya açmaktadır. Ahmet Talimciler’in (2015) “*Sporun Sosyolojisi Sosyolojinin Sporu*” başlıklı çalışması ise, sporu hem toplumsal yapıların bir ürünü hem de bu yapıların yeniden üreticisi olarak ele almakta, kimlik inşası, sınıfsal farklılıklar, milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet gibi olgular üzerinden kapsamlı analizler sunmaktadır. Benzer şekilde, Mehmet Ali Gökaçtı (2008) “*Bizim İçin Oyna: Türkiye’de Futbol ve Siyaset*” adlı kitabında Türkiye’de futbol ile siyaset arasındaki tarihsel ve güncel ilişkilere odaklanmakta olup futbol kulüplerinin siyasi otoritelerle olan bağlarını ve taraftar gruplarının politikleşmesi çerçevesinde ele

almaktadır. Ayhan Dever'in (2015) "*Spor Sosyolojisi*" adlı eseri, sporun tarihsel gelişimini ve kurumsallaşma sürecini teorik bir çerçeve içinde değerlendirerek, sporun sosyalleştirici işlevi ile toplumsal yapılarla olan ilişkisini ortaya koymaktadır.

M. Kerem Zelyurt'un iki farklı çalışması da spor sosyolojisi alanına özgün katkılar sunmaktadır. 2019 tarihli "*Spor Sosyolojisi: Temsil-Kimlik-Taraftarlık-Altyapı*" başlıklı eserinde, kimlik, temsiliyet ve taraftarlık gibi temalar üzerinden sporun toplumsal boyutlarını derinlemesine inceleyen Zelyurt, 2022 yılında yayımladığı "*Spor Sosyolojisi Çalışmaları*" kitabında ise sporu toplumsal cinsiyet, medya, popüler kültür ve dijitalleşme bağlamlarıyla ilişkilendirmektedir. Son olarak, Recep Cengiz'in (2023) "*Spor Sosyolojisi: Spor Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım*" adlı eseri, sporu birey-toplum ilişkilerinde bütüncül bir şekilde ele almakta, sporun sosyalizasyon süreci ve toplumsal işlevleri üzerine kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır.

Seküler kutsallık olgusunu farklı boyutlarıyla ele alan çalışmalar, kutsalın yalnızca dini alanla sınırlı olmadığını, modern toplumlarda din-dışı biçimlerde de tezahür edebildiğini göstermektedir. Mustafa Aydın'ın (2002) "*Dinden Modernizme Paganizme Kutsallığın Dönüşümü*" başlıklı çalışması, kutsal kavramının modernleşmeyle birlikte geçirdiği dönüşümleri incelemekte, geleneksel kutsalların yerini modern-seküler kutsalların almaya başladığını ve bireylerin dini alanın dışındaki olgulara kutsiyet atfettiğini ortaya koymaktadır. Kutsalın, toplumsal ihtiyaçlar çerçevesinde yeniden üretildiği bu süreç, özellikle modern toplumlarda din-dışı kutsal biçimlerinin doğmasına olanak sağlamaktadır. Benzer biçimde, Mustafa Tekin (2002) "*Din Dışından Kutsala Futbol*" adlı makalesinde futbolu din-dışı bir kutsal olarak konumlandırmakta, futbolun toplumsal boyutlarına ve siyasetle olan ilişkisine vurgu yapmaktadır.

Mustafa Arslan'ın seküler kutsal üzerine gerçekleştirdiği kapsamlı çalışmaları, olgunun farklı boyutlarını gözler önüne sermektedir. 2006 tarihli "*Değişim Sürecinde Yeni Dindarlık Formları: "Yeni Çağ" İnanışları Örneği*" başlıklı çalışmasında yeni dindarlık formlarını ve yeni çağ inanışlarını ele alan Arslan, 2010 yılında yayımladığı "*Seküler Toplumlarda Kutsal Arayışları: Geç Modern Dönemde Büyü-Din İlişkisinin Sosyolojik Analizi*" başlıklı makalesinde ise,

sekülerleşmeye rağmen bireylerin kutsala yönelik arayışlarının sürdüğünü ve bunun büyü, ritüel ve dini sembolizm gibi biçimlerde yeniden üretildiği üzerinde durmaktadır. 2015 yılında yayımladığı “*Kutsal ve Seküler Arasında: Hıdrellez ve Türbe Kültürleri Çevresinde Gelişen Eğlence Kültürü*” ve “Postmodern Yeni Dinsel Kimlik ve Paranormal İnançlar” başlıklarını taşıyan iki farklı çalışmada ise bir yandan Hıdrellez gibi seküler görünümlü etkinliklerin halkın zihninde kutsalla nasıl ilişkilendiğini incelerken, öte yandan postmodern toplumda ortaya çıkan yeni dinsel kimlik biçimlerini ve paranormal inançlara yönelimleri değerlendirmektedir.

Futbolun seküler kutsallıkla ilişkisine doğrudan odaklanan önemli çalışmalardan biri de Tevfik Emin’in (2002) “*Kural İhlali: Yeni Bir Paganizm Olarak Futbol*” başlıklı makalesidir. Emin, futbolu modern zamanların paganist ritüelleriyle özdeşleştirerek, oyunun belirli ritüellere, kutsal sembollere ve inanç sistemlerine sahip olduğunu ve bu yönüyle seküler bir paganizm biçimi olarak değerlendirilebileceğini öne sürmektedir. Benzer şekilde Yusuf Kaplan (2002), “*Futbol Pratiğinin Teorisi: PUTbol Paganizmi*” başlıklı makalesinde futbolu bir tür putperestlik olarak tanımlamakta, bireylerin futbola atfettiği kutsiyetin modern çağın yeni kutsal anlayışının tezahürü olduğunu ileri sürmektedir. Mehmet Fatih Çelikkaya (2010) ise “*Seküler Bir Kutsal Oluşturma Aracı Olarak Medya ve Din İlişkisi*” adlı çalışmasında medya ile seküler kutsal ilişkisine odaklanmakta, medya aracılığıyla seküler kutsalların nasıl inşa edildiğini ve bu sürecin geleneksel dini yapılarla nasıl etkileştiğini tartışmaktadır.

Bu çerçevede Mesut Hazır’ın (2012) “*Postsekülerliğin Gelişi: 21. Yüzyılda Sekülerliğin Sosyolojisini Yapmak*” başlıklı çalışması, sekülerlik-sonrası dönemde toplumsal yapılar içinde kutsalın yeniden biçimlendiğini ve sekülerliğin yerini postseküler bir karmaşaya bıraktığını öne sürmektedir. Melek Akgün (2019) ise “*Kutsal ve Seküler Düalizminde Seküler Kutsallığın Kuramsal Bir Değerlendirmesi*” başlıklı çalışmasında, kutsal ve seküler arasında süregelen ikiliği teorik bir düzlemde tartışmakta, seküler kutsallığın geleneksel kutsaldan ayrıldığı ve onunla yapısal benzerlikler taşıdığı noktaları kapsamlı biçimde değerlendirmektedir. Son olarak, Ali Albayrak ve Salih Emre Karayel’in (2022) birlikte kaleme aldıkları “*Kutsalın Futboldaki Tezahürleri*” adlı makale, futbolun içerdiği semboller, ritüeller, taraftar

pratikleri ve stadyum deneyimleri üzerinden kutsalın seküler biçimde nasıl görünür kıldığını inceleyerek, literatüre özgün bir katkı sunmaktadır.

Uluslararası literatürde, spor olgusunu sosyolojik bir bakışla ele alarak futbolu seküler bir kutsal olarak değerlendiren çok sayıda çalışma yer almaktadır.

Bu bağlamda Charles S. Prebish (1993), “*Religion and Sport: The Meeting of Sacred and Profane*” (*Din ve Spor: Kutsal ve Din Dışının Buluşması*) adlı eserinde, modern toplumlarda sporun, özellikle de futbolun, kutsal ve profan alanların kesişiminde nasıl bir rol üstlendiğini tartışmaktadır. Prebish’e göre futbol, ritüelleri, sembolleri, taraftarları ve stadyum atmosferiyle adeta seküler bir din işlevi görmektedir.

Benzer bir yaklaşımı benimseyen Anne Eyre (1997), “*Football and Religious Experience: Sociological Reflections*” (*Futbol ve Dini Deneyim: Sosyal Yansımalar*) başlıklı çalışmasında, futbolun dini deneyimle olan benzerliklerini ortaya koymakta, taraftarlar üzerindeki duygusal bağları, ritüel davranışları ve toplumsal katılımı dini inanç pratikleriyle karşılaştırmalı olarak ele almaktadır.

Roger Penn (2005) ise “*Cathedrals of Sport: Football Stadia in Contemporary England*” (*Spor Katedralleri: Çağdaş İngiltere’de Futbol Stadyumları*) adlı çalışmasında futbol stadyumlarını spor katedralleri olarak tanımlamakta ve bu mekanların yalnızca spor etkinliklerinin gerçekleştiği yerler olmanın ötesinde, toplumsal aidiyetin ve ritüel deneyimlerin yaşandığı kutsal alanlar olduğunu ileri sürmektedir.

Maria del Mar Rubio-Hernandez (2011), “*Sports Players: The Heroes of the Mediated Sacred Sphere*” (*Spor Oyuncuları: Aracılı Kutsal Alanın Kahramanları*) başlıklı çalışmasında, futbolcuların medya aracılığıyla kahramanlaştırıldığını ve toplumsal anlamda kutsal figürler haline getirildiklerini tartışmaktadır.

Aynı şekilde Nicholas Dominique (2011), “*Ohio State Football: It’s More Than a Sport, It’s a Religion*” (*Ohio Eyaleti Futbolu: Bir Spordan Daha Fazlası, Bir Din*) adlı çalışmasında, Ohio eyalet futbolunun taraftarları için bir sporun ötesine geçen derin bir dini ve manevi deneyim sunduğunu savunmaktadır.

François Fulconis ve Gilles Pache'in (2014), "*Football Passion as a Religion: The Four Dimensions of a Sacred Experience*" (Bir Din Olarak Futbol Tutkusu: Kutsal Bir Deneyimin Dört Boyutu) adlı çalışmalarında futbolun, taraftarlar için kutsal bir deneyim sunduğu ve bu deneyimin dini ritüellerle çok sayıda ortak unsur barındırdığı belirtilmektedir.

François Fulconis ve Gilles Pache'in (2014) diğer bir çalışması olan "Decoding Human Behaviours: The Devotion of Football Fans" (İnsan Davranışlarını Çözmek Futbol Taraftarlarının Adanmışlığı) başlıklı çalışmalarında ise futbol taraftarlarının sporla olan ilişkileri analiz edilmekte ve bu bağlılığın bireylerin psikolojik ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılama biçimleri incelenmektedir.

Chris Shilling ve Philip A. Mellor (2013), "*Re-Conceptualizing Sport As A Sacred Phenomenon*" (Sporun Kutsal Bir Olgu Olarak Yeniden Kavramsallaştırılması) başlıklı eserlerinde, sporun toplumsal bağlamda kutsal bir olgu olarak yeniden kavramsallaştırılması gerektiğini savunmakta, sporun, bireyler ve toplumlar için dini pratiklerle benzer işlevler taşıdığını ileri sürmektedirler.

Daniel Cojanu (2016), Mircea Eliade'nin "hiyerofani" kavramından hareketle kaleme aldığı "*When A Natural Object is Perceived As Sacred. Structure And Dialectic Of Hierophanies According to Mircea Eliade*" (Doğal Bir Nesnenin Kutsal Olarak Algılanması. Mircea Eliade'ye Göre Hiyerofanların Yapısı ve Diyalektiği) başlıklı çalışmasında, doğal nesnelerin nasıl kutsal olarak algılandığını ve bu algının yapısal temellerini tartışmaktadır.

Lyton Ncube (2017), "*Visualising Diverse Religious Performances: The "Sacred" and the "Profane" in Zimbabwean Football*" (Çeşitli Dini Performansların Görselleştirilmesi: Zimbabwe Futbolunda "Kutsal" ve "Profan") adlı eserinde, futbolun Zimbabwe toplumundaki dini ve kültürel yansımalarını ele almakta, kutsal ile profan arasındaki sınırların futbolda nasıl bulanıklaştığını göstermektedir.

Terry Shoemaker (2019) editörlüğünde yayımlanan "*The Prophetic Dimension of Sport*" (Sporun Peygamberlik Boyutu) isimli kitapta ise sporun

peygamberlik benzeri bir işlev gördüğü, toplumsal mesajlar taşıdığı ve inananlar topluluğu gibi hareket eden kitleler yarattığı ileri sürülmektedir.

Robert Ellis (2019), “*Sporting Space, Sacred Space: A Theology Of Sporting Place*” (*Spor Alanı, Kutsal Alan: Spor Mekanı Teolojisi*) başlıklı çalışmada spor mekânlarının, özellikle stadyumların, dini mekânlarla benzer deneyimsel işlevler taşıdığını ileri sürmekte, bu alanların katılımcılar için kutsal mekânlara dönüşebileceğini vurgulamaktadır.

Luiz Henrique de Toledo (2021), “*Garrincha, Pele and Maradona: The Sporting Sacred in Times of Football Icon Veneration*” (*Garrincha, Pele ve Maradona: Futbolun İkon Edildiği Zamanlarda Sporun Kutsalı*) çalışmada, futbolun efsanevi oyuncularının nasıl kutsal figürler hâline geldiklerini ve kültürel bellekte ikonlaştıklarını analiz etmektedir.

Ivo Jirasek (2023), “*Hierophany and Sport*” (*Hiyerofani ve Spor*) adlı eserinde hiyerofani kavramını, kutsalın fiziksel dünyada bir şekilde görünümüne girmesi olarak tanımlar ve bu deneyimin bireyler üzerindeki etkilerini spor üzerinden değerlendirmektedir.

Allahkaram Karamipur ve Ehsan Karimiyanha (2023), “*Representation of Religious Fact in Football Phenomenon*” (*Futbol Olgusunda Dini Gerçeğin Temsili*) adlı çalışmalarında futbol olgusu içerisinde dini olgunun nasıl temsil edildiğini ve bu temsillerin toplumsal işlevlerini incelemektedirler.

Kim Knott (2016), “*The Secular Sacred: In Between or Both/And?*” (*Seküler Kutsal: Arasında mı Yoksa Her İkisi mi/ve?*) başlıklı eserinde seküler ve kutsal alanlar arasındaki sınırların bulanıklığına işaret etmekte, modern dünyada seküler mekânların dini anlamlar içerebileceğini ve bu iki alanın birbirine nüfuz ettiğini tartışmaktadır.

Veikko Anttonen (2000) ise “*Sacred*” (*Kutsal*) adlı çalışmada kutsal kavramını yalnızca dini bir fenomen olarak değil, daha geniş kültürel ve toplumsal boyutlarıyla ele almakta ve kutsalın modern toplumlardaki çok katmanlı anlamlarını irdelemektedir.

Çalışmamızda, futbolun seküler bir kutsal olarak sosyolojik düzlemde nasıl inşa edildiği incelenmekte olup, literatüre özgün bir katkı sunmak amaçlanmaktadır. Uluslararası alanda sporun ve özellikle futbolun ritüeller, semboller ve mekânlar aracılığıyla kutsallık atfedilen bir olguya dönüştüğü pek çok araştırmada ortaya konulmuş olsa da, bu çalışmaların ekseriyeti futbolu doğrudan “din”le ya da “yeni din” formlarıyla ilişkilendirme eğilimindedir. Çalışmamız ise futbola atfedilen anlamları dini bir çerçevede değil, seküler bir kutsallık biçimi olarak ele almakta ve bu yönüyle literatürdeki hâkim yaklaşımlardan ayrılmaktadır. Türkiye bağlamında ise bu dönüşümün gündelik yaşamdaki karşılıklarını, taraftar pratikleri üzerinden ele alan bütüncül nitelikteki çalışmalar sınırlıdır.

Bu bağlamda çalışma, hem “seküler kutsal” kavramsallaştırmasını yerel bağlamda ele almayı hem de futbolun bireysel kimlik inşasından kolektif aidiyet biçimlerine kadar uzanan çok katmanlı yapısını açığa çıkarmayı hedeflemektedir.

Nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilen saha çalışmasında, taraftarların futbolu yaşama biçimleri, gündelik ritüelleri, uğur ve totem pratikleri, maç izleme alışkanlıkları ve kulüple kurdukları duygusal bağlar üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir. Bu yönüyle çalışma, hem mevcut uluslararası literatürdeki “kutsal mekân”, “kutsal zaman” ve “kutsal ritüel” gibi tartışmaları yerel bir bağlamda yeniden okumaya olanak tanımakta, hem de Türkiye’de futbola dair sosyolojik incelemelerde görece üzerinden durulmayan seküler kutsal eksenine odaklanarak özgün bir bakış açısı sunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kavramsal Açıdan Spor ve Futbol

Spor, insanlık tarihi boyunca toplumsal yapının asli bir unsuru olmuş ve bireyler arasında önemli bir etkileşim aracı olarak varlık göstermiştir. Spor bir yönüyle insan sağlığını ve fiziksel gelişimini destekleyen bir faaliyet alanı olarak kabul edilirken, diğer yönüyle sosyal statü, kültürel kimlik ve toplumsal birliktelik gibi kavramların inşa edilmesinde de etkili olmuştur. Sporun farklı kültür ve coğrafyalarda varlık göstermesi evrensel bir dil oluşturmaya onu toplumlar arasında bir köprü ve bireyler arası bir etkileşim zemini haline getirmiştir.

Spor denilince akla ilk olarak futbol gelmektedir. Dünyadaki en popüler spor dalı olan futbolun öneminin ayrıca vurgulanması gerekmektedir. Futbol, bireyleri ve toplumsal normları etkileme, farklı birey ve toplumları bir araya getirme, küresel düzeyde bir kültürel bağ oluşturma kapasitesine sahiptir. Futbolun birey ve toplumlar üzerinde yarattığı etkiler, salt sportif başarılarla sınırlı kalmamakta olup ekonomik, siyasi ve sosyolojik boyutlar da içermektedir. Günümüzde futbol, yalnızca bir spor dalı değil, global ölçekli bir endüstri ve bireylerin sosyal kimliklerini yansıttıkları bir alan olarak görülmektedir.

Çalışmamızın bu bölümünde, spor ve futbol olguları kavramsal açıdan değerlendirilecek olup sporun ve futbolun tanımı, ülkemizdeki tarihsel gelişimi ile günümüzdeki durumu literatüre atıfla ele alınacak olup futbolun toplumsal boyutlarına değinilecektir. Futbolun tarihsel süreçte nasıl küresel düzeyde toplumsal bir fenomen haline geldiğini kavramak, bireyler ve toplumlar üzerindeki etkilerini anlamak açısından önemlidir. Bu çerçevede, kavramsal açıdan spor ve futbolun farklı yönleriyle değerlendirilmesi, söz konusu alanların sosyolojik bağlamda muhtevasını anlamamızı katkı sağlayacaktır.

1.1.1. Sporun Küresel ve Ulusal Düzeyde Tarihsel Gelişimi

Sporun tam olarak ne zaman ortaya çıktığı konusunda net bir tarih yoktur. Sporun özünü oluşturan temel kavramın “hareket” ve “canlılık” olarak düşünülmesi durumunda sporun, insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olduğu fikri ağırlık

kazanmaktadır (Dever, 2015:20). İnsanlık tarihi kadar kadim bir geçmişe sahip olan sporun doğuşu ve gelişimi toplumların doğuşu ve gelişimi ile paralellik içindedir. Bir başka deyişle, spor olgusu, doğuşu ve gelişimi süresince, içerisinde doğduğu, geliştiği toplumun maddi ve manevi koşullarından soyutlanamamıştır (Öztürk, 1998:10).

Sporun tarihi gelişimine baktığımızda ilk sporların “Savunma-Saldırı” kökenli olduğunu görüyoruz. İlkel insanın yırtıcı hayvanlarla boğuşması, önceleri çıplak elle sonraları sopa, ok, yay, kılıç gibi aletlerle olmuştur. Bu savaşımın barışçıl benzetimi güreş, boks, cirit, eskrim gibi temas sporları olarak biçimlenmiştir. Arkeolojik kazılar sonunda ortaya çıkan belge ve bulgulardan M.Ö. 3000 yıllarında tarihin ilk devletleri olan Mısır ve Sümer’de bu sporların yapıldığı bilinmektedir. Daha sonra insan soyunun doğayı kontrol altına almasına koşut olarak “Taşıma-Ulaştırma” kökenli sporlar ortaya çıkmıştır. Bu sporlar, insanların bir yerden bir yere gitmek, doğa güçlerinden, yırtıcı hayvanlardan kaçmak için başvurdukları araçlı-arasız yöntemlerin barışçıl benzetimiydi; Atletizm, kürek, kano binicilik vesaire gibi (Sert, 2000:32). Nihayetinde, günümüzde diğer spor dallarına nazaran görece daha popüler olan futbol, basketbol ve voleybol gibi takım sporları ortaya çıkmıştır.

Spor ile boş zaman kavramı yakın ilişki içerisindedir. Bilinen ilk spor müsabakalarının Antik Yunan’da gerçekleşmesi de bu uygarlığın köleci anlayışı nedeniyle özgür bireylerin boş zamanlarını değerlendirmelerine dayanır (Rowe’dan aktaran Anadolu, 2013:31). Spor olgusunun gelişiminde önemli bir yer tutan Olimpiyat organizasyonları da Antik Yunan döneminde yapılmaya başlanmıştır. Karanlık bir dönem olarak nitelendirilen Orta Çağ’da spor da karanlıklara gömülmüş, sportif etkinlikler de kilisenin taassubundan payını almıştır (Talimciler, 2005:31). Feodal toplum düzeninde ise egemen sınıfa mensup bireyler spor yapma tekelini elinde bulundurmaktaydılar. Aydınlanma dönemi ve beraberinde gerçekleşen sanayi devriminin sonuçlarının toplum üzerindeki etkisi ile birlikte spor yeniden geniş kitlelerin katılım sağladığı bir faaliyet halini almıştır. Spor değişen ve gelişen ekonomik koşullar, sanayileşme, toplumsal dönüşümler, boş zamanda meydana gelen artışlar ve bireylerin sağlık kaygıları gibi nedenlerle, yeni anlamlar kazanarak gelişimini devam ettirmiştir (Altınsoy, 2014:7). Modern olimpiyatların başlatılması

sporun daha büyük kitlelere yayılması ve bir felsefesinin oluşmasını sağlamıştır. Spor olgusu gittikçe büyümüş, gerek hizmet, gerek üretim, gerekse örgüt açısından bir sektör halini almıştır (Ekmekçi, 2015:45).

Spor olgusu var olduğu günden bugüne değişen ve gelişen dünya içerisinde dönemin gelişmelerinden derinden etkilenmiş ve yeniden biçimlenmiştir. Söz konusu etkilenme neticesinde spor olgusuna farklı dönemlerde farklı anlamlar ve işlevler yüklenmiştir. Ulus devletlerin kurulması sürecinde “ulus birliğinin” sağlanabilmesi amacıyla spor ve beden eğitimi birleştirici bir unsur olarak uzun yıllar boyunca devlet politikası olarak kullanılmıştır. Ulus, spor üzerinden sembolize edilmiştir. XX. yüzyıla geldiğimizde ise spor, dünyamızın geçirmiş olduğu gelişmelerle paralellik göstererek köklü dönüşümler yaşamıştır. Spor, içinde yaşadığımız dönemde bir kitlesel tüketim ajanı olarak kapitalist ekonominin dışlıları için vazgeçilmez bir yer işgal etmektedir. Oyun, oyalanma, boş zamanları değerlendirme düşüncesi boş zamanın kendisinin bir pazar haline gelmesi ile birlikte anlamını yitirmiş ve sportif etkinlikler her geçen gün işe dönüşmeye, metalaşmaya başlamıştır (Talmiciler, 2005:31-32).

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren spor, Türk toplumunun vazgeçilmezi olmuştur (Dever, 2015:41). Bu durum Türklerin savaşçı bir yapıya sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Ekonomileri savaşla beslenen, kültürleri “at, avrat, pusat” üçgenine dayanan, günleri savunma ve saldırı içinde geçen “askeri devlet” makinelerinde, sporun, hem “savaş eğitimi” hem de “eğlence” olarak gelişmesi doğal ve kaçınılmaz bir durumdur (Fişek, 1985:25).

Osmanlı öncesi Anadolu toplumlarındaki spor anlayışı, Osmanlı dönemindeki spor örgütlenmesinde etkili olmuştur. O dönemde spor, daha çok savaşa hazırlık amacı güden beden alıştırma ve eğitimi biçiminde yapılmaktadır (Sert, 2000:81). Anadolu’nun savaşçılıktan, savaş eğitiminin soyutlanmış, bütünüyle spora, özellikle de güreşe yönelik ilk örgütsel yapısı “Pehlivan Tekkeleri”dir. Osmanlılar, imparatorluğun yayılma döneminde, her aldıkları yeni yere, yörenin güçlü-kuvvetli gençlerini bir araya toplayıp “Pehlivan” olarak yetiştirmek için bu tekkeleri kurmuştur. Başarılı sporcular, saray ve padişahların koruması altına alınmış ve desteklenmiştir (Öcalan, 2003:9). Her kent ve kasabada “sporu teşvik” için

oluşturulan bu tekkelerin yanında, başka sporları da yaptıran örgütler ve tekkeler de vardı. Kaynaklara göre, Konya’da koca bir “Güreşçiler Mahallesi” bile bulunmaktaydı. Çağdaş bir benzetmeyle “kulüp” olgusuna çok yaklaşan, ama “toplumsal güvenlik” boyutunu içerdiği için kapsamca onları çok aşan bu tekkelerin, Anadolu’da sporun gelişmesinde belirleyici rol oynadığı söylenebilir (Fişek, 1985:30).

Hitit ve Selçuklu dönemlerinde “savaşçı” içerik ve amaçlarla yapılan, Osmanlı döneminin ortalarından hayli sonrasına kadar da dinsel tekke ve vakıfların bünyesinde örgütlenen spor, Türkiye’de, Tanzimat Batıcılığının etkisiyle, genel eğitim düzeninin bir parçası olarak laikleşmiştir (Fişek, 1985:42). Tanzimat Fermanı ile Osmanlı’nın siyasal ve toplumsal yaşamında gerçekleşen kavramsal-kurumsal yenilikler, spor alanında da kendini göstermiştir. Örneğin güreş gibi geleneksel, bireysel sporların yerini, futbol gibi takım sporları almıştır (Sert, 2000:83). Osmanlı okullarına beden eğitimi dersinin girmesiyle birlikte batılı takım sporları olan basketbol ve futbol ülkeye giriş yapmıştır. Bu süreçte batıya açılan pencere olarak nitelendirilen Mektebi Sultani (Galatasaray Lisesi) ülkemizdeki pek çok spor dalının ilk yapıldığı yer olması anlamında sporda da batıya açılan penceremiz olmuştur (Talimciler, 2015:115). Dünyada olduğu gibi Osmanlı’da da, sporun kitlesel ilgiye konu olması, açık havaya, çok sayıda meraklının toplanabileceği geniş alanlara çıkmasına bağlıydı. Bunu da tek başına futbol sağlamıştır. Futbol, dünyanın her ülkesine olduğu gibi, Türkiye’ye de İngiliz denizcilerinin, diplomat ailelerinin ve tüccarların tanıtımıyla girmiştir. İlk futbol maçları, 1890 yılında İzmir’de, Lafontaine ailesinin çevresinde toplanan İngiliz gençleri arasında yapılmıştır. Aynı kişiler, 1894 yılında, Bornova’da Türkiye’nin aynı zamanda ilk “spor kulübü” olan Football and Rugby Club’ı kurmuşlardır (Fişek, 1985:47).

Sporda yeniden yapılanma hareketleri Cumhuriyet’in ilanı ile beraber hız kazanmıştır. Beden terbiyesi ve spor politikalarının erken Cumhuriyet yıllarında temel amacı, bütün nüfusun özellikle de çocuk ve gençlerin salgın hastalıklar, yoksulluk, kötü beslenme ve diğer problemler yüzünden bozulmuş olan sağlığının düzeltilmesidir (Akın’dan aktaran Dever, 2015:81). Türkiye’de sporun yapısal ve işlevsel olarak gelişimi “kulüp” örgütlemesiyle ivme kazanmıştır. Fenerbahçe,

Galatasaray ve Beşiktaş kulüplerinin kurulması, sporun içeriğinin futbol olarak değişmesine neden olmuştur (Sert, 2000:89). Türkiye’de ilk spor örgütlenmesi olacak olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı ise 1922 yılında kurulmuştur. Örgütün kuruluş ilkeleri şöyle sıralanmıştır; Sporü tüm ülke çapına yaymak, bu amaçla ülkeyi spor bölgelerine ayırmak, merkezde ortak bir kurum yaratmak, ülkede spor etkinlikleri ve yarışmalar düzenlemek, başka memleketlerle temas kurmak (Talimciler, 2015:115).

Türkiye’de spor, ülkemizin geçirmiş olduğı toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal tüm süreçlerden etkilenmiştir. Sporun toplumsal değişim ve dönüşümlerden etkilenmesinde futbol, gerek yapısal olarak gerekse işlevsel olarak başat bir rol oynamıştır. Türkiye örneğinde siyasal yapı -Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemleri de dâhil olmak üzere- her zaman sporu kontrol altında tutmuştur. Siyasi iktidarlar ve devlet, kitleler üzerindeki hegemonyalarını/iktidarlarını yerleştirmek, kontrol edebilmek için spor alanını kullanmışlardır (Sert, 2000:118). Genelde dünya özelde ise ülkemizde meydana gelen gelişim ve dönüşümler, sporun yapısını, işlevini ve toplumsal yaşantımız üzerindeki etkilerini daha da artıran bir etki yapmıştır.

1.1.2. Futbolun Doğuşu ve Kısa Tarihsel Gelişimi

Futbolun ilk kez nerede ve kimler tarafından oynanmaya başlandığı bilinmemekle birlikte kadim bir tarihe sahip olduğı düşünülmektedir. Topla oynama geleneğinin dünyanın farklı coğrafyalarında bulunduğunu tarihsel kayıtlardan öğrenmekteyiz. Amerika kıtasında Maya ve Aztek uygarlıklarında, Asya’da Çin ve Japonlarda, Avrupa’da ise Antik Yunan site devletlerinde topla oynanan oyunlar icra edilmiştir (Talimciler, 2014:43).

Orta Asya Türklerini anlatan “La Tartarie” adlı eserde, Tsang kentinde, kız ve erkeklerden kurulu karma takımların ayak topu oynadıklarından bahsedilmektedir. Kaşgarlı Mahmut’un ünlü eseri “Divanı Lugati’t - Türk” de eski Türk boylarının “Tepük” adında bir ayak topu oynadıkları anlatılmaktadır (Sert, 2000:52). Hun İmparatorluğu’nda da kadınların da iştirak ettikleri çeşitli top oyunları oynanmaktaydı (Taşağıl, 2015:82). Kayıtlı ilk futbol oyunu bugün İngiltere’de Derby olarak adlandırılan yerde M.S 217’de Büyük Perhiz Salısı’nda (Shrove Tuesday)

oyanmıştır. Futbol, bir Roma garnizonu karşısında elde edilen kesin askeri zaferi kutlamak için düzenlenen bir şenliğin parçası olarak oynanmıştır. 1175 yılına gelindiğinde ise futbol her sene tekrarlanan bir etkinlik haline gelmiştir (Trifonas, 2004:32). Ortaçağda Romalı askerler ve Fransızlar tarafından oynanan “la soule” de günümüz futboluna benzerlikler göstermektedir (Sert, 2000:54). Ortaçağda köylüler top diye adlandırılan şişirilmiş bir işkembeye vuruyorlar, Katolik kilisesi de onları destekliyordu. Örneğin topu bir ileri bir geri atmak iyi ile şeytanın çatışması ya da yaşam-ölüm karşıtlığı gibi vurgulanmaktadır (Talimciler, 2014:44). Kaynakların işaret ettiği bilgiler ışığında futbolun tarihi süreç içerisinde dinsel ve askeri törenlerin bir parçası olduğunu söyleyebiliriz.

Bildiğimiz anlamıyla futbol ise ilk kez 1855 yılında İngiltere’de oynanmıştır. XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren her geçen gün daha fazla ilgi çekmeye ve kitleselleşme yolunda ilerlemeye başlamıştır. 1866 yılında İngiltere, İskoçya, Galler ve İrlanda futbol federasyonlarının katılımlarıyla Uluslararası Futbol Birliği kurulmuştur. Futbol yüzyılın son çeyreğinden itibaren tüm Avrupa kıtasında oynanmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak, 1904 yılında, günümüzde de futbolun dünyadaki en üst düzey örgütü olan Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği (FIFA) yedi ülkenin katılımıyla kurulmuştur (Gökaçtı, 2008:21-22). Futbolun dünyaya yayılması ise İngiltere’nin ekonomik, askeri, siyasi ve ticari ilişkileri bulunan ülkelere daha sonraları “yüzyılın oyunu” olarak adlandırılacak bu spor dalını götürmesiyle gerçekleşmiştir.

Günümüz futbolu, gelişim sürecinde, dünyanın geçirmiş olduğu ekonomik, sosyal, siyasal ve ideolojik dönüşümlerin etkisiyle köklü değişimler yaşamıştır. Bugün futbol, kapitalizm ile yakın ilişki içerisinde olan, ekonomik boyutları göz önüne alındığında bir endüstri halini aldığını söyleyebileceğimiz, her geçen gün metalaşma yolunda hızla ilerleyen, bireylerin yerel, etnik ve milli kimlikleri, statüleri ve benzeri gibi anlamlar yüklediği bir olguya dönüşmüştür. Simon Kuper’in futbol üzerine ifade ettikleri mevcut durumu özetler niteliktedir; “Bir oyun milyarlarca insan için önemli olduğu takdirde sadece bir oyun olmaktan çıkar. Futbol asla sadece futbol değildir” (Kuper, 2006:34).

1.1.3 Türkiye’de Futbolun Tarihi ve Gelişimi

Tüm dünyada olduğu gibi modern futbolun Türkiye’ye gelişi İngiliz denizcilerin, diplomat ailelerinin ve tüccarlarının katkılarıyla olmuştur (Sert, 2000:85). İstanbul ve İzmir’de oturan Levanten ailelere mensup gençlerin örgütlediği sportif etkinlikler içerisinde öncü rolü üstlenen futbol hızla yayılmaya başlamış ve kitlesel ilgiyi üzerine çekmiştir. İzmir’de 1894 yılında “Football Club Smyrna” (İzmir Futbol Kulübü) adıyla Türkiye’deki ilk futbol kulübü kurulmuştur (Talimciler, 2015:116).

Futbolun, Türkiye’de izlediği evrim çizgisinin dünyadaki gelişim sürecine benzer düzeyde seyrettiğini söyleyebiliriz. Osmanlı İmparatorluğu’nun son yıllarında özellikle II. Meşrutiyetle hızlanan “Batılılaşma” hareketi, futbolun Türkiye’ye girmesinde ve tıpkı İngiltere’de olduğu gibi okullarda gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur. İmparatorluğun son dönemlerinde ilk tohumları atılan futbol, genç Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte gelişip, kurumlaşmış ve kitlelerin ilgisini çekerek Türk sporunun lokomotifi niteliğini kazanmıştır (Sert, 2000:79). Türkiye’de ilk kez bir futbol ligi organizasyonu 1904-1905 sezonunda başlayan İstanbul Futbol Ligi’dır (Talimciler, 2015:116). Mekteb-i Sultani öğrencilerinin 1905 senesinde kurmuş olduğu Galatasaray kulübü ve 1907 yılında kurulan Fenerbahçe kulübü de bu ligde yer almış ve mücadele etmişlerdir. Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş, süreç içerisinde Türk sporu ve futbolunun temel taşları konumuna yerleşmişlerdir. Öte yandan futbolun Türkiye’de hızla yayılması ve geniş kitlelerce ilgi çekiyor oluşu beraberinde yeni futbol kulüplerinin kurulmasını getirmiştir. 1908 yılından sonra, ortaya çıkan İttihat Terakki Cemiyeti, futbol kulüplerini ideolojik amaçlar doğrultusunda kurmaya başlamıştır. Karşıyaka, Altay, Altınordu gibi İzmir takımları, cemiyetin güçlü destekleri ile kurulmuş olup, onların yönetiminde varlıklarını sürdürmüşlerdir (Elmas, 2015:24).

Futbolun yaygınlaşmasının önünde Müslüman halk arasında bir hayli yaygın bir inanış olan “Kerbela Savaşı” sonrasında Hz. Hüseyin’in öldürüldükten sonra başının kesilerek, düşmanlarınca yuvarlanması ve ayaklarla sürüklenmesinin futbolla benzeştirilmesi ve bunun sonucunda da futbola karşı dinsel bir tepkinin bulunmasının da büyük etkisi olmuştur. Ancak Türk gençlerinin ilerleyen süreçte futbol sahalarında

elde ettiği başarıların artması ve futbolun halka sevdilmesi için yapılan çabalar sonucunda, futbol yaygınlaşmaya ve seilmeye başlamıştır. Türkiye’de futbolun gelişmesinde ve yayılmasında Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş kulüplerinin büyük etkisi olmuştur. Futbola olan ilgi işgal ordularına karşı elde edilen başarılı sonuçlar ile daha da artmıştır. Özellikle Fenerbahçe’nin işgal kuvvetleriyle oynadığı karşılaşmalarda elde ettiği başarılı sonuçlar, işgal altındaki İstanbul’da olduğu kadar cephede de büyük ilgi ve takdirle karşılanmıştır. Fenerbahçe, işgal orduları komutanı Harrington adına düzenlenen futbol karşılaşmasını 2-1 kazanarak sadece ülke içine değil Lozan’da sürdürülen görüşmelere de mesaj göndermiştir. Lozan’daki heyetin başkanı İsmet İnönü, Fenerbahçe’ye elde etmiş olduğu başarı üzerine tebrik telgrafi göndertmiştir (Demir & Talimciler, 2015:55-57). Bu bilgiler ışığında, ülkemizin var olma mücadelesi verdiği yıllarda dahi futbolun devlet ve toplum için büyük bir öneme haiz olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Cumhuriyet Türkiye’sinin ilk ulusal spor yönetimi, özel kişilerin kurduğu kulüplere dayalı “Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı”dır. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’nın işleyişte bir takım problemler yaşaması üzerine 1936 senesinde ismi “Türk Spor Kurumu” olarak değiştirilmiş ve doğrudan doğruya Cumhuriyet Halk Partisi’ne bağlanmıştır. Bu durum genelde sporun özelde ise futbolun federatif bir yapıdan devlet partisince yönetilen bir yapıya dönüşmesi bakımından önemlidir (Sert, 2000:107-109). 1951 yılında profesyonelliğin kabulü, ülkemiz futbolu için yeni bir tarihin başlangıcı olmuştur. Çok partili döneme geçiş ile beraber liberal ekonomi politikaları ve kentleşmeye yönelik ilk adımlar, futbolun kurumlaşmasında ve profesyonelleşmesinde önemli etkenler olmuştur. 1959 yılında ise Türkiye Birinci Ligi başlamış, takip eden yıllarda gelişen Anadolu sermayesi sayesinde, birçok ilde takımlar kurulmuştur. Bu durum futbolun, tarihsel geçmişinin aksine, 1960’larla beraber Anadolu’nun taşra şehirlerine hızla sıçramasını sağlamıştır (Elmas, 2015:25). 1980’li yıllarda futbolda görülen olumlu gelişmelerin neo-liberal politikalarla ilintili olduğu ortadadır. Bu politikalar ile beraber futbol rekabete açılmış ve endüstriyel bir boyut almaya başlamıştır. Uygulanan bu politikaların sonucu olarak futbol, eğlence sektörünün bir parçası haline gelmeye başlamış ve böylece Türk futbolu, yavaş yavaş kıymetlenerek ticari bir boyut kazanmıştır. Yine 1996/1997 sezonunda TV yayın

haklarını Cine 5 kanalı tek başına satın almış ve taraftarlar dijital platform ile tanışmıştır. 2000’li yıllarda ise Galatasaray ve Milli Takım’ın uluslararası çapta elde ettiği başarılar, ülkemiz futbolunun gelişmesi ve beraberinde futbola karşı ilginin artmasına neden olmuştur (Talimciler, 2015:93-94).

Türkiye’de futbol, dünyadaki küreselleşme ve endüstrileşme ile ülkemizin geçirmiş olduğu toplumsal değişim/dönüşüm, teknolojik ilerlemeler, siyasal, ekonomik ve kültürel süreçlerden derinden etkilenmiştir. Türkiye’de futbolun gelişiminde medyanın da büyük etkisi bulunmaktadır. Futbolun etkisinin artmasında ve tüm topluma yayılmasında özellikle özel televizyonların benimsedikleri yayıncılık anlayışının büyük bir etkisi bulunmaktadır (Talimciler, 2015:166).

1.1.4 Türkiye’de Futbolun Günümüzdeki Durumu

Günümüzde futbol, sadece sahada oynanan bir oyun olma vasfını yitirmiş, doksan dakika sonrasında yeniden kurulan gerçeklikler aracılığıyla bambaşka bir kimliğe bürünmüştür. Artık sadece bir oyun olarak düşünilemeyen futbol, aynı zamanda büyük bir kitlesel fenomendir. Futbolun geniş kitlelerle buluşmasını sağlayan ve futbolun son yirmi yıl içerisinde farklı bir aşamaya geçmesine aracılık eden güç de hiç kuşkusuz medyadır.

Kulüpler artık birer anonim şirket gibi yönetilen, borsada işlem gören işletmeler haline dönüşmüştür. Profesyonelleşme süreci, futbolu bir oyun olma özelliğinden çıkartıp, ekonomik düzeyde işleyen bir alana dönüştürmüştür. Bunun sonucunda ise, kapitalist düzenin değerleri futbol alanında egemen olmuş ve futbolu biçimlendirmeye başlamıştır. Paranın ön plana çıktığı bu yeni süreçte, hayatın her alanında yaşanan metalaşma, spora ait bütün değer ve yargıların yeniden yapılanmasına neden olmuştur (Demir & Talimciler, 2015:89-90). Ülkemizde yaşanan toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel süreçlerden derinlemesine etkilenerek yeniden biçimlenen futbol günümüzde dünyada hâkim olan “tüketim kültürü” ekseninde gelişimine devam etmektedir. Türkiye’de futbolun, naklen yayın gelirleri, stadyum hasılatları, markalı ürün satışları ve sponsor anlaşmaları göz önüne alındığında bir endüstri hüviyetine büründüğünü söyleyebiliriz. Milyonlarca insan tarafından takip edilen futbol takımları markalaşma süreci geçirmiştir. Futbolun

kapitalistleşmesinin doğal bir sonucu olarak metalaşma süreci günden güne hızla ilerlemektedir. Bu süreçte; kulüpler şirketlere, stadyumlar cazibe merkezlerine, futbolcular starlara, taraftarlar müşteriye ve futbol bir metaya dönüşmüştür.

Günümüz Türkiye’inde süregelen futbol olgusunun haiz olduğu özellikler ve bireyler üzerinde etkisi göz önünde bulundurulduğunda futbolun sosyolojik bir olgu olarak görülebileceği fikri ağırlık kazanmaktadır. Futbolun bir endüstri halini alarak metalaşması içerisinde var olan sosyolojik unsurların daha net bir şekilde görülebilmesini sağlamıştır. Çalışmamızın bu safhasına kadar ele aldığımız spor ve futbol olguları, gelişim süreçleri dikkate alınarak, sosyolojik bir muhayyile ile ifade edilmeye çalışılmıştır.

1.1.5 Futbolun Toplumsal Boyutları

Toplum, genel bir yaklaşımla, “ortak bir kültürü paylaşan, belli bir toprak parçasında yerleşik ve kendilerini birleşik ve özgün bir varlık olarak gören insanlardan oluşan birliktelik” şeklinde tanımlanmaktadır (Marshall,1999:732). Futbol, toplumu meydana getiren fertler üzerinde belirgin bir etkiye sahip olarak toplumsal yapı içerisinde önemli bir konum elde etmiştir. Bu etki futbolun, toplumların anlam dünyalarını yansıtan bir gösterge olmasından öte gelmektedir. Futbol geniş kitleler tarafından ilgi duyulan ve takip edilen siyasal, kültürel ve ekonomik boyutlarıyla sosyolojik bir olgudur.

Temelde basit bir oyun olarak tezahür eden futbol, yaşamış olduğu gelişim süreci sonunda sportif bir alandan sosyolojik bir olguya dönüşmüştür. Söz konusu durum bireylerin ve toplumların futbola vermiş oldukları değer ve yüklemiş oldukları anlamdan kaynaklanmaktadır. Futbol, insanların büyük çoğunluğu açısından keyif alınan bir oyunken aynı zamanda yaşamlarının önemli bir kaçış mekanizmasıdır da. Futbol, kitleleri bir süre de olsa eğlendirerek gündelik hayatın sorunlarından, sıkıntılarından uzaklaştırmakta ve rahatlamalarını sağlamaktadır. Bazıları için yoksulluktan, güçsüzlükten kurtulmak anlamına gelirken, bazıları için hayatına anlam katmanın bir yolu olmaktadır. Milyonlarca kişi futbol aracılığıyla gündelik yaşantısında karşılaştığı sıkıntılardan bir süre de olsa uzaklaşabilmektedir (Talimciler, 2014:50). Futbolun söz konusu yönleri ve daha fazlasını içerisinde

barındırıyor oluşu tezahür ettiği günden bugüne değin insanları peşinden sürüklemesine ve ona duyulan ilginin artarak devam etmesine olanak sağlamıştır. Adeta hayatın yoğunlaştırılmış bir hali gibi görünen futbolda, insanlar yaşamları içinde adını koyamadıkları pek çok şeyin yansımasını bulmaktadırlar.

Futbol, oynanan oyunun ötesinde pek çok şeyle ilintilendirilen ve anlamlandırılan bir oyun halini almıştır. Futbol, insanoğluna bir oyun olmanın ötesinde eğlence, iktidar, güç, üzüntü, sevinç, ulusal onur ve hepsinden öte kendi kimliklerini, kendilerini bulabildikleri bir dünyanın anahtarını sunmaktadır. Oynandığı ülkelerde toplumsal yapı içerisinde kısa sürede kendisine yer bulmuş ve günden güne önemli bir olgu halini almıştır. Futbol içerisinde derin bir anlam dünyası taşımaktadır. Futbolun yaşam ile kurmuş olduğu bağ öylesine güçlüdür ki, futboldan uzaklaştığınızı zannettiğiniz bir ortamda aslında futbola daha da yaklaşmış olursunuz. Çünkü futbol, toplumsal yapı içerisinde her geçen gün daha fazla yer işgal etmeye başlamış ve bu işgal sonrasında toplumsal ortak paydanın yaratılmasında, güçlendirilmesinde de daha fazla rol oynamaktadır (Talimciler, 2014:51-52). Toplumsal bir ortak payda olarak futbol, bireylere süregelen toplumsal hayat içerisinde bir araya gelme ve karşılıklı paylaşımlarda bulunma imkânı sunmaktadır. Günümüzde futbol insanların ortak bir dili durumundadır. Futbol, tüm dünyada sosyolojik bir hareket olarak ortaya çıkmış ve kitlelerin dili haline gelmiştir (Talimciler, 2015:102). Günümüzde insanların kendilerini, duygu, düşünce ve hislerini ifade ettikleri alanlardan bir tanesi de futboldur.

Emile Durkheim'ın temel düşüncelerinden hareketle futbolun bireylerin topluma uyum sağlamalarında ve toplumsal bütünleşmede önemli bir rolü olduğunu söyleyebiliriz. Sosyalizasyon, en genel tanımıyla “insanın toplumsal bir varlık haline gelerek toplumun üyesi olması ve kazandığı toplumsallığı hayatı boyunca sürdürmesi” sürecidir (Akin, 2015:129). Futbol, sosyalizasyon sürecine ve toplumsal dayanışmaya katkı sunan işlevsel bir olgudur. Futbolun kurallarına uyma zorunluluğu bireyler üzerinde toplumsal kurallara uyma yönünde eğilim oluşturmakta, bireyleri ortak paydada birleştirip ortak hedefe yönlendirmesi ise fertler arasında dayanışma oluşturmaktadır.

Futbolun, toplumsallaşma ve toplumsal bütünleşme işlevlerinin yanı sıra toplumsal sınıfların kendilerini ifade ve temsil etmelerinde de işlev üstlendiğini, bir emniyet supabı olduğunu görmekteyiz. Bu noktada, sosyal sınıfların bir tezahürü olarak futbol takımları karşımızda çıkmaktadır. Toplumsal yapı içerisinde belirli bir sınıfa, etnisiteye, dine veyahut mezhebe mensup kitleler kendilerini, varlıklarını, duygu, düşünce ve mücadelelerini kurmuş oldukları futbol takımları üzerinden sürdürme yolunu seçmektedirler. Toplumsal hayattaki mücadele futbol sahalarına taşınmakta, futbol takımlarına simgesel bir anlam yüklenmektedir. Ülkemizde ve dünyada bu durumun sayısız örneği bulunmaktadır. Bu örneklerden bazılarını yer vermek gerekirse; İskoçya’da, Katolikler tarafından kurulan Celtic takımı ile Protestanların kurmuş oldukları Rangers takımı arasındaki mücadeleyi mezhepler arasındaki çatışmanın barışçıl bir benzetimi olarak görebiliriz. Öte yandan Rangers takımı zengin kesimi, Celtic ise yoksul kesimi temsil etmektedir (Kuper, 2006:361). İki takım arasındaki derbi olarak adlandırılan futbol karşılaşmaları aynı zamanda mezhepsel ve sınıfsal bir mücadeleye de sahne olmaktadır. İspanya’nın Barcelona ve Real Madrid takımları arasındaki mücadele, ülkede azınlık etnik gruplar arasında bulunan Katalan halkı ile devletin politik mücadelesinin barışçıl bir izdüşümüdür. Barcelona Katalan halkının, Real Madrid ise devletin ve kralın takımı olarak politik mücadeleyi stadyumlarda yaşatmaktadırlar. Katalan halkının düş kırıklıklarını, özlemlerini, umutlarını ve başarılarını bir futbol kulübü ile simgeleştirilmektedir (Sert, 2000:73).

Aynı şekilde 1998 Dünya Kupası’nda Amerika Birleşik Devletleri ile İran arasında oynanan ve İran’ın 2-1 galibiyeti ile sonuçlanan müsabaka, İran’da “büyük şeytan Amerika’ya dersini vermek” biçiminde yorumlanmış ve kutlamalar düzenlenmiştir (Talimciler,2015:106). Benzer biçimde 2002 Dünya Kupası’nın açılış karşılaşmasında, Fransa’nın yıllarca sömürgesi olan Senegal’e yenilmesi “tarihsel rövanş” olarak nitelendirilmiştir (Demir & Talimciler, 2015:28).

Futbol kimi zamanda sosyal sınıfların mücadelelerini sürdürdükleri bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal sınıfları, değişik tabakalara ayrılan nüfusun bir bölümü şeklinde tanımlayabiliriz (Güneş, 2016:228). Arjantin de toplumsal tabakalaşma içerisinde alt tabakaya mensup bireyler tarafından kurulan Boca Juniors

takımı ile görece daha üst tabakanın takımı olan River Plate'in karşılaşmaları sosyal sınıfların mücadelesi anlamı taşımaktadır. İtalya'da da benzer örnekler mevcuttur; Fiat'ın kurucusu Agnelli Ailesi'nin sahibi olduğu Juventus, bir zenginlik sembolü iken, Fiat montaj hattındaki işçiler Torino'yu tercih etmektedir (Trifonas, 2014:54). Rusya'nın başkenti Moskova'nın her biri bir sosyal sınıfı temsil eden iki futbol takımı vardır. CSKA Moskova taraftarlarının çoğu askerdir, Spartak Moskova taraftarları ise daha alt düzeydeki bir sosyal sınıfın üyeleridir (Kuper, 2006:105). Almanya'nın Schalke 04 takımı gerçek bir işçi kulübü olarak bilinmektedir (Gökçağı, 2008:18). Örnekler üzerinden daha berrak görme imkânı bulduğumuz futbolun simgesel gücü, onu oyun olmaktan öte bir olgu haline dönüştürmektedir. Ülkemizde de sosyal sınıfların bir yansıması olarak görebileceğimiz Kardemir Karabükspor, Adana Demirspor, Zonguldak Kömürspor gibi işçi sınıfı tarafından desteklenen futbol takımları bulunmaktadır. Futbol takımları temsili yoluyla toplumsal yaşam içerisinde mücadele edemeyecek düzeyde aralarında derin ekonomik, sosyal ve benzeri gibi farklar bulunan gruplar görece adil bir zeminde mücadele etme imkânına nail olmaktadır.

Ülkemizdeki futbol takımları arasındaki mücadeleler çoğu kez yerellik ekseninde tezahür etmektedir. İstanbul şehrinin iki yakasında bulunan Fenerbahçe ve Galatasaray arasındaki karşılaşmalar ve İzmir'in iki yakasında bulunan Karşıyaka ve Göztepe takımları arasında ki karşılaşmalar bu duruma örnek teşkil etmektedir. Dünya'da ve Türkiye'deki toplumsal sınıfların birer yansıması olarak görebileceğimiz futbol takımlarına dair vermiş olduğumuz örnekler futbolun simgesel gücünü ortaya koymaktadır. Toplumsal yaşamın diğer alanlarında olduğu gibi futbolda bir toplumsal mücadele aracıdır (Talimciler, 2014:37). Toplumsal sınıflar, dini mezhepler, etnik gruplar ve benzeri kesimler mücadelelerini futbol üzerinden sürdürmekte ve futbol çatışmanın, şiddetin barışçıl bir benzetimi olmaktadır. Söz konusu durum, futbolun üstlenmiş olduğu toplumsal işlevler arasında kanaatimce en önemlisidir. Futbol, toplumları çeşitli yönleriyle yansıtan bir ayna durumundadır. Ülkemizdeki futbol da yaşantılarımızın birer yansımasıdır. Futbol takımları vasıtasıyla, ülkedeki sınıfsal, siyasal, ekonomik ve benzeri mücadeleler sürdürülmektedir.

Geçtiğimiz yüzyıla damgasını vuran ve bu yüzyılı da etkilemesi kaçınılmaz gibi gözüken, bu büyülu oyuna bir top ve onun peşinde koşan yirmi iki şaşkın adam ve onları izleyen milyonlarca insan olarak bakıldığında hayata dair pek çok şeyi görme imkânını da ıskalamış oluruz. Hâlbuki farklı bir bakış açısıyla futbol üzerinden kurulan anlamlar dünyasını, farklı toplumsal dinamikleri, rekabeti, hırsı, kimlik edinmeyi, milliyetçiliği, ekonomiyi, iş bölümünü, şiddeti, estetiği, sevinci, üzüntüyü, paylaşmayı, takım olmayı, bu oyun üzerinden yaratılan güzellikler ve çirkinlikleri de yakalayabiliriz. Tıpkı Nelson Rodrigues’in bir hayli anlamlı sözünde olduğu gibi; “tek gördüğünüz topsa hiçbir şey görmüyorsunuz demektir” (Talimciler, 2015:103).

1.2. Kavramsal Açıdan Seküler ve Kutsal

Din, seküler ve kutsal kavramları bireylerin yaşamlarında ve toplumların kültürel, sosyal ve siyasal yapısında önemli yer tutan olgulardır. Söz konusu olgular, bireysel inanç sistemlerinin ve toplumların genel değer yargılarının belirlenmesinde başat bir rol oynamaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde din, seküler ve kutsal kavramları ele alınacaktır.

1.2.1. Seküler Kavramı

Latince “saeculum” kökünden gelen secular (seküler) teriminin “zaman” ve “mekân” çağrışımlarını birlikte veren bir anlamı vardır. Zaman onun şimdi oluşunu, hazır oluşunu, “mekân” ise dünyada ve dünyevi oluşunu gösterir. O halde saeculum; “bu çağ” veya “şimdiki zaman” anlamına gelir. “Bu çağ” veya “şimdiki zaman” bu dünyadaki olaylara işaret eder; yani çağdaş vakıalar manasındadır (Cox’dan aktaran Özden, 2016:62). Seküler kavramı, bireylerin ve toplumların dini inançlarıyla nasıl bir ilişki kurduklarına, onu nasıl yaşadıklarına, onunla nasıl mesafelendiklerine dair bir kavramdır (Ertit, 2019:38).

Seküler kavramının kökeni, Rönesans ve Aydınlanma gibi tarihsel süreçlerde düşünsel altyapısını bulur. Bu dönemlerde, Batı’da felsefi düşünce, sanat ve bilim alanlarında, dini dogmalardan bağımsız bir araştırma ve ifade biçimi benimsenmeye başlanmıştır. Özellikle Aydınlanma Çağı’nda, insanın kendi kaderini belirleyebileceği, akıl yoluyla bilginin elde edilebileceği düşüncesi güçlenmiştir.

Casanova'ya göre seküler kavramı, modernitenin merkezinde yer alan, teolojik-felsefi, hukuki-politik ve kültürel antropolojik bir kategoride değerlendirilebilecek bir kavramdır. Bu kavram ile ortaya ifade edilen şey, hakikatin tespit ve kodifike edilmesinde kullanılan yoldur. Modern dünya meşruiyet kaynağını seküler kavramının ifade ettiği temelde bulur. Modern hakikat algısı, seküler kavramı üstüne bina edilir (Kutay, 2020:182). Seküler kavramı, herhangi bir dini yahut manevi boyuttan bağımsız olan bir bakış açısını ifade etmektedir. Yani seküler kavramı, bireysel düzeyde dini olmayan yaşantı biçimlerini, toplumsal düzeyde ise dini referanslardan bağımsız bir yaşam alanını tanımlamaktadır.

Seküler olgusu, modern toplumların yapısını, düşünsel, siyasal ve toplumsal dinamiklerini anlamak için bizlere bir çerçeve sunar. Günümüzde seküler olgusu, dini olan ve olmayan alanlar arasındaki ayrımı ifade etmek için kullanılmaktadır.

1.2.1.1. Sekülerleşme Teorisi

Sekülerleşme kavramı temelde, doğaüstü alanın toplumsal gücünün kaybı olarak tanımlanabilir (Ertit, 2019:112). “Seküler” kavramı ile “Sekülerleşme” kavramı arasında önemli bir ayrım bulunmaktadır. Seküler, belirli bir durumu, yani dini dışı bir alanı ifade ederken, sekülerleşme, dini kurumların, toplumsal hayat üzerindeki etkisinin azalması sürecini tanımlar. Bu bağlamda seküler, mevcut bir durumken, sekülerleşme bir dönüşüm sürecini içerir.

Sekülerleşme kavramı sosyoloji literatürüne Weber tarafından kazandırılmıştır. Weber kavramı “rasyonelleşme-gözün açılması” veya başka bir ifadeyle büyüden ya da gizemden uzaklaşma anlamında kullanmıştır. Sekülerleşme kavramı, din ile devletin birbirinden ayrılması yahut insanların hayatlarını istedikleri gibi yaşayıp, istedikleri dini seçebilmeleri anlamında da kullanılmaktadır (Köse, 2014:12-13). Sekülerlik genel kültürel bir dünyevileşme kuralıdır. Ekonomik, eğitimsel ve hatta dinsel bütün bir sosyal hayatın dinden arınıp daha dünyevi bir hale gelmesi anlamını taşımaktadır (Aydın, 2013a:372). Sekülerleşme sürecinde dinin fonksiyonlarında meydana gelen daralmayı, siyaset, ekonomi, eğitim ve aile gibi çok çeşitli kurumlarda gözlemek mümkündür (Kirman, 2005:5). Sekülerleşme tartışmaları günümüzde hala devam etmektedir. Sekülerizmin gerilediğine dair

fikirler ileri sürülmektedir. Dünya bugün, bazı istisnalar hariç, alabildiğine dini bir dönem yaşamaktadır. Bu da 1950-60’larda tarihçiler ve sosyal bilimciler tarafından oluşturulan ve sekülerleşme (secularization) teorisi şeklinde isimlendirilen literatürün yanıldığını gösterir (Berger, 2014:41-42).

Toplumsal yaşamın farklı alanlarında dinin etkisinin azalması sürecini tanımlayan sosyolojik bir kavram olan Sekülerleşme, üzerine tartışmaların sürdüğü bir kavram olmakla birlikte, dinin toplumsal alandaki etkisinin azaldığını ileri sürmekte, bununla birlikte kutsal olanın yalnızca dini bağlamda değil, seküler bağlamda da ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Bu yönüyle araştırmamızın konusu ile doğrudan ilintilidir.

1.2.2. Kutsal Kavramı

Kutsal kavramı sözlükte “belirli bir düşünce kümesi içinde, kendinden geçme ya da saygı duygusu uyandıran şeyler” ve “çeşitli olay, varlık ve yerlerin insanların denetimleri ve anlayışları dışında özel bir değer ve anlam taşıması” olarak açıklanmaktadır (Güneş, 2016:161). Kutsal, belli belirsiz bir şekilde şaşkınlık veren ve bir ayin vasıtasıyla kendisini zorla empoze eden bir olağan dışılıktır (Vergote, 2002:208). Kutsal, dinin merkezinde yer alan ve diğer tüm alanlardan ayrılan bir boyuttur. Kutsal olgusu, bireylerin ve toplumların varoluşsal sorulara yanıt aradığı bir alan olarak görülmektedir. Din bilimcisi W. Richard Comstock, kutsalın doğaüstü veya aşkın bir referansı olan bir kategori olarak değil, teorik bir yapı olarak kavramsallaştırılması gerektiğini söylemektedir. “Kutsal” olarak ayrılan şeyler bireysel bilinci aşar ve bir toplumsal grubun üyelerini bir arada tutan duygular için ilahi olarak meşrulaştırılmış bir kaynak görevi görür (Anttonen, 2000:275).

Emile Durkheim ise kutsalı “kişilik kazanmış toplumdan başka bir şey değildir” diyerek açıklar (Bozkurt, 2014:247). Durkheim kutsal olgusunu “yasaklarla korunan ve tecrit edilen şeyler” olarak tanımlamaktadır (Durkheim,2011:61). Durkheim’e göre hiçbir şey aslen kutsal değildir, fakat kutsal, bir toplumun bir nesneye kutsallık karakterini nakşetmesidir (Anttonen, 1996:37). Bununla birlikte modern dünyada kutsal olgusu, yalnızca dini alanda değil, seküler düzlemde de karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde kutsal kavramı, dini ve seküler bağlamlarda

çeşitli anlamlar kazanmıştır. Bu durumu özellikle ulus devlet tipi yapılanmaların ulusal kimlik inşa sürecinde vatan, bayrak, anıt ve benzeri gibi unsurlarında açık bir şekilde gözlemleyebiliriz.

1.2.2.1. Dini Kutsal Olgusu

Kutsal olgusu, tüm dinlerde temel öğelerden biri olarak görülür ve merkezi bir kavram olarak kabul edilir. Kutsal kavramı çoğu zaman, insan ile doğaüstü yahut aşkın olan arasında ritüeller vasıtasıyla kurulan bağı temsil eder. Şu halde kutsallık, dinde en büyük işarettir. Hatta o, Tanrı düşüncesinden daha köklüdür (Güç, 1998:337). Durkheim’e göre dinin özü, kutsal kavramına dayanır (Kuşçu, 2011:172). Nathan Soderblom, Rudolf Otto, Gerardus van der Leeuw, Joachim Wach ve Mircea Eliade gibi din tarihçileri ve fenomenologları, kutsallığın yalnızca dinin ayırt edici özelliği değil, aynı zamanda özü olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu teorisyenlere göre, inanç ve uygulama kültürel sistemlerine, taraftarları tarafından kutsal sayılan hiçbir şey yoksa “din” adı verilemez (Anttonen, 2000:272). Dinlerde kutsal olgusu, manevi bir gücü, kutsal varlıkları veya mutlak gerçekliği temsil eder.

Din olgusunun önemli bir unsuru olarak kutsal, yerler, kitaplar, kişiler, şehirler, çeşitli ritüeller, semboller, terimler, hayvanlar, şeyler, nesneler ve olgularda kendisini gösterir. Bununla birlikte oruç, hac, çilecilik, bekarlık, inziva biçimleri ve çeşitli meditasyon biçimleri gibi evrensel olarak dağıtılmış dini davranış biçimleri de kutsal kategorisi açısından kavranabilir (Anttonen, 2000:272). Kutsal kavramı, her dinde kendine özgü anlam ve sembollerle ifadesini bulur ve bireylerin dini yaşantılarında, ritüellerde, ibadetlerde ve ahlaki değerlerde belirgin bir şekilde kendini gösterir. İslam’da Kâbe veya Kur’an, Hristiyanlıkta İncil, Haç ve İsa figürü, Hinduizm’de Ganj Nehri veya çeşitli tanrı figürleri, kutsal olanın somut ifadeleridir. Bu kutsal nesneler, insanlar için ibadet ve meditasyon odağı olurken, aynı zamanda toplumda manevi bir rehberlik de sağlarlar.

Kutsal olanla temas etmek, insanların kendilerini aşarak daha yüksek bir anlam arayışına girmelerine olanak tanır ve aynı zamanda insanlara yaşamdaki sınırları aşma hissi vererek onları daha derin manevi deneyimlere yönlendirir. Kutsal ile ilişki kurmak bireylerde, yaşama dair olumlu bir bakış açısı geliştirme, gerçek

olanı ve hayatın anlamını keşfetme, kimlik oluşturma ve manevi huzur bulma gibi işlevler görür. Bununla birlikte kutsal, bireylerin manevi ihtiyaçlarını karşılarken toplumsal yapıyı da şekillendirir. Kutsal olan etrafında toplanan bireyler, sosyal dayanışma, bütünleşme ve aidiyet duygusu geliştirir. Bu bağlamda kutsal, sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir olgu olarak kabul edilir.

Dini kutsallık da kutsal olan şey inanç temelinde, dinsel bir kaynaktan beslenerek ortaya çıkmaktadır (Akgün, 2019:90). Kutsal olgusu, dinlerin merkezinde yer alan, bireyleri manevi bir arayışa ve toplumsal dayanışmaya yönlendiren bir kavramdır. Dini kutsal olgusu, yalnızca bireyler için değil, toplumlar için de yönlendirici bir güç olarak önemli bir konumda varlığını sürdürmekte ve insanın evrendeki yerini sorgulamasına yardımcı olmaktadır.

1.2.2.2. Seküler Kutsal Olgusu

Araştırmamızın bu bölümünde tez konumuzun ana omurgasını oluşturan seküler bağlamda kutsal kavramının ne anlama geldiği, toplumsal boyutlarıyla nasıl tezahür ettiği üzerinde durulacaktır.

Dini literatürde çoğu zaman “aşkın” ve “dünyevi olmayan” olarak tanımlanan kutsal olgusu, genel olarak “profandan” yahut “dünyevi olan”dan ayrı tutulan ve özel bir saygı, huşu veya hayranlık uyandıran bir nitelik olarak ifade edilir. Dinlerde kutsal olan, manevi bir gücü, kutsal varlıkları veya mutlak gerçekliği temsil eder. Bu anlamda, kutsal olgusu insanların doğaüstü varlıklarla ilişki kurmasını sağlayan bir köprü olarak görülebilir. Ancak kutsal olgusu her ne kadar din ile ilişkilendirilmiş olsa da günümüz dünyasında din dışı kutsallıkların var olduğu bir gerçekliktir. Kutsal alanın sadece kilise veya sinagoglarda değil, Amerika’nın ana caddelerinde de olduğunu görüyoruz. Çünkü artık işlev ve örgütsel şekil bakımından kutsal alan değiştirmiştir (Ostwalt, 2014:187). Kutsal artık sözde dini deneyimin bağımlı bir değişkeni olarak kavramsallaştırılmamaktadır (Anttonen, 2000:274).

“Seküler kutsal” kavramı, “kutsal”ın yalnızca dini bir kategori olduğu yönündeki yaygın olarak ifade edilen görüşten kopuşu vurgulamak için stratejik olarak kullanılmaktadır (Knott, 2016:145). Seküler kutsal kavramı, dini olmayan ancak insanların özel bir anlam ve değer atfettiği olgu, sembol ve ritüelleri kapsar.

Seküler kutsal olgusu, modern toplumlarda din olgusundan bağımsız olarak kutsal kabul edilen değerler, semboller ve ritüelleri ifade eder. Kutsalla ilgili algı ve inanışlar yalnızca yaygın anlamda din olarak adlandırılan geleneksel inanç sistemlerinin değil, genel anlamda bütün insanlığın yaşamında önemli yer tutmaktadır. Kutsala ilişkin telakkiler insanla ilgili her alanda bir şekilde kendisini gösterir. Öyle ki kendisini geleneksel anlamda din olarak sınıflanan inanç sistemlerinin dışında gören, hatta metafiziği/doğaüstünü tamamıyla dışlayan bir bilgi paradigmasına kendisini bağlı addeden kişilerin bile yaşamlarında -adını koymasalar da- şu ya da bu şekilde çeşitli kutsallarla kutsal alanların varlığı görülür (Gündüz, 2009:11). Seküler kutsal kavramı, genellikle bireylerin ve toplumların, din dışı unsurlara özel bir saygı veya bağ kurduğu durumları tanımlamak için kullanılır. Dini olmayan seküler dünyaya ait olgulara kutsal nitelikler atfederek bireylerin bu değerlere saygı ve bağlılık göstermesi, seküler kutsalın temel yapısını oluşturur.

Seküler kutsal, geleneksel dinlerden bağımsız olarak, insanların anlam yüklediği, aidiyet ve derin bir bağlılık duydukları bazı olgu ve değerleri kapsar. Vatanseverlik, insan hakları, doğa koruma, özgürlük, bilim, bireysel hak ve özgürlükler gibi olgular seküler bağlamda kutsal olarak görülebilir. Teolojik olmayan bağlamda kutsal, sevgi, özgürlük, eşitlik veya adalet gibi bazı yüce yaşam ilkelerine bir gönderme yapar, pazarlığa tabi olmayan şeyleri, değeri sürekli işlemlere dayalı olan şeylerden ayırmak için bir kategori sınırı olarak kullanılır (Anttonen, 2000:281). Bununla birlikte araştırmamızın konusunu oluşturan futbol da seküler kutsal olgular arasında sayılabilir.

Seküler kutsal, din dışı bir dünyada, insan yaşamını yönlendiren olgu, değer ve ritüeller etrafında tezahür eden bir kutsiyet olgusudur. Klasik anlamda kutsal, dini veya ilahi bir gücü temsil ederken, seküler kutsal olgu, manevi veya ahlaki bir anlam yüklenen, aidiyet duyulan ve derin bir saygı hissi uyandıran dünyevi değerleri içerir. Seküler kutsallık, kişisel veya toplumsal düzeyde koruma, saygı ve hatta tapınma derecesinde bağlılıkla kendini gösterir. Bu bağlamda, seküler kutsal olgusu, toplumların modern değer sistemleri ile uyumlu olan bir “değerli” veya “dokunulmaz” alan olarak öne çıkar. Bu dokunulmazlık, bazen yasalar ve anayasa tarafından korunur ve ihlal edilmesi, sadece bireysel düzeyde değil, toplumsal ve

hukuki yaptırımlarla da karşılanabilir. Örneğin, anıtlara veya bayrak, marş gibi ulusal sembollere saygı göstermek, demokratik değerleri koruma konusunda hassasiyet göstermek veya doğanın korunmasını kutsal bir görev olarak kabul etmek gibi örnekler, seküler kutsalın yansımalarıdır.

Seküler kutsal, bireylerin kendilerini anlamlandırmaları ve hayatlarına değer katmaları için bir imkân sunar. Dini inanca sahip olmayan bireyler dahi seküler kutsal olgusu çerçevesinde çeşitli değerlere güçlü bir aidiyet hissedebilir. Bu tür bir aidiyet, bireylerin yaşamında bir amaç duygusu yaratır ve toplumsal dayanışma hissini güçlendirir. Seküler kutsal olgusu modern toplumları ve birey davranışlarını sosyolojik olarak anlama ve açıklama noktasında önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.3. Fenerbahçe Spor Kulübü

Fenerbahçe Spor Kulübü, 1907 yılında İstanbul'un Kadıköy ilçesinde kurulan bir Türk spor kulübüdür. İlk başkanı Nurizade Ziya Songülen'dir. Mevcut başkanı ise Ali Yıldırım Koç'dur. Fenerbahçe Spor Kulübü, 1908 yılında yapılmış olan ve 1999-2006 yılları arasında kapasitesi arttırılarak yeniden yapılandırılan 50.530 kişilik Şükrü Saraçoğlu Stadyumu'nu kullanmaktadır (Yıldız, 2008:87)

Tarihi süreçte yalnızca sportif başarılarıyla değil, aynı zamanda toplumsal etkileriyle de dikkat çeken kulüp, Türkiye'de futbolun yaygınlaşmasında ve kitleselleşmesinde öncü bir rol oynamıştır. Çok sayıda branşta faaliyet gösteren yapısı, Fenerbahçe'yi yalnızca bir futbol kulübü değil, çok yönlü bir spor kurumu ve güçlü bir camia haline getirmiştir.

Kuruluşundan bugüne değin 118 yılı aşkın zaman dilimi içerisinde özellikle futbol branşıyla ön plana çıkmış, geniş kitleleri peşinden sürükleyerek insanların hayatlarında önemli bir konum elde etmiştir.

1.4. Taraftarlık Olgusu

Taraftarlık olgusu temelde, ortak unsura (takım) gönülden bağlı olan, bundan dolayı da takımıyla özdeşleşen, kendini takımına ait hisseden ve takımı için gerek maddi gerekse manevi hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan birey olarak ifade edilebilir (Dever, 2015:165). Taraftarlık, futbolun en mühim unsurlarının başında gelmektedir.

İnsanların toplumsal yaşamlarında önemli bir yer tutan taraftarlık, kişinin bir takıma aidiyet hissettiğini ifade eden bir olgudur. Taraftarlık bir kimlik göstereni olarak insanların hayatında büyük bir yer teşkil etmekte ve diğer insanlarla kurduğumuz bağlantılar üzerinde de etkili olmaktadır (Demir & Talimciler, 2015:30).

Taraftarların kurmuş oldukları aidiyet neticesinde diğer bireylerle birlik olmaları, kendilerini bir bütünün parçası hissetmeleri ve yeni bir kimliğe haiz oluşları, bağlılığın güçlenmesine ve sürekliliğine neden olmaktadır. Aidiyet, bir anda biz'in bir parçası haline gelir. Hiçbir taraftar “bugün benim takımım oynuyor” demez, daha ziyade “bugün biz oynuyoruz” der. Bu durum sosyal kimliğin kazandırdığı aidiyet hissine vurgu yapması bakımından önemlidir. Futbol taraftarı, aynı zamanda takımın başarılarını ve başarısızlıklarını da kendinde görme eğilimindedir (Dever, 2015:163). Taraftar, takımı ile kurmuş olduğu aidiyet bağı neticesinde kendisini bütünün bir parçası olarak görmekte, daha güçlü hissetmekte, güven ve haz duymaktadır.

Endüstrileşme süreci sonrasında futbolun metalaşması, beraberinde taraftarın gelir kaynağına dönüşmesi sonucunu doğurmuş, taraftarlık kavramı ve aidiyet duygusu bu noktada daha fazla önem kazanmış, diğer bir ifadeyle kapitalistler tarafından kullanılmıştır.

1.5. Futbol ve Kutsallık: Sakramentalizm Bağlamında Futbol

Kutsallık, kutsal olma durumunu ifade eden bir kavramdır. Genel olarak kutsal, “varlığı tartışma dışı olan, beşerin gücünü aşan ve ondan başkaldırı değil, uyum isteyen, uyumsuzluk hallerinde ise cezai yaptırımlarla korunan, kısacası aşkın fakat kuralsal bir olgudur” (Aydın, 2013a:254). Kutsal kavramı, insanlar tarafından her ne kadar dinle ilişkilendirilmiş olsa da, din dışı alanlarda da kutsallara rastlayabilmemiz mümkündür. Yani muhtevası hasebiyle kutsallık barındırmayan birçok şey, süreç içerisinde kutsal hale bürünebilmektedir.

V. yüzyıldan itibaren sakramentlerin formüle edilmeye başlanmasıyla birlikte daha çok soyut anlamda etkili olan kutsallık kavramı, zamanla bazı somut nesnelerin veya kişilerin kutsallaştırılmasına giden bir süreçte değişime uğramıştır. Böylece

kutsal kişiler (azizler, bazı görevlerdeki din adamları) ve hatta nesneler (kutsal emanetler) ortaya çıkmaya başlamıştır (Demirci, 2002:496). Din ve din dışı alanları ayırmada “kutsal” kavramı kullanılan ölçülerden birisidir. Ne var ki kutsallık diğer dünyevi nesne ve olgulara taşınarak ikinci türden kutsallar üretilebilmektedir. Kutsal dini içerikli olabildiği gibi din dışı içerikli de olabilir (Aydın, 2014:239).

Söz konusu görüşlerden hareketle kutsalın yalnızca dini içerikli olmadığını, seküler kutsalların varlığından da söz edilebileceğini söyleyebiliriz. Yani muhtevası hasebiyle kutsallık barındırmayan birçok şey, süreç içerisinde kutsal hale bürünebilmektedir. Salt dünyevi bir olgu olarak futbola, sahip olduğu çeşitli öğeleri üzerinden zamanla kutsallık atfedilmiştir.

Futbol ve kutsallık arasındaki ilişkide ilk olarak kitlelerin futbola olan ilgisi ve bağlılıkları hususu gelmektedir. Bireylerin futbola verdikleri değer ve hayatlarında ki işgal ettiği yer düşünüldüğünde futbolun basit bir spor dalından öte bir olgu olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Umberto Eco da futbola yönelik kamuoyu ilgisini, bağımlılığın kesinlikle mantığa dayanmadığı dinsel kendinden geçme haline benzetmektedir (Trifonas, 2004:44).

Kutsal kavramı içerisinde mekân önemli bir yer tutmaktadır. Camiler, kiliseler ve havralar semavi dinlerin kutsal mekânları, mabetleridir. Günümüzde stadyumlar, taraftarlar tarafından kutsal bir mekân olarak görülmekte, ilginç bir biçimde taraftarlar arasında stadyumlara “mabet” denilmektedir. Bireyler stadyumlara gitmeye, orada bulunmaya kutsal bir anlam yüklemektedirler. Mustafa Aydın, stadyumları bu dünyanın kutsal mekânları olarak nitelendirmektedir (Aydın, 2013a:257). İnsanların stadyumlara yüklemiş oldukları anlam ve stadyumların işlevleri düşünüldüğünde bu nitelemenin doğru olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. İlkel dinsel bir ayini zihnimizde canlandırmaya çalışalım. Öncelikli olarak ayinin, törenin, ritüelin gerçekleştirileceği bir mekâna ve yönetecek bir din adamına ihtiyacımız olacaktır. Sonrasında ise herhangi bir sıralamaya bakılmaksızın; ayine, törene katılacak olan insanlara, din adamı ve ayine katılanlar için belli birtakım kıyafetlere, belli birtakım sopalara, davullara, belirli tonlamalarda söylenecek kelimelere, bedeni boyamak için boyalara, belli bazı sembollere, danslara, tapınma hareketlerine rastlayacağız. Bir ayin için gerekli olan bu unsurlar, genel olarak

aklımıza futboly getirmektedir (Dever, 2017:59). Bireyin, bir hafta sonu tuttuğu takımın amblemini üzerinde taşıyan formasını giyip, bedenini takımının renklerine boyayarak elinde bayrakla diğery taraftarlarla marşlar söyleyerek stadyuma gitmesi basit bir spor olayından ziyade, içerisinde kutsal bir ritüeli andıran unsurlar barındırmaktadır.

Futbol ve din hep iç içe olmuştur. Bu durum, futbolun toplumsal bir olgu olması hasebiyle taraftarlar ve özellikle futbolcuların dini inançlarını futbol sahalarında sergilemelerinden de kaynaklanmaktadır. Oyuna girmeden dua eden, gol attıktan sonra secde eden Müslüman, haç çıkaran Hristiyan futbolcular söz konusu durumun dikkat çekici örnekleridir. Dini hissiyatlar, hassasiyetler ve semboller futbolun alanı içerisinde ifade edilmektedir. Öte yandan daha önce değindiğimiz üzere dini gruplar ve mezhepler futbol takımları yoluyla mücadelelerini yeşil sahalara taşımaktadırlar.

Futbolun günümüz toplumsal yaşamında üstlenmiş olduğu işlevler, muhtevasında var olan sembol ve ritüeller, bireyler tarafından kutsiyet atfedilen unsurları futbol ile kutsallık bağlamını oluşturmaktadır.

Sakramentalizm, dünyevi alanda tezahür etmiş, muhtevası itibarıyla kutsalla bağıntısı olmayan olguların kutsallaştırılması sürecini ifade eden bir kavramdır. Sakramentalizm temelde dünyevi olguların kutsallık yüklenerek dini hale getirilmesidir (Aydın, 2013b:163). Volkan Ertit, seküler alanın kutsallaştırılması, ululaştırılması, yüceltilmesi süreci sonrasında ortaya çıkan yapıları “dinimsi yapılar” olarak tanımlamaktadır (Ertit, 2019:56).

Tarihi sürece göz attığımızda dünyaya ait birçok olgunun kutsallaştırıldığını görmekteyiz. Tarihi süreçte farklı toplum ve kültürlerin birbirinden bağımsız dünyevi olay, olgu, şahıs, davranış ve tutumlara kutsiyet atfederek bireylerin söz konusu şeylere kutsal gözüyle bakmalarını sağladıklarını söyleyebiliriz. Örneğin Fransız Devrimi’nde en laik şeyler kutsallaştırılmıştır; vatan, özgürlük, akıl gibi (Kösemihal, 1971:134). Bununla birlikte, geçmişten bugüne özellikle iktidarların meşruiyetlerini sağlama adına kutsallaştırma yoluna gittiklerinden bahsedebiliriz. Seküler olduğunu iddia eden ve mümkün olduğunca dini dışarıda tutmayı kendine şiar edinmiş modern

ulus devlet yapıları, nice dünyevi siyasal, ekonomik olguyu kutsamakta tereddüt göstermemektedir. Bu çerçevede vatan için ölen şehit, vergisi verilmiş servet kutsaldır. Belirtmeye gerek yoktur ki bunların hiçbirisi doğası itibariyle kutsal değildir, ancak önemlerinin vurgulanabilmesi için kendilerine kutsallık yüklenmiştir. Bu yüklemeler genellikle rasyonellik çerçevesinde gerçekleşmektedir (Aydın, 2013b:163-164).

Modern dünyanın kutsal veyahut doğaüstü alanla bağlarını kopartması neticesinde ortaya çıkan manevi bunalımın doğurmuş olduğu anomi yeni kutsallar yoluyla aşılmaya çalışılmıştır. Özellikle ulus devletlerin varlıklarını temellendirme ve toplumsal bütünleşmeyi sağlamakta başvurduğu yollardan biri olan dünyevi olanın kutsallaştırılması hususunu söz konusu çerçevede ele almanın süreçleri anlamlandırmada önemli bir etkisi olacağı kanaatindeyim. Zira bu dünyaya ait olsalar da, dinimsi özellik kazanmış, yani kutsallaştırılmış yapılar bireylerin inançlarını, gündelik pratiklerini ve tutumlarını etkileyebilmektedir (Ertit, 2019:62).

Esasen sakramentalizmin yükselişe geçmesinin arka planında modernleşme süreçlerinin sekülerleşme yoluyla ilerlemesinden kaynaklı ortaya çıkan modern insanın anlam krizinin olduğunu söyleyebiliriz. Bugünün dünyasındaki anlam krizi modernizmin temel dayanaklarından kaynaklandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Modern düşünce akıl üstü olanı ve o alana ait her şeyi inkâr etmektedir. Bu açıdan onun varoluşu bilgisizliğin ve sınırlı olan her şeyin varoluşu gibi olumsuzdur. O ancak geleneksel ve insanüstü hakikati inkâr ederek var olabilir. Bu nedenle modern uygarlık gerçekten niceliksel bir uygarlıktır. Bu da onun maddi bir uygarlık olduğunu söylemenin bir başka biçimidir (Zengin, 2017:65). Dünyevileşmenin özgün “taşıyıcısı” modern ekonomik süreç, yani sanayi kapitalizminin dinamiğidir (Berger, 2005:171). Aydınlanma ile başlayan modernizasyon sürecinin manevi alanı tümüyle tahrip etmesi neticesinde modern toplumun üyesi olan bireyler kendisini bir anlam krizinin içerisinde bulmuşlardır. Friedrich Nietzsche, düşüncesindeki Yahudi-Hıristiyan Tanrı anlayışının ölümünden sonra insanın, yalnızlık içinde, yani temelden kutsallığını kaybetmiş bir dünyada yaşamak zorunda olduğunu söylemektedir (Eliade, 1990:52). Modern insan, hayatı ile ilgili varoluşsal sorulara cevap bulabilmek, bir anlamda modern dünyada kaybettiği anlamı yeniden yakalayabilmek

için maneviyat arayışı içerisine girmek durumunda kalmıştır (Kirman, 2005:49). Yeni kutsalların ortaya çıkışı, özünde kutsalla bağları olmayan dünyevi alana ait “şey”lerin kutsallaştırılması, yani sakramentalizm olgusu söz konusu anlam krizinin aşılmasına yönelik bir işlev üstlenmiştir.

Modernleşme ve modernliğin en tanınmış belirtileri aklı ön plana çıkarma, teknoloji kullanımı, ekonomik ilerleme, dini olana karşı tavizsizlik vb. şekillerinde kendini göstermektedir. Modern perspektif dine, değişen ve gelişen kültürel çevreyle birlikte değişmesi ve kendini zamanın değişimine bırakması gerektiği açısından bakmaktadır. Modernleşmenin beraberinde getirmiş olduğu aklın, bilginin, düşüncenin vs. sekülerleştirilmesi süreci en sonunda kutsalın asıl kalesi dine de ulaşmıştır. Modernizmle birlikte pek çok din karşıtı fikir gün yüzüne çıkmış, kutsalını kaybetmiş insanoğlu da bu ihtiyacını karşılayabilmek için çok sayıda yeni kutsal ihdas etmeye çalışmıştır (Sungur, 2014:95-97). Modern insanların büyük çoğunluğu, hiçbir kutsal yanı kalmamış bir görüngüler dünyasında yaşamaktadır. Bu dünyanın biricik anlamı ya matematiksel formüllerle ifade edilen ve bilimsel bir kafayı tatmin eden niceliksel ilişkilerdir veya yeryüzündeki varoluşunun ötesinde bir geleceği olmayan iki ayaklı bir hayvan olarak düşünülen insana sağladığı maddi faydalardır (Nasr, 1988:41). Modernitenin yaratmış olduğu kriz neticesinde tezahür eden mana arayışları, kutsalın yeniden inşası süreci yoluyla aşılmaya çalışılmıştır. Geçmişte olduğu gibi, günümüzde de, toplumun sıradan şeylerden sürekli olarak kutsal şeyler yarattığı görülmektedir. Kutsal şeyler, tanrılar ya da ruhlar diye isimlendirilen kişisel varlıklardan ibaret değildir. Bir kaya, bir ağaç, bir su kaynağı, küçük bir taş, bir ağaç parçası, bir ev, hasılı, herhangi bir şey kutsal olabilir (Durkheim, 2011:57).

Dünyevi veyahut din dışı olarak tanımlayabileceğimiz kutsallık atfedilen “şey”ler zaman ve mekân başta olmak üzere şahıslar, eşyalar, tutum ve davranışlar ve benzeri gibi çok çeşitlidir. Çalışmamızın kapsam ve sınırlılıklarını göz önünde bulundurarak söz konusu kutsallaştırılan “şey”ler arasından “futbol” olgusu üzerine eğileceğiz. Futbol, basit bir oyun olmasının ötesinde içerisinde bulundurduğu ritüel, inanç ve sembollere kutsiyet atfedilmesi, gündelik yaşam pratikleri ve tutumlara etkisi yönleriyle sakramentalizm bağlamında ele alınması elzem görünen bir olgudur.

Dünyevi bir olgu olarak futbolun sakramentalizm süreci neticesinde içerisinde bulunan çeşitli öğeleri üzerinden kutsallaştırıldığını söylemek yanlış bir tespit olmayacaktır. Volkan Ertit (2019) “dinimsi yapılar” olarak tanımladığı seküler “şey”lerin kutsallaştırılması neticesinde ortaya çıkan yapılar arasında futbola dair örnekler de sunmaktadır. Futbolcu Maradona’nın, fanları tarafından kutsallaştırılması sonucu Arjantin’de kurulan ve 120 bin üyesi olan Maradona Kilisesi (Iglesia Maradoniana), dinimsi yapılara ve sakramentalizm futbol bağlamına örnek teşkil etmektedir (Ertit, 2019:56-62). Mustafa Aydın, stadyumları bu dünyanın kutsal mekânları olarak nitelendirmektedir (Aydın, 2013a:257). Bahsetmiş olduğumuz örnekler çeşitlendirilebilir ancak futbol olgusunun kutsal boyutlarını çalışmamızın ilerleyen başlıklarında ayrıntılı olarak ele alacağız.

Sakramentalizm hususuna geri dönecek olursak eğer, günümüzde futbol muhtevasında barındırdığı özellikler üzerinden kutsallaştırma süreci geçirmiştir. Futbol olgusu içerisinde var olan ritüeller, totemik unsurlar, hayali cemaat olgusu, biz bilinci ve benzeri yönleriyle kutsallık barındırmaktadır. Futbol, dünyevi alana ait “şey”lerin kutsallaştırılmasına işaret eden sakramentalizmle bir bağlam oluşturmakta ve bu çerçevede ele alınmalı ve incelenmelidir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, seküler kutsal kavramının futbol bağlamında nasıl inşa edildiğini ve Fenerbahçe taraftarlarının bu kutsallığı nasıl deneyimlediğini anlamaya yönelik olarak nitel araştırma yöntemi ile yürütülmüştür. Araştırmamızda uygunluğu, doğru verilerin alınabilmesi ve uygulanabilirlik yönünden elverişliliği nedeniyle nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Nitel araştırma insanların yaşam tarzlarını, öykülerini, davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumsal değişmeyi anlamaya dönük bilgi üretme süreçlerinden biridir (Özdemir, 2010:325). Nitel araştırma tümüyle, insanların sosyal dünyada nasıl var olduklarını, onların sosyal konumlarını nasıl anlamlandırdıklarını ve yorumladıklarını anlamaya çalışır (Giddens & Sutton, 2018:67). Nitel yöntem ile olayların ve bağlamların dilini konuşabiliriz. Nitel araştırma, toplumsal yaşamın doğal akışında ortaya çıkan olayların ayrıntılı incelemelerini yürütmeye uygundur (Neuman, 2009:224). Bu bağlamda, çalışmada futbolun seküler kutsal bir öge olarak nasıl algılandığı ve taraftar kimliğinin bu inşa sürecinde nasıl bir rol oynadığı açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın konusu, amacı ve sınırlılıkları göz önünde bulundurularak ve uygulanabilirliği dikkate alınarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu görüşme tekniğinde araştırmacıya, görüşme öncesinde belirlediği bir dizi soru veya konu başlıkları rehberlik etmektedir. Yarı yapılandırılmış görüşme araştırmacıya hem görüşme rehberi doğrultusunda ilerlemesine hem de ihtiyaç duyduğunda derinlemesine gidebilmesine olanak sağlar (Gürbüz & Şahin, 2017:184). Böylece, araştırmacı hem konuya ilişkin doyurucu bilgi edinme, hem de görüşmeyi belli bir seyirde götürme şansına sahip olur. Ayrıca, katılımcıya da kendisince önemli olan hususları vurgulama imkânı tanınmış olur (Altunışık vd., 2010:93). Nitel araştırmacı, önceden tahmin edilmeyen verilere açıktır ve bir çalışmanın başlarında sürekli odağı yeniden değerlendirir. Araştırmacı, araştırmanın yönünü değiştirmeye

ve yeni kanıt dizilerini izlemeye hazırlıklıdır (Neuman, 2009:228). Yöntem ve teknik seçiminde çalışmaya uygunluk kriteri esas alınmıştır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak mülakat tekniği kullanılmıştır. Mülakat formu, araştırmanın kuramsal çerçevesi doğrultusunda geliştirilmiştir. Veriler çalışma grubuna dâhil edilen taraftarlar ile görüşme yapılarak elde edilmiştir. Veri toplama araçları, çalışmamızın konusu, amacı, sınırlılıkları göz önünde bulundurularak ve uygulanabilirliği dikkate alınarak belirlenmiştir.

Bu çalışmanın, araştırmacısı Fenerbahçe taraftarıdır. Araştırmacının Fenerbahçe taraftarı olması, veri toplama süreçleri açısından bir sakınca oluşturmamaktadır. Aksine, araştırmacının çalışma grubuyla benzer bir sosyal kimliğe sahip olması, özellikle nitel araştırmalarda önem arz eden “içerdenlik” kavramı çerçevesinde, veri toplama sürecinde güven ilişkisi kurma ve katılımcılarla derinlemesine iletişim sağlama açısından avantajlı bir konum sunmaktadır. Bu durum, saha araştırmasında daha samimi, içten ve açık ifadeler elde edilmesine katkı sağlamıştır.

Araştırmacının öznel deneyimi ile akademik mesafesini koruyabilmesi adına çalışmada etik ilkeler, yöntemsel tutarlılık ve veri yorumlamada betimsel analiz esasları titizlikle gözetilmiştir. Katılımcı ifadeleri, müdahale edilmeksizin doğrudan kullanılmış, yorumlamalar ise kuramsal çerçeve ile ilişkilendirilerek objektiflik ilkesi temelinde yapılmıştır. Bu bağlamda, araştırmacının taraftar kimliği, çalışmanın nesnelliğini zedeleyici değil, anlam dünyasını daha iyi kavrayıcı bir araç olarak değerlendirilmiştir.

2.3. Veri Analizi

Nitel veri analizi, araştırmacının verileri düzenlediği, analiz birimlerine ayırdığı, sentezlediği, biçimleri ortaya çıkardığı, önemli değişkenleri keşfettiği ve hangi bilgileri rapora yansıtacağına karar verdiği bir süreçtir. Diğer bir deyişle nitel analiz yapan araştırmacı, alandan toplamış olduğu verilerden hareket ederek bu veriler içerisinde saklı duran bilgiyi keşfetmeye ve ortaya çıkartmaya çabalamaktadır

(Özdemir, 2010:328). Çalışmamızda, elde edilen veriler, oluşturulan temalar çerçevesinde sınıflandırılmış, anlamlı bütünler oluşturularak teorik çerçeve ve doğrudan alıntılarla desteklenmiş, betimsel analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir.

Betimsel analiz yönteminde elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım & Şimşek, 2011:224). Bu yöntemle, taraftarların söylemlerinde öne çıkan temalar analiz edilerek araştırmamızın kuramsal çerçevesi olan “seküler kutsal” kavramı doğrultusunda yürütülmüştür.

2.4. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu “Fenerbahçe Futbol Takımı Taraftarları” oluşturmaktadır. Çalışma grubu olarak Fenerbahçe taraftarlarının seçilmiş olmasının temelinde, kulübün Türkiye spor tarihinde sahip olduğu tarihsel, sosyokültürel ve sembolik ağırlığın belirleyici rolü bulunmaktadır. Fenerbahçe, yalnızca sportif başarılarla değil, aynı zamanda tarihsel duruşu, toplumsal karşılığı ile ideolojik ve simgesel temsiliyeti, çok katmanlı taraftar profili ve kolektif hafızasıyla Türkiye futbolunun en güçlü kolektif aidiyetlerinden birini temsil etmektedir.

Analiz bölümünde de ortaya konduğu üzere, Fenerbahçe taraftarları arasında gözlemlenen ritüel çeşitliliği, kurdukları anlam dünyası, totemik pratiklerin yaygınlığı, duygusal aidiyetin derinliği ve taraftarlığın bir yaşam tarzına dönüşme düzeyi, futbolun seküler kutsal boyutunu en görünür kılan örneklerden birini sunmaktadır.

Bununla birlikte taraftarların kulüp etrafında şekillendirdikleri “biz bilinci”, kimlik inşasında Fenerbahçeliliğin “üst kimlik” haline gelmesi, maçlara dair

zamansal ve mekânsal kutsiyet algısı, ad verme, ritüelleşmiş davranışlar, uğur ve uğursuzluk inançları gibi seküler kutsal ritüelleri güçlü biçimde ortaya koymaktadır.

Bu yönleriyle Fenerbahçe taraftarları, futbolun seküler kutsal inşa alanı haline geldiğini gösteren güçlü ve yeterli bir çalışma grubu olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmamızda futbol ve kutsallık ilişkisi belirlemiş olduğumuz parametreler üzerinden hazırlanan mülakat formlarının araştırmamızın çalışma grubunu oluşturan farklı sosyo-ekonomik düzeyleri yansıtacağını düşündüğümüz İstanbul ilinin üç ilçesinde (Beyoğlu, Kadıköy, Fatih) Amaçlı Örneklem Yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılarak 20 kişiden oluşan çalışma grubu ile yapılan görüşmeler neticesinde gerçekleştirilmiştir. Örneklem yöntemi seçimi ile, araştırma konusu ile ilgili olabilecek farklı sosyo-demografik özelliklere sahip bireylerin bir araya getirilmesi hedeflenerek, belirli bir olguya dair mümkün olan en geniş perspektifi sunmak amaçlanmıştır.

Fenerbahçe taraftarları arasından seçilen katılımcılar, yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek, ikamet ilçesi gibi değişkenler bakımından çeşitlilik göstermekte olup, bu çeşitlilik araştırmanın çok katmanlı temaları analiz etmesine olanak sağlamaktadır.

Bu bağlamda katılımcı grubunda yer alan bireylerin kimisi üniversite öğrencisi, kimisi esnaf, kamu personeli, özel sektör çalışanı ya da serbest meslek mensubu olup farklı yaş aralıklarında ve eğitim düzeylerinde yer almaktadırlar. Ayrıca kadın ve erkek katılımcılara dengeli şekilde yer verilerek toplumsal cinsiyet değişkeninin de etkisi göz önünde bulundurulmuştur.

Bu yöntem sayesinde araştırma, belirli bir grubun homojen deneyimlerini aktarmaktan ziyade, aynı kulübe bağlılık gösteren farklı bireylerin kutsal atfedilen unsurlar ve ritüel pratiklere dair çeşitli tecrübelerini sosyolojik bir bakışla analiz etme imkânı bulmuştur.

Bununla birlikte araştırmamızın çalışma grubu seçiminde uygulanabilirlik yönünden elverişlilik ve maliyet açısından düşük bütçelerle karşılanabilirlik hususları da dikkate alınmıştır. Araştırma süresince bilimsel etik ilkeler gözetilmiş, katılımcıların gönüllü katılımı esas alınmış, isim ve kimlik bilgileri gizli tutulmuştur.

2.5. Kapsam ve Sınırlılık

Bu çalışmada, futbol ve kutsallık ilişkisi belirlemiş olduğumuz parametreler üzerinden incelemeye tabi tutulmaktadır. Çalışmamızda hazırlamış olduğumuz mülakat formları, araştırmamızın amacına uygun olarak kapsayıcı ve aynı zamanda sınırlılık içermektedir.

Bu çalışmada, mülakatlar araştırmanın çalışma grubunu oluşturan İstanbul ilinin belirlenen üç ilçesinde yaşayan 20 Fenerbahçe taraftarı katılımcıya uygulanmıştır. Çalışmanın Fenerbahçe kulübünün taraftar grubu ile sınırlandırılması, Fenerbahçe taraftarlarının futbolun seküler kutsallıkla ilişkisini incelemek için hem yoğunluk, hem çeşitlilik, hem de sosyolojik derinlik açısından oldukça verimli bir zemin sunmasından kaynaklanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAHA VERİLERİNİN ANALİZİ

3.1. Demografik Bilgiler

Fenerbahçe Spor Kulübü taraftarlarının araştırmamızın çalışma grubunu oluşturduğu çalışmamızda, çalışma grubu olarak temsil niteliğinin yüksek olduğunu düşündüğümüz İstanbul ilinin farklı sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik düzeylere sahip, farklı dünya görüşüne haiz insanların yaşadığı kanaatine sahip olduğumuz Kadıköy, Fatih ve Beyoğlu ilçelerinde yaşayan katılımcılardan meydana gelmektedir. Çalışma grubu seçiminde sırasıyla araştırma başlığına uygunluğu, doğru verilerin alınabilmesi, uygulanabilirlik yönünden elverişliliği, ulaşılabilirlik ve maliyet açısından düşük bütçelerle karşılanabilirliği hususları dikkate alınmıştır. Yirmi katılımcıdan müteşekkil çalışma grubumuza dair demografik bilgiler “Katılımcılar Listesi” başlığıyla aşağıda sunulmuştur;

Tablo 1: Katılımcı Listesi

	Adı Soyadı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Meslek	İkamet
1	F.A	Erkek	25	Yüksek Lisans	Öğrenci	Fatih
2	T.U	Erkek	32	Lise	Mağaza Yöneticisi	Fatih
3	Ç.B	Erkek	33	Ön Lisans	Muhasebeci	Fatih
4	M.Ç	Erkek	53	Ön Lisans	Memur	Fatih
5	C.K	Erkek	38	Lisans	Yurt Müdürü	Fatih
6	H.D	Erkek	42	Lisans	Müzisyen	Fatih
7	C.K	Erkek	27	Lisans	Kamu Personeli	Kadıköy
8	Ö.A	Erkek	40	Lisans	Askeri Personel	Kadıköy
9	Y.K	Erkek	30	Lisans	Polis	Kadıköy
10	A.S	Kadın	31	Yüksek Lisans	Öğretim Görevlisi	Kadıköy
11	M.Ü	Kadın	22	Lisans	Öğrenci	Kadıköy
12	D.G	Erkek	27	Lise	İşçi	Kadıköy

13	O.Z	Erkek	25	Lise	Garson	Kadıköy
14	F.U	Kadın	23	Lisans	Öğrenci	Kadıköy
15	S.G	Kadın	30	Lise	Satış Danışmanı	Beyoğlu
16	M.A	Erkek	41	Ortaokul	Esnaf	Beyoğlu
17	H.O	Kadın	21	Lisans	Öğrenci	Beyoğlu
18	K.Ş	Erkek	27	Lise	Serbest Meslek	Beyoğlu
19	S.K	Erkek	39	Lise	Esnaf	Beyoğlu
20	E.B	Kadın	32	Lise	Güvenlik Görevlisi	Beyoğlu

3.2. Araştırma Bulgularının Analizi

Araştırmamızın bu bölümünde, seküler bir olgu olarak futbolun kutsallık boyutu taşıyan yapısını anlamak amacıyla gerçekleştirilen saha araştırmasının bulgularına yer verilecektir. Çalışmanın ana eksenini olan “seküler kutsal” bağlamında futbolun nasıl deneyimlendiğini ortaya koymak adına, çalışma grubunu oluşturan katılımcılarla yapılan mülakatlardan elde edilen nitel veriler analiz edilecektir. Mülakat formunda yer alan sorular aracılığıyla, katılımcıların Fenerbahçe taraftarlığına dair algıları, yaşantıları, anlam dünyaları, tutumları ve ritüelleri detaylı biçimde incelenmiştir.

Sahadan elde edilen bulgular, futbolun yalnızca bir spor faaliyeti değil, katılımcıların yaşamında anlam inşa eden, toplumsal aidiyet sağlayan, ritüeller vasıtasıyla kutsallık atfedilen bir alan olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, oluşturulan her bir tema altında ilgili kuramsal yaklaşımlar ile ilişkilendirilmiş betimsel analizler sunulmuş olup katılımcı görüşlerine ise herhangi bir biçimde müdahale edilmeden, özgün haliyle metin içinde ve paragraflar arasında yer verilmiştir. Böylelikle sosyolojik gözlemle derinleşen, teorik bağlamla bütünleşen ve katılımcı ifadeleriyle temellenen bir analiz gerçekleştirilmiştir.

3.2.1. Fenerbahçe'nin Bireylerdeki Anlamı: “Fenerbahçe Benim İçin Ailem Gibi”

Mülakat formu içerisinde katılımcıların Fenerbahçe'ye dair görüşlerini ve algılarını tespit etmek maksadıyla sorular tasarlanmıştır. Katılımcıların zihinlerindeki Fenerbahçe algısının neye tekabül ettiği ve Fenerbahçe'yi nelerle özdeşleştirdiklerinin bilinmesi çalışmamızın analiz kısmının daha iyi anlaşılması noktasında fayda sağlayacaktır.

Taraftarlık olgusu yalnızca sportif bir yönelimi değil, bireyin dünyasında anlam atfedilen bir bağlılığı temsil etmektedir. Fenerbahçe özelinde taraftarlık, katılımcıların ifadeleri dikkate alındığında, bir spor kulübünün ötesine geçen, çok katmanlı bir anlam dünyasına işaret etmektedir. Katılımcıların bu çerçevedeki tanımlamaları, Fenerbahçe'yi bir “aile”, “yaşam biçimi”, “ideolojik tutum” ve “toplumsal duruş” olarak konumlandıklarını göstermektedir.

Katılımcıların çoğu, Fenerbahçe'yi bir aidiyet nesnesi olarak tanımlamakta ve bu aidiyeti hem duygusal hem de tarihsel bir düzlemde temellendirmektedir. Örneğin, bir katılımcı *“Fenerbahçe futbol takımından daha başka bir şey. Sevincimiz, üzüntümüz hep onunla. Bağımsızlığı, doğruluğu temsil etmektedir. Diğer takımlarda bu özellikler yok.”* (F.A, Erkek, 25, Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih) diyerek Fenerbahçe'yi kişisel hayatın iniş ve çıkışlarıyla özdeşleştirmiştir. Bu yaklaşım, Benedict Anderson'ın “hayali cemaat” kavramsallaştırmasıyla da ilişkilendirilebilir. Zira birey, hiç tanımadığı binlerce kişiyle aynı kimliği paylaşmakta, bu kimliği ise hem duygusal hem de tarihsel bir süreklilik hissiyle içselleştirmektedir.

“Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, cumhuriyetçi yapısı ve halkın takımı olması.” (T.U, Erkek, 32, Lise, Mağaza Yöneticisi, Fatih) şeklinde tanımlayan ifadeler, kulübün yalnızca bir spor kurumu değil, ideolojik bir temsil alanı olarak da algılandığını ortaya koymaktadır. Katılımcıların pek çoğu Fenerbahçe'yi, özgürlük, mücadele ve direniş gibi toplumsal anlamlarla özdeşleştirmiştir. Bu noktada Fenerbahçe, bireysel bir taraftarlık yöneliminden çok, kamusal bir duruşun sembolü olarak görülmektedir.

Bu anlam dünyası içinde Fenerbahçe, aynı zamanda bireysel duygusal ihtiyaçların karşılandığı bir alan olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bir katılımcı, *“Fenerbahçe benim için umut demek. Hayatta bazen zorlandığımda bile maçlarını izleyerek motive oluyorum.”* (O.Z, Erkek, 25, Lise, Garson, Kadıköy) ifadesiyle bu ilişkiyi duygusal iyilik hâli üzerinden tanımlamıştır. Yine bir diğer katılımcı, Fenerbahçe’yi *“Gurur ve aidiyet duygusu.”* (M.Ü, Kadın, 22, Lisans, Öğrenci, Kadıköy) olarak tanımlayarak, kulüple kurulan ilişkinin bireysel benlik yapısında ne denli etkili olduğunu vurgulamaktadır.

Aynı zamanda bu anlamlandırmalar kuşaklararası aktarım bağlamıyla da keşşmektedir. *“Fenerbahçe benim için ailem gibi. Babamla ilk kez maça gitmişim ve o zamandan beri hayatımın bir parçası oldu.”* (D.G, Erkek, 27, Lise, İşçi, Kadıköy) şeklindeki ifade, kulüp bağlılığının yalnızca bireysel değil, aynı zamanda kuşaktan kuşağa aktarılan bir “miras” olarak da değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.

Diğer yandan, Fenerbahçe’nin farklı spor branşlarında varlık göstermesi, kadın sporlarına verdiği önem ve “değişime açık yapısı” da kulübü katılımcıların gözünde ayrıcalıklı bir konuma taşımaktadır. *“Kadın taraftarların eşit derecede güçlü destek vermesi ve Fenerbahçe’nin kadın sporlarına verdiği değer.”* (E.B., Kadın, 32, Lise, Güvenlik Görevlisi, Beyoğlu) ve *“Her branşta başarı hedefleyen bir spor kulübü olması.”* (S.K, Erkek, 39, Lise, Esnaf, Beyoğlu) ifadeleri, kulübün toplumsal kapsayıcılık yönüyle de taraftarlarıyla özel bir bağ kurduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, katılımcıların ifadelerinden çıkan ortak nokta, Fenerbahçe’nin yalnızca bir futbol takımı değil, hayatın kendisine dair değerlerin, aidiyetlerin, direnişlerin ve umutların yüklendiği bir seküler kutsal olarak algılandığıdır. Fenerbahçe, bireylerin hem kişisel hafızalarında hem de kolektif kimliklerinde anlam bulan, gündelik yaşam pratiklerine yön veren bir olgudur. Bu bağlamda Fenerbahçelilik, yalnızca bir taraftarlık kimliği değil, aynı zamanda ideolojik, duygusal ve toplumsal bir duruş olarak inşa edilmekte ve yaşanmaktadır.

3.2.1.1. Yaşamlarındaki Yeri: “Her Zaman Öncelikli Bir Yerde”

Futbolun bireylerin yaşamındaki yerini anlamak, taraftarlık deneyiminin derinliğini çözümlemek açısından büyük önem taşımaktadır. Fenerbahçe taraftarlığı örneğinde bu deneyim, sadece bir spor izleyiciliği değil, kimliğin ve aidiyetin merkezinde konumlanan bir yaşam biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların Fenerbahçe’ye dair yaşamlarındaki öncelik sıralaması, bu bağlamın en doğrudan ifadelerinden biridir.

Katılımcıların çoğu, Fenerbahçe’yi aile gibi değerlendirerek yaşamlarındaki duygusal ve zihinsel yerini oldukça üst düzeyde konumlandırmıştır; *“Çocukluğumdan beri her zaman öncelikli bir yerde. Ailemden sonra Fenerbahçe geliyor diyebilirim.” (F.A, Erkek, 25, Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih)* ifadesi, taraftarlık deneyiminin erken yaşlarda başlayan ve yaşam boyunca süregelen bir bağlılıkla beslendiğini göstermektedir. Bu tür ifadeler, taraftarlığın geçici bir heves değil, bireyin yaşamında süreklilik arz eden bir duygu durumu olduğunu göstermektedir.

Bir başka katılımcı ise bu aidiyet düzeyini daha da ileriye taşımakta, duygusal bir sıralama yaparak şöyle demektedir;

“Fenerbahçe hayatımda aidiyet duygusunu en yoğun hissettiğim olgulardan birisi. Ailem dâhil düşündüğümde Fenerbahçe kesinlikle ilk 3’ümdedir. Bir eşim, iki annem, üç Fenerbahçe.” (A.S, Kadın, 31, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Kadıköy).

Bu tür örneklerde taraftarlığın bireysel aidiyette vazgeçilmez bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Taraftar kimliği, yalnızca bir spor takımıyla kurulan bağdan ibaret olmayıp, bireyin ilişkisel dünyasında önemli bir referans noktası haline gelmiştir.

Katılımcıların bir kısmı Fenerbahçe’yi adeta “kırmızı çizgi” olarak tanımlamaktadır;

“Ailem kadar olan bir önceliğim. Kırmızı çizgim. Sıralaması yok Fenerbahçe her zaman en ilk tercihim.” (Y.K, Erkek, 30, Lisans, Polis, Kadıköy).

Bu ifade, taraftarlığın koşulsuz ve mutlak sadakatle kurulduğunu, bireylerin yaşamlarında Fenerbahçe'nin ayrıcalıklı bir konumda yer aldığını göstermektedir. Kutsal şeyler dünyası, tanımı gereği, ayrı bir dünyadır (Durkheim, 2011:432).

Fenerbahçe'nin yalnızca bireysel yaşamda değil, ulusal ve kültürel bağlamda da yer edinmiş olduğu görülmektedir. *“Ailem, Ülkem, Atatürk ve Fenerbahçe.”* (M.Ç, Erkek, 53, Önlisans, Memur, Fatih) diyen bir katılımcının ifadesinde Fenerbahçe, sadece bir spor kulübü değil, milli kimliğin ve kültürel değerlerin bir sembolü olarak belirmektedir. Bu bağlamda Fenerbahçe, seküler kutsallığın tezahürlerinden biri olarak işlev görmekte, bireyin değer sisteminin merkezinde anlamlar üretmektedir.

Katılımcılardan bir diğeri, Fenerbahçe'nin moral kaynağı olduğunu belirtmiştir;

“Fenerbahçe benim için hayatta moral bulduğum bir yer. İş hayatı zorlayıcı olabiliyor, ama bir Fenerbahçe maçını izlemek tüm sıkıntılarımı unutturuyor. Öncelik sıralamamda ailem ve sağlığım birinci sırada, ama hemen ardından Fenerbahçe gelir.” (D.G, Erkek, 27, Lise, İşçi, Kadıköy)

Bu yaklaşım, futbolun yalnızca bir eğlence ya da rekabet alanı değil, bireyin psikolojik olarak tutunduğu bir dayanak noktası olduğunu göstermektedir. Buradaki işlevsel yönüyle Fenerbahçe, taraftarların gündelik yaşamda karşılaştığı stres, kaygı ve yorgunluk gibi olumsuzluklara karşı bir direnç noktası oluşturmaktadır. Kutsal şeylerin zihindeki imgeleri, onları zayıflatma temayülünde olan içsel ya da dışsal sebeplere karşı koyacak kadar gücü yeniden kazanır (Durkheim,2011:469)

Bu ifadelerde olduğu gibi, katılımcı taraftarların büyük çoğunluğu, kulübü yalnızca bir “takım” olarak değil, yaşamlarının anlam dünyası içinde yer alan, aidiyet duygularını besleyen ve kimliklerini yapılandıran bir olgu olarak tanımlamaktadır. Katılımcıların görüşleri, bu aidiyetin bireyin yaşamını nasıl şekillendirdiğini açıkça göstermektedir. Bu durum, futbolun seküler bir kutsal olarak toplumsal hayattaki yerini güçlendiren temel göstergelerden biri olarak değerlendirilebilir.

3.2.1.2. Özdeşleştirilen Duygular: “Sadakat, Sevgi, Üzüntü, Aşk”

Fenerbahçe taraftarlarının kulüple kurdukları bağ, yalnızca destekleme düzeyinde kalmamakta, sevgi, bağlılık, özveri, mücadele, tutku ve kimi zaman acıyla harmanlanan güçlü duygularla örülmektedir. Katılımcıların ifadeleri, bu duygusal ilişkiyi tüm açıklığıyla ortaya koymaktadır.

Bir katılımcının “*Sadakat, sevgi, üzüntü, aşk.*” (F.A, Erkek, 25, Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih) şeklindeki tanımlaması, taraftarlık ilişkisinin duygusal derinliğini ve çok boyutlu yapısını yalın ve etkileyici bir biçimde ortaya koymaktadır. Taraftar kimliğinin yalnızca sevinç anlarıyla değil, takımın yaşadığı olumsuzluklar, mağlubiyetler ve krizlerle de şekillendiği bu ifadede açıkça görülmektedir. Bu çok katmanlı duygulanım, taraftarlığın tıpkı bir insan ilişkisi gibi inişli çıkışlı, ancak derin bir sadakate dayalı olduğunu göstermektedir.

“*Aşk, tutku, sadakat ve ölümüne bağlılık. Normal bir Fenerbahçe taraftarının en düşük modda bile hissedeceği doğuştan gelen ona yüklenen duygulardır.*” (Y.K, Erkek, 30, Lisans, Polis, Kadıköy) ifadesi ise taraftarlığın rasyonel bir seçimden çok bir kader ya da yazgı gibi algılandığını düşündürmektedir. Bu yaklaşım, taraftarlığın bir aidiyetin ötesine geçerek kimliğin asli unsurlarından biri haline geldiğini gösterir. Özellikle “ölümüne bağlılık” vurgusu, bu duygusal ilişkinin mutlak ve koşulsuz niteliğini çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır.

Taraftarlıkla özdeşleşen duygular arasında “umut”, “onur”, “cesaret” ve “direniş” gibi daha soyut ve sembolik değerler de dikkat çekmektedir. “*Fenerbahçe benim için sabır ve tutku demek. Bazen çok zor dönemlerden geçiyoruz ama asla vazgeçmiyoruz. Ayrıca galibiyetlerin getirdiği mutluluk bambaşka bir duygu.*” (D.G, Erkek, 27, Lise, İşçi, Kadıköy) ifadesinde olduğu gibi, takımın yaşadığı iniş çıkışlar taraftarın da duygusal gelgitlerini yönlendirmekte, bu yönlendirme ise bireyin hayattaki mücadele süreciyle doğrudan ilişkilendirilmektedir.

Katılımcılardan bir diğeri Fenerbahçe’yi şu şekilde tanımlamaktadır;

“*Fenerbahçe benim için sadakat ve sevgi demek. Zor zamanlarda takımın yanında olmak ve her galibiyetle coşkuyu yaşamak bu sevginin*

bir göstergesi. Aynı zamanda bana enerji ve umut veriyor.” (E.B, Kadın, 32, Lise, Güvenlik Görevlisi, Beyoğlu)

Bu ifade, yalnızca olumlu dönemlerde değil, zorluk zamanlarında da kulübe olan bağlılığın devam ettiğini göstermektedir. Sadakat ve sevgi gibi duygular, zamanla pekişen, sınanan ve kutsallaşan bir bağlılık formuna dönüşmektedir.

Benzer biçimde, *“Fenerbahçe, cesaret ve azim demek. Hayatta nasıl zorluklara karşı dimdik duruyorsak, sahada da aynı şekilde mücadele eden bir takımımız var. Haksızlığa, adaletsizliğe karşı cesaret göstermek. Bu çok kıymetli bir duygu.” (S.K, Erkek, 39, Lise, Esnaf, Beyoğlu)* şeklindeki görüş, bireyin takım aracılığıyla hayattaki duruşunu güçlendirdiğini, futbolu salt bir spor olayı olarak değil, yaşamı kavrama biçimi olarak gördüğünü ortaya koyar. Bu yaklaşım, seküler kutsallık bağlamında futbolun modern yaşamın sembolik mücadele alanlarından biri haline geldiğine işaret etmektedir.

Katılımcılardan bazılarının Fenerbahçe ile “vatan sevgisi”, “onur” ve “güven” gibi yüksek idealleri ilişkilendirmesi ise, futbolun bireysel kimlikleri şekillendiren değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel aidiyetleri temsil eden bir mecra olduğunu göstermektedir. *“Tek kelime; Vatan sevgisi.” (T.U, Erkek, 32, Lise, Mağaza Yöneticisi, Fatih)* ifadesi, kulübün taraftarların zihninde yalnızca sportif bir kurum değil, aynı zamanda ulusal kimliğin ve kültürel değerlerin taşıyıcısı olarak kodlandığını göstermektedir.

“Fenerbahçe’yi umut ve dayanışmayla özdeşleştiriyorum. Her mağlubiyet sonrası bile taraftar olarak bir araya gelip yeniden güçleniyoruz. Ayrıca coşku ve mutluluğu en yoğun şekilde hissettiğim yer Fenerbahçe.” (S.G, Kadın, 30, Lise, Satış Danışmanı, Beyoğlu) şeklindeki ifade, Fenerbahçe’nin bir dayanışma yarattığını ve bu dayanışma aracılığıyla bireylerin yalnızlıklarını giderdiklerini, sosyal bağlar kurduklarını ve moral kazandıklarını göstermektedir.

Sonuç olarak, Fenerbahçe taraftarlığı, bireyin duygusal dünyasında yalnızca bir tutku değil, kimliğini kurduğu, moral bulduğu, hayatla kurduğu ilişkinin önemli bir bileşeni olarak anlam kazanmaktadır. Sadakat, sevgi, tutku, mücadele, cesaret ve dayanışma gibi duygularla özdeşleştirilen Fenerbahçe, bireylerin hem kişisel

yaşamlarını hem de kolektif duygudaşlıklarını şekillendiren güçlü bir seküler kutsal olguya dönüşmektedir.

3.2.1.3. Gündelik Yaşama Etkileri: “Hafta Zehir Olur, Hiçbir İş Rast Gitmez”

Futbol, bireylerin gündelik yaşam pratiklerine nüfuz eden bir olgudur. Özellikle taraftarlık bağlamında düşünüldüğünde, takımın elde ettiği sonuçların bireyin ruh hâlinde sosyal ilişkilerine, iş motivasyonundan fiziksel enerjisine kadar pek çok alanda etkili olduğu görülmektedir. Fenerbahçe taraftarlarıyla yapılan görüşmeler, bu etkinin ne denli yoğun olduğunu gözler önüne sermektedir.

Katılımcıların önemli bir kısmı, Fenerbahçe’nin aldığı sonuçların, takip eden günlerdeki genel duygu durumlarını doğrudan etkilediğini belirtmiştir. Bir katılımcı, bu etkiyi oldukça net bir şekilde dile getirmektedir;

“Hafta zehir olur. Hiçbir iş rast gitmez.” (Ç.B, Erkek, 33, Yükseköğretim, Muhasebeci, Fatih)

Bu ifade, maç sonucunun yalnızca sportif bir başarı ya da başarısızlık değil, aynı zamanda bireyin gündelik yaşam akışını belirleyen bir unsur olarak algılandığını göstermektedir. Fenerbahçe’nin kaybettiği bir hafta, adeta bir travmatik deneyim gibi yaşanmakta ve haftanın geri kalanına duygusal bir yük olarak sirayet etmektedir.

Benzer şekilde, bir başka katılımcı şunları söylemektedir;

“Fenerbahçe’nin başarısı günümü güzelleştiriyor. Maç kazandığımızda enerjim yükseliyor ve kendimi daha motive hissediyorum. Tam tersi, kaybettiğimizde birkaç gün boyunca moralim düşük olabiliyor ve derslerime odaklanmakta zorlanıyorum.” (M.Ü, Kadın, 22, Lisans, Öğrenci, Kadıköy)

Bu ifade, futbolun yalnızca sosyal değil, aynı zamanda bilişsel süreçleri etkileyen bir güce sahip olduğunu, bireyin motivasyonunu ve zihinsel odağını etkileyebildiğini ortaya koymaktadır.

Fenerbahçe'nin maç sonucunun iş hayatına etkisi de birçok katılımcının ifadelerinde kendine yer bulmaktadır;

“Maç kazandığımız zaman ertesi gün işe daha enerjik ve keyifli gidiyorum. Ancak kaybettiğimizde, özellikle önemli maçlardaysa, gün boyu keyifsiz olabiliyorum ve bu çevreme de yansıyabiliyor.” (D.G, Erkek, 27, Lise, İşçi, Kadıköy)

“Maç kazandığımızda dükkanımı keyifli açar ve müşterilerle daha neşeli sohbetler ederim. Kaybettiğimizde ise genellikle daha durgun ve sessiz olurum ve futbol konularından kaçınırım. İş yerimdeki enerjimi ve ruh halimi doğrudan etkiliyor.” (S.K, Erkek, 39, Lise, Esnaf, Beyoğlu)

“Fenerbahçe'nin başarıları benim için adeta moral dopingi. Maç kazandığımızda gün boyunca daha güler yüzlü ve pozitif oluyorum. Ancak kaybettiğimizde müşterilere karşı daha az enerjik ve içe kapanık olabiliyorum.” (O.Z, Erkek, 25, Lise, Garson, Kadıköy)

Katılımcı ifadelerinden, taraftarlığın sadece bireysel bir deneyim değil, sosyal ilişkileri ve mesleki verimliliği de etkileyen bir yönü olduğu anlaşılmaktadır.

Bazı katılımcılar ise bu etkiyi doğrudan kolektif aidiyet ve anlamlandırma çerçevesinde ifade etmişlerdir. *“Fenerbahçe taraftarı için bir yaşam kaynağı ve sevincinden ibaret. Tıpkı hava su toprak ateş gibi taraftarı için taraftarının yaşamı için zorunlu bir ihtiyaç. İyi olduğunda hayat bahar bahçe kötü olduğunda zindan karası günler geceler. Derdiyle dertlenir başarısıyla iftihar eder yedi düvele göğüs kabartırız.” (Y.K, Erkek, 30, Lisans, Polis, Kadıköy).* Bu ifade, Fenerbahçe'nin taraftarlar nezdinde neredeyse yaşamsal bir gereklilik düzeyine taşındığını ve takımın başarısının yalnızca sembolik değil, psikolojik anlamda da bir role sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Fenerbahçe taraftarlarının ifadeleri, futbolun bireysel yaşamla ne denli bütünleşmiş olduğunu göstermektedir. Takımın başarıları bireyler için moral ve enerji kaynağı olurken, yaşanan mağlubiyetler gündelik yaşamın tüm yönlerine sirayet eden bir duygusal yük haline gelebilmektedir. Bu bağlamda futbol, taraftar

kimliğinin sosyal ve psikolojik etkilerini dışa vuran, seküler kutsalın en görünür tezahürlerinden biri olarak değerlendirilebilir.

3.2.1.4. Unutulmayan Anılar: “FETÖ’ye Karşı Verilen Mücadele Unutulmaz”

Taraftarlık deneyimi, yalnızca bugüne ve güncel skor tablosuna odaklanan bir ilişki biçimi değildir, geçmişle kurulan bağ, kolektif hafıza ve ortak yaşantılarla derinleşmektedir. Fenerbahçe taraftarlarının zihninde canlılığını koruyan unutulmaz anılar, yalnızca duygusal değil, aynı zamanda sosyolojik bir değer taşımaktadır. Bu anılar, kulüp ile birey arasında kurulan bağın tarihsel boyutunu açığa çıkarmaktadır.

Katılımcıların büyük bir kısmı, özellikle şampiyonlukların ve büyük zaferlerin yarattığı kolektif coşkunun unutulmaz olduğunu ifade etmiştir. *“Şampiyonluk kutlamaları. Bağdat Caddesi’nde sabaha kadar kutlama yaptığımız günleri söyleyebilirim.” (F.A, Erkek, 25, Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih)* diyen bir katılımcı, bu anın sadece bir zaferin sonucu olmadığını, aynı zamanda sosyal dayanışmanın en yüksek düzeyde yaşandığı bir kolektif ritüele dönüştüğünü dile getirmektedir.

Benzer şekilde, bir başka katılımcı da bu anın aileyle paylaşılmış olması üzerinden kurduğu bağlamı şu şekilde ifade etmektedir;

“Unutamadığım anı, 2014 yılında Fenerbahçe’nin şampiyon olduğu sezondur. Babamla birlikte televizyonda izliyorduk, evde herkes sarı-lacivert formalarını giymişti. Şampiyonluk geldiğinde hem ağladım hem de çılğınlar gibi sevindim. O an ailecek yaşadığımız o coşku hâlâ aklımda.” (M.Ü, Kadın, 22, Lisans, Öğrenci, Kadıköy)

Katılımcının ifadeleri, Fenerbahçe’nin yalnızca bir kulüp olmadığını, aile içi ilişkilerde bile duygusal bir bağlama yerleştirildiğini göstermektedir. Söz konusu anı, bireysel hafızayla sınırlı kalmayıp, aileye dair kolektif hafızanın da bir parçasına dönüşmüştür.

Bu bağlamda Fenerbahçe’nin tarihsel mücadelesine dair deneyimlerin, taraftar hafızasında bıraktığı izlerin de özel bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Özellikle 3 Temmuz Süreci olarak bilinen ve Fenerbahçe'nin FETÖ ile ilişkilendirilen kumpas sürecine karşı yürüttüğü mücadele, birçok katılımcı için unutulmaz bir sembolik değer taşımaktadır. “3 Temmuz süreci, terör örgütü FETÖ'ye karşı verilen mücadele unutulmaz.” (C.K, Erkek, 38, Lisans, Yurt Müdürü, Fatih) ifadesi, kulübün yalnızca sportif alanlarda değil, toplumsal ve siyasal mücadelelerde de taraftar nezdinde bir kimlik ve direnç kaynağı haline geldiğini göstermektedir.

Benzer şekilde, “Fenerbahçe anayasanın ilk dört maddesi gibidir, kulüp satılamaz” ya da “Halkın takımıdır” gibi ifadelerle sıklıkla dile getirilen duruş, 3 Temmuz süreci bağlamında daha da anlam kazanmaktadır. Katılımcılar, bu süreci bir travma olduğu kadar, bir direniş ve birliktelik vesilesi olarak da kodlamışlardır. Bu bağlamda Fenerbahçe'nin tarihsel tecrübesi, bireylerin sadece sporla ilgili değil, adalet, özgürlük ve onur gibi değerlere bağlılıklarını ifade etme biçimi hâline gelmektedir.

Aynı kolektif hafızanın bir başka parçası da Avrupa kupalarındaki başarılar ve derbi galibiyetleridir. “2013 yılında Lazio'yu yenip UEFA Avrupa Ligi'nde yarı finale yükseldiğimiz maçı. Esnaf arkadaşlarla bir araya gelip maçı meydandaki dev ekranda izledik ve sonrasında sokaklarda kutlama yaptık. O başarıyı görmek büyük bir gururdu.” (S.K, Erkek, 39, Lise, Esnaf, Beyoğlu) diyen katılımcının ifadesi, zaferin sadece sportif bir sonuç değil, toplumsal bir coşkuya dönüştüğünü ve mekânla bütünleşerek hafızada derin bir yer edindiğini göstermektedir.

Bu bağlamda denilebilir ki, zaferlerin birlikte yaşanması, kutlamaların kamusal alanda gerçekleşmesi ve tarihsel olayların kimliksel bir direnişe dönüşmesi, Fenerbahçe'yi taraftarları için sıradan bir spor kulübünden çok daha fazlası hâline getirmektedir.

Sonuç olarak, Fenerbahçe'ye dair unutulamayan anılar, bireysel hafızanın ötesine geçerek kolektif hafızanın güçlü birer parçası hâline gelmekte, bu yönüyle taraftarların kimlik inşasında önemli bir işlev üstlenmektedir. Bu anılar aracılığıyla Fenerbahçelilik, yalnızca bir taraftarlık durumu değil, geçmişten, aidiyetten ve değerlerden müteşekkil bir yaşam biçimi olarak varlık kazanmaktadır.

3.2.1.5. Kulübün Satılmasına Dair Görüşler: “Fenerbahçe Halkın Takımıdır”

Kulüplerin mülkiyet yapılarında meydana gelebilecek herhangi bir değişiklik, taraftar nezdinde sadece teknik ya da yönetsel bir mesele olarak değil, doğrudan kimliksel bir tehdit olarak görülmektedir. Fenerbahçe taraftarlarının, kulübün özelleştirilmesine yönelik düşüncelerine dair ortaya koyduğu net duruş, bu aidiyetin yalnızca spora değil, daha derin toplumsal ve sembolik değerlere dayandığını göstermektedir.

Katılımcıların ifadeleri, kulübün bir şirket tarafından satın alınması fikrine karşı güçlü bir karşı çıkışı ve bu karşı çıkışın duygusal, ideolojik ve sembolik boyutlarını açık biçimde ortaya koymaktadır. “*Fenerbahçe halkın kulübüdür, satın alınmamalıdır alınma gibi bir durumu düşünmek bile istemiyorum.*” (C.K, Erkek, 27, Lisans, Kamu Personeli, Kadıköy) diyen katılımcı, Fenerbahçe’yi bireylerin ortak sahipliği üzerinden tanımlayarak, taraftarlık kimliğinin kolektif yönünü vurgulamaktadır.

Benzer şekilde, bir başka katılımcı “*Fenerbahçe anayasanın ilk dört maddesi hükmündedir taraftarının gözünde. Kulüp asla şahsileştirilemez, satılamaz şahıs şirketi haline getirilemez teklifi kabul dahi edilemez. Fenerbahçe halkın takımıdır ve öyle kalacaktır.*” (Y.K, Erkek, 30, Lisans, Polis, Kadıköy) diyerek, Fenerbahçe’yi anayasal dokunulmazlıkla özdeşleştirilen bir olgu olarak tanımlamış ve kulübe yönelik aidiyetin hukuki ve kutsal bir düzeye taşındığını göstermektedir.

Söz konusu bağlamda, özellikle kulübün sembollerinin (renk, amblem, stadyum adı vb.) değiştirilmesi fikri, taraftarlar tarafından kimliğin doğrudan yok edilmesiyle özdeşleştirilmektedir. “*Amblem, renkler veya semboller değişirse bu artık Fenerbahçe olmaz.*” (M.Ü, Kadın, 22, Lisans, Öğrenci, Kadıköy) ifadesi, sembollerin ne derece kutsandığını ve taraftar belleğinde ne kadar merkezi bir yer tuttuğunu göstermektedir. Kutsal olan her şey, bir saygının nesnesidir ve her saygı hissi, bu hisse sahip olan şahıstaki yasak hareketlere dönüştürülür (Durkheim, 2011:431).

Ayrıca bu bakış açısı, Emile Durkheim'ın “kutsal olanın ayrı tutulması ve yasaklarla çevrelenmesi” görüşüyle yakından ilişkilidir. Fenerbahçe'nin amblemi, rengi ve stadyumu gibi semboller, taraftarlar için yalnızca görsel kimlik unsurları değil, dokunulamaz, değiştirilemez ve aidiyetin temellerinden biri olarak görülmektedir. Bu anlamda, kulübün satılması ve kimliğinin değiştirilmesi fikri, bir nevi seküler bir kutsala saldırı olarak algılanmaktadır.

Benzer bir tepki şu ifadede de somutlaşmaktadır;

“Fenerbahçe'nin bir şirket tarafından satın alınması bence kulübün ruhunu öldürür. Amblem ve renkler gibi semboller bizim için kutsal. Bunlar değişirse o kulüp benim için artık Fenerbahçe olmaz.”
(D.G, Erkek, 27, Lise, İşçi, Kadıköy)

Katılımcının “kutsal” ifadesiyle vurguladığı şey, Fenerbahçe'nin sadece kurumsal bir yapı değil, taraftarların yaşam dünyasında anlam yüklenen kutsal bir olgu olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, katılımcıların ifadeleri, Fenerbahçe'nin bir şirket tarafından satın alınması ve sembollerinde değişiklik yapılması gibi olasılıkların, taraftarların kimliğinde bir travma ve kopuş yaratacağına işaret etmektedir. Bu görüşler, Fenerbahçe'nin yalnızca bir spor kulübü değil, tarihsel bir aidiyetin, kolektif kimliğin ve toplumsal belleğin taşıyıcısı olarak konumlandığını göstermektedir. Bu bağlamda, Fenerbahçe'ye dair sahiplenme duygusu, kutsallaştırılmış bir anlam dünyasına işaret etmektedir.

3.2.1.6. Göze Alınanlar: “Cebimdeki Son Parayı Fenerbahçe İçin Harcayabilirim”

Futbol taraftarlığı en başta bir aidiyet biçimidir. Bu aidiyetin gücü, bireyin yalnızca vakit ve ilgi değil, aynı zamanda maddi kaynak, fiziksel emek ve gündelik yaşamını düzenleme üzerinden kulübe yönelttiği sadakat biçimlerinde açıkça gözlemlenebilmektedir. Katılımcıların Fenerbahçe için göze aldıklarına dair verdikleri yanıtlar, bu bağlılığın yalnızca sembolik değil, aynı zamanda somut bedeller üzerinden de sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır.

Katılımcılardan biri, Fenerbahçe sevgisinin maddi kaynaklar üzerindeki etkisini şu sözlerle açıkça ifade etmiştir;

“Cebimdeki son parayı Fenerbahçe için harcayabilirim. Yakın bir arkadaşım telefonunu satıp maça gitmişti.” (F.A, Erkek, 25, Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih)

Bu ifade, taraftarlığın maddi fedakârlıkla birleştiği ve tüketim davranışlarının bu aidiyetle şekillendiği bir alanı işaret etmektedir.

Diğer bir katılımcı, Fenerbahçe sevgisini yalnızca bir “destekleme biçimi” olarak değil, doğrudan “yaşam biçimi” olarak tanımlamaktadır;

“Fenerbahçe biz yaşam biçimimiz. Cebimizde 10 TL varsa 10 TL’nin beş lirası Fener içindir.” (Ö.A, Erkek, 40, Lisans, Askeri Personel, Kadıköy)

Katılımcının ifadesi, kulübe yönelik aidiyetin gündelik harcama alışkanlıklarından yaşam önceliklerine kadar birçok alanı kapsadığını ve bu bağlılığın, bireyin dünyayı anlamlandırma biçiminin merkezinde yer aldığını ortaya koymaktadır.

Diğer bazı katılımcılar, zaman ve fiziksel emek üzerinden gerçekleştirdikleri fedakarlıklara değinmektedir;

“Fenerbahçe için çalıştığım yerden izin alıp derbi maçı izlemeye gittiğimi hatırlıyorum. İzin almak zor oldu ama o maçı kaçırmak istemedim. Taraftar grubumuzla birlikte stadyumda bulunmak, o coşkuyu yaşamak her şeye değerdi.” (D.G, Erkek, 27, Lise, İşçi, Kadıköy)

“Bir keresinde gece vardiyasında çalışıp sabah direkt bilet almak için stadyuma gitmiştim. Sonra hiç uyumadan maça girmiştım. Çok yorgundum ama Fenerbahçe için bu yorgunluğa değdi. O gün yaşadığım atmosfer hala hafızamda.” (O.Z, Erkek, 25, Lise, Garson, Kadıköy)

Bu ifadeler, Fenerbahçe’nin taraftarın gündelik yaşantısında ne derece belirleyici olduğunu ve kulüp uğruna fiziksel sınırlılıkların nasıl aşıldığını

göstermektedir. Bu fedakârlık biçimleri, bireyin sıradan hayatının dışına çıkarak kolektif bir kimliğe yönelmesini temsil etmektedir.

Benzer biçimde, aile ve sosyal çevre üzerinden anlam kazanan fedakârlık örnekleri de dikkat çekicidir. *“Çocuğumun doğum gününü stadyumda kutladık. Maç günüydü ve hem ailemiz hem de Fenerbahçe’yle bir arada olmak istedik. O gün Fenerbahçe sevgisini çocuğuma da aşlamış oldum.”* (S.K, Erkek, 39, Lise, Esnaf, Beyoğlu) diyen katılımcı, taraftarlık deneyimini yalnızca bireysel değil, ailesel ve kuşaklar arası bir değer aktarımı olarak yaşadığını ifade etmektedir. Bu durum, taraftarlığın yalnızca bir bağ değil, kuşaktan kuşağa aktarılan bir miras ve sosyal aidiyet biçimi olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Bir başka katılımcı ise bu duyguyu kolektif deneyimle daha da pekiştirmektedir;

“Bir deplasman maçında takımımızı desteklemek için arkadaşlarla araç kiralayıp gece boyunca yolculuk yapmıştık. Zor ve yorucuydu ama o atmosferde farklı illerden gelen taraftarlarla bir arada bulunmak için her şeye değdi.” (K.Ş, Erkek, 27, Lise, Serbest Meslek, Beyoğlu)

Bu tür ifadeler, topluluk içi dayanışmanın ve kolektif hareketin, taraftarlık kimliğinin inşasında ne kadar güçlü bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Fenerbahçe taraftarlarının kulübe yönelik bağlılığı, yalnızca zihinsel veya duygusal değil, zaman, emek ve maddi kaynaklar üzerinden şekillenen çok katmanlı olarak tezahür etmektedir. Taraftarların kulübe yönelik eylemleri, toplumsal kimliklerinin bir yansıması olarak kutsal bir anlam kazanmaktadır. Fenerbahçe uğruna göze alınan fedakârlıklar, kulübü seküler bir kutsal olarak konumlandırmaktadır.

3.2.2. Hayali Cemaat Tipi Yapılanma: “Samimiyet Daha Hızlı Olur Fenerbahçeliyle”

Modern toplumların kentli ve anonim yapısı içerisinde bireylerin aidiyet arayışları, çeşitli toplumsal oluşumlara yönelmelerine neden olmaktadır. Bu

bağlamda, futbol taraftarlığı gibi geniş kitlelerin etrafında bir araya geldiği yapılar, sosyolojik olarak değerlendirildiğinde yalnızca sportif değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve kimliksel bir bağlam içermektedir. Taraftarlık olgusu, modern toplumlarda bireylerin bir araya gelerek ortak bir kimlik, aidiyet ve anlam üretme sürecinin en dinamik örneklerinden birini sunmaktadır.

Taraftarlık pratikleri, bireylerin ortak semboller, ritüeller, duygular ve deneyimler üzerinden bir bütünlük hissi yaşamaya olanak tanımaktadır. Bu hissiyatın, Benedict Anderson'un "hayali cemaat" kavramsallaştırmasıyla örtüştüğü görülmektedir. Anderson'un sözünü ettiği "hayali cemaat" kavramı her ne kadar bir ulusa ve bu ulusun kimlik inşasındaki rolüne atıfta bulunsa da aslında bu kavram birçok grup biçiminin oluşumunu da anlatmaktadır. Benedict Anderson, söz konusu kavramsallaştırmasını "ulus hayal edilmiş bir siyasal topluluktur, kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir. Hayal edilmiştir, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir ama yine de her birinin zihninde toplumlarının hayali yaşamaya devam eder" cümleleriyle ifade etmektedir (Anderson, 1995:20). Bir ulus içinde bireyler aynı duygular, aynı tarih ve aynı kültürel kodlar aracılığıyla bir araya geldiği gibi, farklı grup yapıları da benzer dinamiklerin etkisinde ortaya çıkmaktadır. Bu gruplar içinde futbol taraftarlığı da benzer aidiyet duyguları, kültürel kodlar ve takımın geçmişi, başarıları gibi etkenler etrafında bir araya gelmektedir (Ay, 2017:935). Bu tanımlamalar, Fenerbahçe taraftar topluluğuna yöneltilen sosyolojik bir bakış açısından oldukça anlamlıdır.

Fenerbahçe taraftarlığında görülen aidiyet, biz bilinci, sembollerin paylaşımı, ortak ritüeller ve kolektif hafızanın canlı tutulması gibi unsurlar, Anderson'un tarif ettiği hayali cemaatin dinamiklerini açıkça sergilemektedir. Futbol ve taraftarlık içerisinde derin bir anlam dünyası taşımaktadır. Bu anlam dünyası içerisinde "biz" olgusu inşa edilmektedir. Futbol ve onun en mühim unsuru olarak taraftar toplulukları "öteki"nin yaratılmasında ve meşrulaştırılmasında "öteki" üzerinde kurulan "biz" kimliğinin oluşturulmasında önemli bir işleve sahiptir (Demir & Talimciler, 2015:28). Cemaat içerisinde çok güçlü bir "aidiyet duygusu" veya "biz

şuuru” yahut “cemaat ruhu” vardır (Günay, 2012:29). Fenerbahçe taraftarlığı, bu duyguların kolektif biçimde deneyimlendiği bir yapı sunmaktadır. Taraftarlar birbirlerini fiziksel olarak tanınmasalar da stadyumda, kahvehanelerde veya sosyal medya ortamlarında aynı sembollerle, aynı ritüellerle var olarak bu hayali cemaatin aktif birer üyesi haline gelmektedir. Taraftarların birbirleriyle tanışmamasına rağmen kolektif bilinç ve kolektif hafızaya sahip oluşu ile ortak bir değerler sistemi ve anlam dünyasına haiz bulunması taraftarlığın hayali cemaat kavramsallaştırmasıyla tanımlanabileceğini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra taraftarlar tarafından sürdürülen paylaşılmış ritüeller, etkileşim modları, olaylar ve deneyimlerle Anderson’un “derin yatay bir dostluk” kavramı ilişkili görünmektedir (Hacısofaoğlu vd., 2012:162).

Bu hayali cemaat tipi yapılanma, taraftarlar arasında hızla kurulan samimi ilişkilerde de kendisini göstermektedir. “*Samimiyet daha hızlı olur Fenerbahçeliyle.*” (Ç.B, Erkek, 33, Yüksekokul, Muhasebeci, Fatih) diyen bir katılımcı, bu durumu net bir şekilde ifade etmektedir. Bu bulgu, geniş bir topluluğun üyeleri arasında güçlü bir bağlılık hissi doğuran hayali cemaat kavramıyla uyum içindedir. Taraftarlar, kendileriyle aynı kimliği taşıyan bireylerle tanışmasalar bile güçlü bir yakınlık hissi yaşamaktadır. Bu durum, Anderson’un kavramsallaştırdığı şekilde, bireylerin zihninde “biz” duygusunu sürekli canlı tutan bir aidiyet yapısına işaret etmektedir. Taraftarlar aynı formayı giymek, aynı marşları söylemek, maç günlerinin coşkusunu birlikte yaşamak gibi pratikler yoluyla kendilerini büyük bir topluluğun parçası olarak görürler. Katılımcıların görüşleri bu durumu destekler niteliktedir;

“*Bir kişinin Fenerbahçeli olduğunu duyduğumda o kişiye bakış açım değişiyor.*” (M.Ç, Erkek, 53, Önlisans, Memur, Fatih)

“*Stadyumda Fenerbahçeli taraftarlarla inanılmaz bir bağ hissediyorum. Tribünde hiç tanımadığım birine sarılıp gol sevincini paylaşmak gibi bir duygu tarif edilemez. Sosyal hayatta da taraftarlarla genelde maçları ve gündemimizi konuşuruz. Bu bağ çok özel.*” (M.Ü, Kadın, 22, Lisans, Öğrenci, Kadıköy)

“Fenerbahçe taraftarı artı bir puanla başlar.” (C.K, Erkek, 38, Lisans, Yurt Müdürü, Fatih)

Fenerbahçelilik, bireyler arasında hızlı bir güven, samimiyet ve ortaklık kurarak fiziksel olarak tanımadıkları diğer bireylerle dahi aynı heyecanı, sevinci ya da öfkeyi paylaşma güdüsünü doğurmakta, bireyleri ortak bir hayali cemaat yapısı içinde birleştirmektedir. Bu bağlamda taraftarlık, sadece bir spor eğilimi değil, modern kentsel yaşamda kimlik üretimi, duygusal dayanışma ve toplumsal bütünleşmenin güçlü bir aracı olarak ortaya çıkmaktadır.

3.2.2.1. Taraftarlarla Kurulan İlişkiler: “Hepsi Kardeşimiz, Abimiz, Dostumuz”

Taraftarlık üzerinden kurulan ilişkiler, gözlemlenen yakınlık ve samimiyet, klasik toplumsal bağların dışında gelişen ve kendine özgü bir yapısı bulunan bir bağ üzerinden gelişmektedir. Cemaat içerisinde çok güçlü bir “aidiyet duygusu” veya “biz şuuru” yahut “cemaat ruhu” vardır (Günay, 2012:29). Fenerbahçelilik kimliği etrafında şekillenen birliktelik, bireyler arasında sıradan bir “taraftar arkadaşlığı”nın çok ötesinde bir aidiyet duygusu üretmektedir. Katılımcılar, aynı renklere gönül vermiş insanları yakın birer dost ve kardeş olarak tanımlamaktadır. Nitekim bir katılımcı, tüm Fenerbahçelileri kastederek *“Hepsi kardeşimiz abimiz dostumuz onlar ile Fenerbahçe sevgimizi paylaşıp büyüdük buralara geldik her zaman.”* (C.K, Erkek, 27, Lisans, Kamu Personeli, Kadıköy) ifadesini kullanmıştır. Bu söz, taraftarların kendi aralarında kurduğu bağı en yalın şekilde ortaya koymaktadır. Katılımcı, tanıdığı tanımadığı fark etmeksizin her Fenerbahçe taraftarını bir kardeş veya abi gibi gördüğünü vurgulayarak, taraftarlık bağının kan bağına aratmayacak bir yakınlık sağladığını belirtmektedir. Maçlarda yan yana gelen taraftarların hiçbir ayırım gözetmeden birbirine destek olması, gerektiğinde tanımadığı bir taraftar için bile fedakârlık yapmaya hazır olması, bu ilişkinin ne denli güçlü ve içten olduğunun göstergesidir. Sonuç olarak, “hepsi kardeşimiz, abimiz, dostumuz” yaklaşımı, Fenerbahçe taraftar kültüründe hayali cemaat olgusunun bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Taraftarların birbirlerini aileden biri gibi görmesi, ortak kimliğin sağladığı biz duygusunun ne kadar kuvvetli olduğunu kanıtlamaktadır. Bu sayede,

camia içindeki bireyler yalnız olmadıklarını hissederek aidiyet duygularını pekiştirir ve takım etrafında kenetlenen bu büyük aile, hem saha içinde hem de günlük yaşamda birbirine destek olan bir sosyal ağ haline gelmektedir.

Katılımcı ifadeleri, Fenerbahçe taraftarlığının bireyler arasında güçlü duygusal bağlar kurabildiğini ortaya koymaktadır;

“Samimiyet daha hızlı olur Fenerbahçeliyle.” (Ç.B, Erkek, 33, Yüksekokul, Muhasebeci, Fatih)

“Fenerbahçeli taraftarlarla stadyumda yan yana olduğumda hepimiz aynı amaç için oradayız, bu yüzden birbirimize çok bağlı hissederiz. Özellikle tezahüratlar sırasında herkesin bir ağızdan bağırması bir aile ortamı gibi geliyor. Dışarıda da bu arkadaşlık maç sohbetleriyle devam eder.” (D.G, Erkek, 27, Lise, İşçi, Kadıköy)

“Diğer takımları tutan arkadaşlarla aramız her zaman iyidir, Fenerbahçe taraftarlarıyla ise mükemmeldir.” (Ö.A, Erkek, 40, Lisans, Askeri Personel, Kadıköy)

Bu ifadeler, taraftarlığın bireyler arası ilişkilerde nasıl duygusal bir bağ yarattığını göstermektedir. Katılımcıların görüşleri taraftarların duygusal aidiyetini yalnızca takıma değil, takımı paylaşan diğer bireylere de yönelttiğini ortaya koymaktadır. Kolektif hafıza ve ortak anlamlar etrafında şekillenen ilişkilerde taraftarlar birbirini tanımasa dahi kendisinden biri olarak kabul etmektedir. *“Büyük bir aile içerisinde kendimi ailenin ferdi olarak görüyorum.” (H.D, Erkek, 42, Lisans, Müzisyen, Fatih)* diyen katılımcı bu hissiyatı benzer şekilde dile getirmiştir. Bu bağlamda Fenerbahçelilik, sadece bir taraftarlık değil; aynı zamanda sosyal ilişkiler kurma biçimi ve kimlik geliştirme zemini olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fenerbahçelilik kimliği, yalnızca stadyumla sınırlı kalmayan bir dayanışma ağını da beraberinde getirmektedir. *“Tribünde tanıştığım birçok arkadaşım var.” (F.A, Erkek, 25, Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih)* ve *“Stadyumda dostluklar kurdum ve bu insanlar benim hayatımda önemli bir yer kaplıyor.” (O.Z, Erkek, 25, Lise, Garson, Kadıköy)* ifadeleri, bu duygusal bağların ne kadar güçlü olduğunu, anlık olmadığını göstermektedir. Tribünde kurulan bağlar sosyal hayata da yayılmaktadır.

Öte yandan katılımcıların aşağıda sunulan ifadeleri taraftar kimliğinin kişiler arası ilişkilerde pozitif bir ön kabul yarattığını göstermektedir;

“Onlara karşı tanımasam da bir yakınlık hissederim. Genelde aklıselim insanlar oluyorlar.” (F.A, Erkek, 25, Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih)

“Fenerbahçe taraftarı artı bir puanla başlar.” (C.K, Erkek, 38, Lisans, Yurt Müdürü, Fatih)

“Fenerbahçeli taraftarları kişilerin burçlarını tahmin eder gibi tahmin edebilirim. İlk tanışma anında bile hızlıca bir kaynaşma geliyor aramızda. Keyifli sohbetler paylaşıyoruz.” (A.S, Kadın, 31, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Kadıköy)

Sonuç olarak Fenerbahçelilik, katılımcılar arasında yüz yüze tanışıklık olmasa bile “bizden biri” kabulünü ve hızlı bir yakınlaşmayı mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda taraftarlık, modern şehir yaşamında bireylerin duygusal ve toplumsal bağ kurmalarını sağlayan bir hayali cemaat zeminine dönüşmektedir. Taraftarlar arasındaki bu ilişkiler, Anderson’un hayali cemaat anlayışında yer bulan “derin yatay bir dostluk” (Hacısoftaoğlu vd., 2012:162) kavramını somutlaştırmakta, duygular, ritüeller ve semboller üzerinden örülen bu ilişki biçimi, taraftarlar arasında güven, dayanışma ve sadakati pekiştirmektedir.

Söz konusu bulgular taraftar toplulukları altında biz bilincinin hakim olduğunu ve bireylerin diğer Fenerbahçe taraftarlarıyla kendilerini özdeş olarak gördüklerini, yakın ve samimi ilişkiler kurma eğilimi geliştirdikleri, üzüntü ve mutluluklarını paylaşmakta herhangi bir sakınca görmediklerini bununla birlikte taraftarlık olgusunun güçlü bir sosyal birliktelik ve kimlik kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır.

3.2.2.2. Statünün Etkisi: “Ortak Payda Fenerbahçe”

Toplumsal yaşam, bireylerin cinsiyet, yaş, meslek, ekonomik düzey ve eğitim gibi özelliklerine göre çeşitli statülere ayrıldığı bir yapıdan müteşekkildir. Statü kavramı temelde mali varlık, soy, yaş, cinsiyet, bilgi ve eğitim gibi farklı nedenlere

bağlı olarak ortaya çıkan şekillenmeyi ifade etmektedir (Aydın, 2013a:460). Gündelik yaşam içerisinde bu farklılıklar bireyler arası ilişkileri doğrudan biçimlendirirken, bazı özel alanlar bu statü farklarını önemsizleştiren istisnai zeminler sunabilmektedir. Bu alanlardan biri olarak taraftar grupları ve stadyumlar, bireylerin mevcut sosyal statülerinden soyutlanarak “eşitlenmiş” bir kimlik deneyimledikleri, statülerin önemsiz kılındığı alanlar olarak dikkat çekmektedir.

Araştırmamızın evrenini oluşturan Fenerbahçe taraftarlığı da bu eşitlenmiş alanlardan biri olarak değerlendirilmekte ve bireylerin toplumsal statülerinin, karşısındaki taraftarla kurduğu ilişkide anlamını kaybettiği bir bağlam üretmektedir. *“Statta yanımdaki kişinin kim olduğu, nereden geldiği benim için hiç önemli değil. Fenerbahçeli olması yeterli.” (M.Ü, Kadın, 22, Lisans, Öğrenci, Kadıköy)* ifadesi bu durumu açık biçimde ortaya koymaktadır. Katılımcının vurguladığı gibi, taraftarlık kimliği, meslek, yaş, sınıf, etnik köken gibi farklılıkları arka plana iten bir üst kimlik işlevi görmektedir.

Bu durum, cemaat tipi topluluklarda gözlemlenen “statülerin önemsizleştirildiği” süreçle benzerlik göstermektedir. Cemaat tipi topluluklarda toplumsal yapının diğer etkileşim alanlarında statü temelli ilişki biçimlerinin aksine bireylerin statülerinin önemsiz kılındığı bir sürecin işletildiğinden bahsetmek mümkündür. Bu bağlamda taraftar grupları da benzer bir işlev üstlenerek, sosyal farklılıkları silikleştiren ve bireyleri aynı düzlemde buluşturan bir aidiyet alanı yaratmaktadır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu bu deneyimi ortak bir biçimde ifade etmiştir.

“Her şeyimiz farklı ama Fenerbahçe’de birleşmemiz benim için yeterli.” (H.D, Erkek, 42, Lisans, Müzisyen, Fatih)

“Fenerbahçe tribünlerinde insanlar arasındaki farklılıklar kayboluyor. Yanımdaki kişinin mesleği, kökeni ya da ekonomik durumu asla önemli değil. Orada tek ortak noktamız Fenerbahçe.” (D.G, Erkek, 27, Lise, İşçi, Kadıköy)

“Statta kimse kimseyi yargılamıyor. Yanımdaki kişinin mesleği ya da durumu hakkında düşünmem bile.” (E.B, Kadın, 32, Lise, Güvenlik Görevlisi, Beyoğlu)

Yukarıda yer vermiş olduğumuz söz konusu katılımcı ifadeleri bu yönelimi doğrulamaktadır.

Weber’in tanımına göre statü, kişilere başkalarınca yüklenilen toplumsal saygınlık ya da onur anlamında, toplumsal gruplar arasındaki ayrımları belirtir (Giddens, 2012:347). Taraftar gruplarında ise bu türden saygınlık kaynaklarının geçerliliğini yitirdiği, bireylerin yalnızca taraftar kimliğiyle kabul gördüğü bir yapı ortaya çıkmaktadır. *“Statta yanımdaki kişinin sosyal durumu, kökeni ya da mesleği hakkında düşünmüyorum. Fenerbahçe’ye olan bağlılığı yeterli.” (S.G, Kadın, 30, Lise, Satış Danışmanı, Beyoğlu), “Kesinlikle önemli değildir. Orada taraftar olarak bulunuyoruz ve ortak payda Fenerbahçe. Gerisinin önemi yok.” (F.A, Erkek, 25, Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih)* şeklindeki katılımcı görüşleri bu yöndeki algıyı güçlendirmektedir. Fenerbahçe tribünlerinde gelişen ilişkiler sosyal farklılıkları askıya alan ve bireyler arası duygudaşlık zeminini önceliklendiren bir yapı hüviyetindedir.

Katılımcıların tamamı, statü temelli herhangi bir ayrımcılık ya da dışlanma yaşamadıklarını belirtmiştir.

“Statta kimse kimseyi yargılamıyor. Yanımdaki kişinin mesleği ya da durumu hakkında düşünmem bile. Orada önemli olan tek şey Fenerbahçe sevgisi. Kendi durumumla ilgili de hiçbir olumsuzlukla karşılaşmadım. Tribünler oldukça samimi bir ortam.” (E.B, Kadın, 32, Lise, Güvenlik Görevlisi, Beyoğlu)

“Tribünlerde yanımdaki kişinin statüsü ya da kimliği hiç önemli değil. Hepimiz aynı heyecanı yaşıyoruz ve aynı başarıyı istiyoruz. Şimdiye kadar kendi statümden dolayı kötü bir deneyim yaşamadım. Orası bir dayanışma alanı gibi.” (F.U, Kadın, 23, Lisans, Öğrenci, Kadıköy)

“Türkü, Kürdü, Alevisi, Sünnisi, askeri, polisi, doktoru temizlikçisi, fakiri, zengini herkes tek bir duyguyla seviyor bu takımı. Bütünleştirici yanından dolayı olumsuz bir durumla hiç karşılaşmadım.”
(A.S, Kadın, 31, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Kadıköy)

Yer verilen ifadeler, stadyumun ve tribünün statüden arındırılmış bir etkileşim alanı sunduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Fenerbahçe tribünleri; doktor, öğretmen, müzisyen, asker, öğrenci, işçi gibi farklı toplumsal statülere sahip bireylerin “aynı amaç” ve “aynı coşku” etrafında bir araya geldiği, statülerin görece önemsiz kılındığı bir sosyal mekân olarak işlev görmektedir. Taraftarlık kimliği hem kişisel kimliğin hem de sosyal statünün ötesine geçerek bireyler arasında eşitlikçi ve yatay bir ilişki kurma imkânı sunmakta, bu yönüyle hayali cemaat yapısının bir parçası olarak değerlendirilebilecek bir topluluk deneyimi ortaya çıkarmaktadır. Katılımcı görüşleri, taraftarlar arasında statülerin önemsiz kılındığı bir etkileşim alanına işaret etmekte olup taraftarların bakış açısı, etkileşim ve iletişiminin bu yönde tezahür ettiğini göstermesi bakımında önem arz etmektedir.

3.2.2.3. Taraftarlar Arasında Olmak: “Ailenin Yanında Olmak Gibi Bir Duygu”

Hayali cemaat yapısının önemli unsurlarından biri de bireylerin içinde bulundukları topluluğa dair hissettikleri duygusal aidiyet biçimidir. Taraftarlık olgusu, cemaat tipi yapılanmalara benzer bir biçimde muhtevasında “biz” ve “öteki” ayrımını, aidiyeti, bağlılığı, fedakârlık ve adanmışlığı barındırmaktadır. Bu bağlamda stadyumlar yalnızca sportif rekabetin yaşandığı alanlar değil, taraftarlar açısından anlam dünyalarının yoğunlaştığı sembolik mekânlara dönüşmektedir. Taraftarların maç günlerinde bir araya gelmesi, tezahüratlarda ortaklaşması ve takımın başarıları ya da başarısızlıkları karşısında aynı anda duygulanması, onların arasında aile benzeri bir yapı doğurmaktadır.

Katılımcıların ifadeleri, bu yapının yalnızca tribünle sınırlı olmadığını, taraftar olmanın getirdiği duygusal bağlılıkla, bireylerin kendilerini daha geniş bir topluluğun parçası olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. *“İnsan sanki her şeyin*

üstesinden gelebilecek bir topluluğun içindeymiş gibi hissediyor.” (H.O, Kadın, 21, Lisans, Öğrenci, Beyoğlu) ifadesi, taraftar olmanın yalnızca bir ilgi alanı değil, aynı zamanda kişiyi psikolojik olarak güçlendiren ve destekleyen bir toplumsal aidiyet biçimi sunduğunu göstermektedir.

Katılımcılar, stadyumda ya da televizyon karşısında maç izleme deneyimini bir “aile ortamı” olarak tanımlamaktadır.

“Ailenin yanında olmak gibi bir duygu.” (Ç.B, Erkek, 33, Yüksekokul, Muhasebeci, Fatih)

“Huzurlu hissediyorum. Aile gibi.” (F.A, Erkek, 25, Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih)

“Güvende, tabiri caize aile ortamında hissettiriyor.” (A.S, Kadın, 31, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Kadıköy)

Bu görüşler, taraftarlar arasında gelişen ilişkinin, anonim kalabalıklar içinde kaybolmuş bireylerin duygusal olarak tutunabileceği bir bağlam oluşturduğunu göstermektedir. Fenerbahçelilik, yalnızca bir takım tutkusundan ibaret değil, bireyin duygusal olarak anlamlandırdığı, kendisini güvende, değerli ve güçlü hissettiği bir topluluğun üyesi olma hâlidir.

“Şükrü Saraçoğlu’nda maç izlemek tarif edilemez bir duygu. Tribünlerdeki coşku, birlikte tezahürat yapmak, herkesin aynı heyecanı yaşaması beni inanılmaz mutlu ediyor. Televizyon karşısında bile Fenerbahçeli taraftarların enerjisi hissediliyor ve insan kendini bir ailenin parçası gibi hissediyor.” (M.Ü, Kadın, 22, Lisans, Öğrenci, Kadıköy)

“Statta olmak apayrı bir his. Herkesin tek bir amaç için bir araya gelmesi, birlikte sevinip üzülmek inanılmaz bir bağ oluşturuyor. Televizyon başında olsam bile, başka Fenerbahçelilerle maçı izlemek aynı heyecanı taşıyor. Bu aidiyet duygusu paha biçilemez.” (D.G, Erkek, 27, Lise, İşçi, Kadıköy)

“Saraçoğlu’nda bulunmak ve binlerce kişiyle aynı heyecanı yaşamak hayatımda yaşadığım en güçlü duygulardan biri. Tribünlerin enerjisi inanılmaz. Televizyon başında da Fenerbahçelilerle birlikte olmak, aynı tutkuyu hissettiriyor ve birliğin gücünü hatırlatıyor.” (S.G, Kadın, 30, Lise, Satış Danışmanı, Beyoğlu)

Katılımcı ifadeleri, taraftarlar arasında paylaşılan deneyimlerin fiziksel mekânla sınırlı kalmadığını, televizyondan maç izlerken bile aynı aidiyetin hissedildiğini göstermektedir. Taraftarlığın bu yönü, Anderson’un bahsettiği hayali cemaatin mekânlar ve fiziksel sınırların ötesinde işlediğini göstermesi bakımından anlamlıdır. Taraftarlar birbirini tanımasa da aynı marşı söylemekte, aynı galibiyette coşmakta ve aynı mağlubiyette üzülmektedir. Bu da bireylerin ortak semboller etrafında kurdukları bir “biz” kimliği üretmektedir.

Ferdinand Tönnies’in tanımladığı cemaat (Gemeinschaft) yapısında olduğu gibi, taraftarların arasında kurulan bağlar da duygusal, samimi ve içten bir ilişki biçimini temsil etmektedir. Gemeinschaft kavramı insanlar arasındaki sıkı, duygusal ve yüz yüze bağların, belli bir yere/mekâna bağlı olmanın, atfedilmiş bir toplumsal statünün, homojen ve düzenlenmiş bir topluluğun dünyasıydı (Marshall, 1999:263). Katılımcıların ifadelerinde öne çıkan aidiyet vurgusu ve birliktelik duygusu, bu yapının modern kent yaşamında taraftarlık aracılığıyla yeniden üretildiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, taraftarlar arasında gelişen bu ilişki biçimi, klasik cemaat tanımlarında yer alan sıcaklık, içtenlik ve duygudaşlık gibi öğeleri barındırmakta ve yeniden üretmektedir. Hayali bir cemaat olarak taraftarların bir araya geldikleri mekân olarak stadyumların ve önem atfedilen zamanların bu çerçevede değerlendirilmesi arka planında var olan kutsallıkla bağlamını kurmada önemli bir katkı sağlamaktadır.

Fenerbahçelilik, bireylerin yalnızlığını ortadan kaldıran, onları bir topluluğun anlamlı bir parçası hâline getiren bir aidiyet yapısı sunmaktadır. Taraftarlık üzerinden şekillenen bu birliktelik, modern kent yaşamında eksikliği hissedilen toplumsal bağların yeniden kurulmasına olanak sağlamaktadır.

3.2.2.4. Siyasi Görüşte Camianın Etkisi: “Fenerbahçe Siyaset Üstü Bir Takımdır”

Cemaat tipi toplulukların karakteristik özelliklerinden biri de topluluğa aidiyet duyan bireylerin yalnızca kültürel ya da sembolik düzeyde değil, aynı zamanda sosyal ve siyasal tutumlarında da bu yapının etkisi altında hareket edebilmesidir. Benedict Anderson’un tanımladığı hayali cemaat kavramsallaştırması, bireylerin tanımadıkları diğer üyelerle aynı duygular, tarih ve semboller aracılığıyla kendilerini tek bir bütünün parçası olarak hissetmelerini içerir. Anderson’un belirttiği gibi, “Hayal edilmiştir, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir ama yine de her birinin zihninde toplamalarının hayali yaşamaya devam eder” (Anderson, 1995:20). Bu durum, ulus bağlamının ötesinde taraftar toplulukları gibi kolektif kimliklerin inşa edildiği yapılarda da gözlemlenmektedir.

Fenerbahçe camiası özelinde değerlendirildiğinde, taraftarların kulübe atfettikleri anlamın yalnızca sportif başarılarla sınırlı kalmadığı, zaman zaman siyasal ya da toplumsal duruşlarına da yön verdiği görülmektedir. “*Fenerbahçe tarihi boyunca her zaman doğrunun yanında saf tutmuştur. Son olarak Fetö ile mücadelesi bunun en büyük ve yakın örneğidir.*” (F.A, Erkek, 25, Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih) şeklindeki ifade, bu duruşun katılımcıların zihnindeki karşılığını net biçimde ortaya koymaktadır. Kulübün yaşadığı süreçler, taraftarların da aynı doğrultuda bir konumlanma geliştirmesine sebep olabilmektedir.

Katılımcılar, Fenerbahçe’nin siyasal ve toplumsal konulardaki tavrını kendi görüş dünyalarını etkileyebilecek bir etken olarak değerlendirmektedir.

“Evet, çok etkilidir örneğin Fenerbahçe Başkanının günün adamı olmaması ve toplumun yanında olması hoşuma gider.” (H.D, Erkek, 42, Lisans, Müzisyen, Fatih)

“Başkanın hak arayışı ve adalet vurgusu genelde beni etkiler. Yine de siyaset ve sporun ayrı olması gerektiğini düşünüyorum.” (M.A, Erkek, 41, Ortaokul, Esnaf, Beyoğlu)

“Fenerbahçe camiasının, toplumsal olaylarda açık ve net bir duruş sergilemesini takdir ediyorum.” (F.U, Kadın, 23, Lisans, Öğrenci, Kadıköy)

Bu ifadeler, taraftarların sporun dışında da kulüple özdeşleştikleri değerler sistemiyle şekillenen bir duruş sergilediklerini göstermektedir. Cemaatlerin bireyler üzerindeki etkisi yalnızca duygusal düzeyde değil, yönelim ve tavır alma biçimlerinde de kendini gösterebilir. Cemaatlerin siyasi yönlendirmelerinin siyasal davranış üzerinde doğal olarak bir etkisi bulunmaktadır (Doğan, 2015:350). Dolayısıyla bu topluluk aidiyeti, bireylerin siyasal ve toplumsal olaylara yaklaşımlarında da belirleyici olabilmektedir.

“Fenerbahçe’nin toplumsal duruşu ve başkanının açıklamaları benim için önemli. Özellikle adalet ve eşitlik gibi konularda Fenerbahçe camiasının duyarlılığını gördüğümde bu, kendi duruşumu güçlendiriyor. Ancak siyasal görüşlerimde kendi düşüncelerim ve değerlerim ön planda.” (M.Ü, Kadın, 22, Lisans, Öğrenci, Kadıköy)

“Fenerbahçe’nin toplumsal konulara duyarlı yaklaşımı, benim de daha bilinçli düşünmeme sebep olabiliyor. Özellikle haksızlıklar karşısındaki duruşları beni etkiliyor.” (S.G, Kadın, 30, Lise, Satış Danışmanı, Beyoğlu)

“Fenerbahçe her zaman liderlik göstermiştir. Özellikle haksızlıklar karşısında sesini ilk yükselten kulüptür. Ancak siyasi görüşlerimde bu fikirler tek başına belirleyici değil, kendi düşüncelerim daha baskın.” (K.Ş, Erkek, 27, Lise, Serbest Meslek, Beyoğlu)

Bu noktada, taraftarlar kulüplerinin duruşlarını olumlu bulsalar da siyasal görüşlerinde bağımsız olduklarını vurgulamaktadırlar. Bu durum, cemaat aidiyetinin birey üzerindeki etkisinin mutlak değil, daha çok duygusal ve ilkesel bir bağlamda kaldığını göstermektedir.

Ancak bazı katılımcılar, sporun siyasetten ayrı tutulması gerektiği görüşünü daha net biçimde dile getirmiştir;

“Spora siyasetin girmemesi tarafında olduğum için nötr kalmasını tercih ederim.” (Y.K, Erkek, 30, Lisans, Polis, Kadıköy)

“Fenerbahçe kulübünün toplumdaki olaylara karşı duyarlı olması hoşuma gidiyor ve beni etkiliyor. Özellikle hak arama mücadelesindeki duruşları benim de düşüncelerimi netleştirmemi sağlıyor. Ama siyaset konusunda kendi fikirlerimle hareket ederim.” (D.G, Erkek, 27, Lise, İşçi, Kadıköy)

“Başkanın ve camianın fikirleri, özellikle sosyal konularda bana ışık tutabiliyor. Özellikle adalet ve eşitlik konularında söyledikleri önemli geliyor. Ancak siyasal görüşlerimde kendi bakış açım daha belirleyici.” (H.O, Kadın, 21, Lisans, Öğrenci, Beyoğlu)

Katılımcıların bir bölümü, camianın duruşunu takdir etse de bunun kendi siyasi yönelimleri üzerinde doğrudan bir belirleyici olmadığını ifade etmektedir. Belirtmemiz gerekir ki bazı katılımcılar Fenerbahçe başkanı ve camiasının siyasi karar almalarına etkisi hususunda farklı görüşlere sahiptirler.

Bu, hayali cemaat yapısının birey üzerinde doğrudan bir politik inşa değil, daha çok bir etki çerçevesi oluşturduğunu göstermektedir. Taraftarların camiaya duyduğu güven, zaman zaman bireysel kanaatleri etkileyebilmekte ancak bu etki, tek başına yönlendirici değil, çoğunlukla destekleyici bir nitelik taşımaktadır.

“Eğer Fenerbahçe’nin çıkarları söz konusu ise kesinlikle etkilidir.” (C.K, Erkek, 27, Lisans, Kamu Personeli, Kadıköy)

“Fenerbahçe siyaset üstü bir takımdır Cumhuriyet takımıdır.” (Ö.A, Erkek, 40, Lisans, Askeri Personel, Kadıköy)

Sonuç olarak, Fenerbahçelilik yalnızca bir sportif aidiyet değil, kimi taraftarlar için toplumsal ve siyasal duruşlarını etkileyebilecek bir çerçeve sunmaktadır. Taraftarlık olgusu, içerisinde kutsiyet atfedilen değerlerle birlikte, bireylerin kolektif hafızalarında yer eden olaylar üzerinden bir üst kimlik oluşturmaktadır. Bu yönüyle, Fenerbahçe taraftarlığı bir hayali cemaat olarak sadece sportif değil, kültürel ve toplumsal alanlarda da etkili bir kimlik inşasına katkı

sunmaktadır. Katılımcıların görüşleri, bu yapının siyasal tutumlara olan etkisinin mutlak değil, seçici ve sembolik düzeyde bir bağlam yarattığını göstermektedir.

3.2.2.5. Maç İzleme Ritüelleri: “Kahve Bizim İçin Bir Buluşma Noktası”

Taraftar tipi toplulukların temel unsurlarından biri, bireyler arasında kurulan ilişki biçimlerinin yalnızca sembolik değil, aynı zamanda ritüellere dayanmasıdır. Ritüel, insanların topluluğu yaşantıladıkları önemli bir vasıta (Cohen, 1999:54). Ritüel, bir toplumun değerlerini, inançlarını ifade eden, daha çok kutsal inançlarla bağlantılı eylemlerdir (Akın, 2015:114). Taraftarlık yapıları da bu anlamda yalnızca duygusal değil, aynı zamanda eylemsel bir paylaşımı barındırmakta, bireyler ortak deneyim alanlarında bir araya gelerek aidiyetlerini sürekli yeniden üretmektedir.

Fenerbahçe taraftarlarının maç izleme pratikleri, yalnızca spor izleme etkinliği olmaktan öte, toplumsal ilişkilerin kurulduğu ve aidiyetin pekiştiği ritüel alanları olarak işlev görmektedir. Taraftarlık olgusu çerçevesinde gelişen bu ritüeller, hem bireylerin takım kimliğini sahiplendikleri hem de bir cemaatin parçası olmanın sıcaklığını hissettikleri sosyal ortamlara dönüşmektedir. “*Kahve bizim için bir buluşma noktası.*” (M.A, Erkek, 41, Ortaokul, Esnaf, Beyoğlu) ifadesi, bu sosyal alanların taraftarlar için anlamını yalın ve etkili bir şekilde ortaya koymaktadır.

Katılımcılar, maç günlerinin belirli alışkanlıklara dayalı olarak yaşandığını ifade etmektedirler;

“Mahalleden birkaç arkadaşla genelde birlikte izleriz. Maçtan önce oturup biraz sohbet eder, takımın durumunu değerlendiririz. Stadyum dışında mahalledeki bir kahvede toplanıp maçları izlemek bizim için bir rutin haline geldi” (D.G, Erkek, 27, Lise, İşçi, Kadıköy)

“Esnaf arkadaşlarımla kahvede toplanıp maçları izleriz. Maçtan önce çay içer, sohbet ederiz. Kahve bizim için bir buluşma noktası, düzenli olarak orada bir araya geliriz.” (M.A, Erkek, 41, Ortaokul, Esnaf, Beyoğlu)

“Birkaç yakın arkadaşımın aynı kahvede otururuz. Uğurlu masamın olduğu kahve. Burası bizim için hem maç keyfi hem de bir sosyalleşme yeri.” (S.K, Erkek, 39, Lise, Esnaf, Beyoğlu)

Bu ifadeler, bireylerin taraftarlık kimliğini kolektif bir şekilde yaşamak üzere düzenli ve tekrarlanan etkinlikler gerçekleştirdiklerini göstermektedir. Cemaat tipi topluluklarda gözlemlenen sembolik alanlar ve kutsal zamanlar, taraftarlar için de belirli mekânlar ve maç günleri ile örtüşmektedir. Cemaat artık, Gemeinschaft anlamında içine doğulan, yani hazır bulunan bir olgu olarak değil, kurulan/inşa edilen bir yapıntı olarak, etkileşim ve eylemlilik içinde oluşmakta, sürece bağlı olarak devam etmekte ve biçim kazanmaktadır (Yelken, 1999:14-20).

Bazı katılımcılar ise maç izleme ritüellerini ev ya da dernek gibi daha özel alanlarda gerçekleştirdiklerini ifade etmektedir;

“Genelde ailemle evde izlerim bize babadan miras bu sevgi o yüzden hep beraber izleriz.” (C.K, Erkek, 27, Lisans, Kamu Personeli, Kadıköy)

“Eskiden üniversite zamanında bir grubumuz vardı ve inanılmaz zevkli maçlar izliyorduk. Zaman içerisinde hepimiz dağıldık. Şuan dernekte arkadaşlarımla izliyorum.” (Y.K, Erkek, 30, Lisans, Polis, Kadıköy)

“Yakın arkadaşlarımla beraber izleriz. Stadyumda izlemeden önce mutlaka seyyar köftecide yemek yeriz. Boğaya çıkarız. kafe de izleyeceksek bir şeyler içeriz. Düzenli gittiğimiz bir kafe var orası çoğu zaman bize uğur getirir.” (F.A, Erkek, 25, Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih)

Bu görüşler, taraftarlık deneyiminin kolektif yönünün farklı sosyal alanlara yayıldığını göstermektedir. Kahvehaneler, dernekler, evler ya da belirli kafeler gibi fiziksel mekânlar yalnızca maç izleme alanları değil, aynı zamanda paylaşım, dayanışma ve sosyalleşmenin gerçekleştiği mekânsal bir cemaat zeminine dönüşmektedir. Bu ritüellerin belirli bir düzende sürdürülmesi, aidiyetin yeniden üretilmesinde ve kimliğin pekiştirilmesinde etkili olmaktadır.

Sonuç olarak, Fenerbahçelilik yalnızca stadyum sınırları içerisinde yaşanan bir kimlik biçimi değil, gündelik yaşamın farklı mekânlarına taşınan ve tekrarlanan ritüellerle sürdürülen bir cemaat aidiyetidir. Maç izleme ritüelleri, bireylerin taraftarlık deneyimini kolektif olarak yaşamalarını sağlayan sosyal zeminler yaratmakta, bu da taraftar kimliğinin bireysel değil, toplumsal bir aidiyet olarak güçlenmesine katkıda bulunmaktadır. Katılımcıların aktardıkları ritüeller, taraftar tipolojisinin hayali cemaat yapısına uygun şekilde sosyal ilişkileri biçimlendirdiğini ve taraftarlığın aynı zamanda bir yaşam tarzı haline dönüştüğünü ortaya koymaktadır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu, maçları yalnız izlemek yerine arkadaş grupları veya aileleriyle birlikte izlemeyi tercih etmektedir. Bu tercihler, taraftar kimliğinin yalnızca bireysel bir deneyim olmadığını, aynı zamanda sosyal bir etkinliğe dönüştüğünü göstermektedir. Maç öncesinde gerçekleştirilen ritüeller ve uğurlu mekanlar gibi unsurlar, taraftarlık deneyimini zenginleştiren ve bireylerin kulübe olan bağlılığını pekiştiren önemli ayrıntılardır. Fenerbahçe taraftarlarının maç izleme alışkanlıkları, güçlü bir sosyal bağlanma ve kolektif aidiyet duygusunu ortaya koymaktadır.

3.2.3. Üst Kimlik İnşası: “Fenerbahçelilik, Her Şeyden Önce Bir Duruştur”

Kimlik, bireylerin kişisel ve toplumsal düzeyde kendilerini tanımladıkları ve toplumsal ilişkilerini biçimlendirdikleri temel kavramlardan biridir. Giddens’in (2012:1065) tanımıyla kimlik, “bir insanın kişiliğini ya da bir grubun niteliğini belirleyen, onların kim olduğunu ve neyin onlar için anlamlı olduğunu belirleyen ayırt edici özellikler” olarak ifade edilir. Kimliğin bireysel bir yönü olduğu gibi toplumsal ilişkiler yoluyla kazanılan ve sürdürülen bir yönü de vardır. Kimlik toplumsallaşma yoluyla kazanılmaktadır. Toplumsallaşma, başından itibaren kimlik inşa eden bir süreç olarak gelişmektedir. Bireyde toplumsallaşma yoluyla kimliğin inşa edilmesi, hem aidiyet üretme hem de ötekileştirilen karşı kimlikler yoluyla gerçekleşmektedir (Akin, 2015:85). Bu bağlamda futbol taraftarlığı, bireylerin kimliklerini inşa ettikleri önemli bir toplumsallaşma alanı sunmaktadır.

Taraftarlık kimliği, bireylerin hayatlarına anlam katmakta ve toplumsal ilişkilerini şekillendirmektedir. Talimciler'e (2014:53-57) göre bireyler, bir takıma mensubiyet sonucunda yeni bir kimlik edinmekte ve hayatlarına yeni anlamlar kazandırabilmektedirler. Taraftarlık kimliği, bireyin yaşamı boyunca benimsediği ve kolaylıkla terk edemediği, kalıcı bir üst kimlik niteliği taşımaktadır. Taraftarlar çoğu zaman kendilerini taraftarı oldukları kulüp üzerinden tanımlayarak, bu kimliği sosyal ilişkilerinin merkezine yerleştirmektedirler (Dever, 2015:165). Taraftar kimliği, kişinin adeta ikinci bir adı gibi onunla özdeşleşir ve sosyal hayatın çeşitli alanlarında bireyin davranışlarını, tutumlarını ve aidiyet ilişkilerini etkiler. Öyle ki taraftar kimliği bireyin yaşamının sona ermesinden sonra ki süreçte dahi anılma isteğinde olduğu, geride bıraktığı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Yalova Şehir Mezarlığı'nda çektiğimiz bir fotoğrafta (Ek-2), Fenerbahçe taraftarı bir bireyin vasiyeti doğrultusunda mezar taşına "Fenerbahçeli" ibaresinin eklendiği görülmektedir. Bu durum, bireyin taraftarlık kimliğinin yalnızca yaşamı boyunca değil, ölümünden sonra da temsil edilmek istendiğini göstermekte; taraftar kimliği ve aidiyetinin seküler bir kutsallık biçiminde mezar taşı yazılarına dahi yansıdığını ortaya koymaktadır.

Üst kimlik kavramı, taraftarlık bağlamında özellikle dikkat çekmektedir. Fenerbahçe Spor Kulübü'nün eski başkanı Aziz Yıldırım'ın *"Tüm kamuoyu şunu çok iyi bilmelidir ki, Fenerbahçelilik bir üst kimliktir ve Fenerbahçe bu üst kimliğin altında, her türlü siyasi, kültürel, dinsel ve hatta düşünsel farklılıklar taşımakta ve bununla da gurur duymaktadır"* (URL-1) ifadesi, bu üst kimlik algısını somutlaştırmaktadır. Bu bağlamda, Fenerbahçelilik yalnızca bir futbol takımına olan bağlılık değil, aynı zamanda toplumsal, tarihi ve kültürel anlamlar taşıyan güçlü bir kimlik zemini oluşturmaktadır. Fenerbahçelilik özelinde bakıldığında, bu kimliğin yalnızca bir takımın taraftarı olmanın ötesinde, kolektif bellekte anlam kazanan, tarihsel olaylarla ve kültürel değerlerle şekillenen bir üst kimlik haline geldiği görülmektedir.

Taraftarlığın yaşam tarzı üzerindeki etkisi de kimlik inşası sürecinde belirleyicidir. Yaşam tarzı, en yaygın ve genel kullanıma göre, genellikle tüketim değerleri ve tarzları şeklinde göze batan ve ileri kapitalist toplumların ayrışmasını

derinleştiren alternatif yaşama biçimlerini kavramlaştırır (Marshall, 1999:816). Yaşam tarzı temelde bireylerin benimsemiş oldukları tüketim, tutum, toplumsal davranış modellerini içermektedir. Taraftarlık, bireylerin tüketim alışkanlıklarından gündelik yaşam pratiklerine kadar geniş bir yelpazede etkili olarak onların yaşam tarzlarını biçimlendirmektedir. Bu durum, taraftarlık kimliğinin bireylerin gündelik yaşamındaki öncelikleri belirleyen önemli bir unsur olduğunu göstermektedir. Taraftarlığın bireyin ruh hâli ve gündelik yaşam pratikleri üzerindeki etkileri dikkate alındığında, bu kimliğin kapsamı ve önemi daha açık biçimde anlaşılmaktadır.

Araştırmamızın bu bölümünde, Fenerbahçe taraftarlarının kendilerini ve kimliklerini nasıl tanımladıkları, bu kimliğin toplumsal yaşamları üzerindeki etkisi ve farklı boyutlarıyla nasıl tezahür ettiği betimsel analiz yöntemiyle detaylı biçimde ele alınacaktır. Alt başlıklar yardımıyla, Fenerbahçelilik üst kimliğinin bireylerin toplumsal ilişkilerini, yaşam biçimlerini ve değer dünyalarını nasıl şekillendirdiği, aynı kimliği paylaşanlara nasıl yaklaştıklarına dair analizler sunulacaktır.

3.2.3.1. Fenerbahçelilik: “Fenerbahçelilik Bir Yaşam Tarzıdır”

Futbol taraftarlığı, modern toplumlarda bireyin sosyal kimliğini inşa ettiği önemli aidiyet alanlarından biridir. Özellikle Türkiye gibi futbola olan toplumsal ilginin güçlü olduğu ülkelerde, taraftarlık yalnızca sportif bir bağlılık değil, aynı zamanda kültürel, ideolojik ve sembolik anlamlar taşıyan bir kimlik zeminine dönüşmektedir. Bu noktada futbol taraftarlığı bir kimlik edinme alanı yaratması açısından son derece önemlidir (Talimciler, 2014:62). Futbol taraftarlığı, bireyin sosyal hayatta kendisini tanımladığı, aidiyet ilişkilerini biçimlendirdiği ve gündelik yaşamına anlam yüklediği bir kimlik alanı olarak değerlendirilebilir.

Taraftarlık olgusu, bireyin benimsediği kimliği sürekli biçimde yeniden üretmesine imkân tanıyan, aidiyet hissini pekiştiren ve bireyi toplumsal bağlam içerisinde konumlandıran bir pratik olarak işlev görmektedir. Nitekim katılımcı görüşleri de, Fenerbahçeliliğin yalnızca bir kulübe bağlılık değil, yaşamın bütününe sirayet eden bir üst kimlik olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılımcılardan biri bu durumu, “*Fenerbahçelilik her zaman doğrunun yanında saf tutmaktır. Bağımsız olmaktır. Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı*

olmadır. Gücün, güçlünün yanında olmamaktır. Gerekirse duruşu sebebiyle ağır bedeller ödemektir ama yine de teslim olmamaktır.” (F.A, Erkek, 25, Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih) şeklinde ifade etmiştir. Bu vurgu, taraftarlığın bir takım tercihidenden öte, tarihsel ve kültürel bir aidiyet biçimi olarak kurgulandığını ve bireyin sosyal hayattaki konumlanmasında etkili bir unsur hâline geldiğini göstermektedir.

Vurgulamamız gereken önemli bir husus ise katılımcı görüşlerinin çalışmamız içerisinde ayrı bir başlıkla üzerinde durulmayan bir bağlamı ortaya çıkartmasıdır. Katılımcıların birçoğu Fenerbahçe ve Fenerbahçe taraftarlığını “Cumhuriyet”, “Atatürk”, “Vatan Sevgisi”, “Türklük” ve benzeri ideolojik ve milli olgularla bağdaştırmaktadır;

“Evvela Türk’e karşı gelenlere karşı olmaktır. Takımın kuruluş yıllarında Kurtuluş Savaşı döneminde var bu.” (Y.K, Erkek, 30, Lisans, Polis, Kadıköy)

“Fenerbahçe benim için hayatta mücadele etmeyi ve kazanmaktan vazgeçmemeyi temsil eder. Ayrıca Fenerbahçe Atatürk’ün takımıdır. Bu bile diğerlerinden farklı olmasını sağlar.” (M.A, Erkek, Evli, 41, Ortaokul, Esnaf, Beyoğlu)

“Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, cumhuriyetçi yapısı ve halkın takımı olması.” (T.U, Erkek, 32, Lise, Mağaza Yöneticisi, Fatih)

“Fenerbahçe siyaset üstü bir takımdır Cumhuriyet takımıdır.” (Ö.A, Erkek, 40, Lisans, Askeri Personel, Kadıköy)

Taraftarlığın yalnızca kazanma ya da kaybetme düzleminde şekillenen rasyonel bir bağlılık değil, inişleri ve çıkışlarıyla sürdürülen bir tutkuya dayandığı görülmektedir. *“Fenerbahçelilik sevinç, aşk, sevgi, coşku ve bağımlılıktır; hatta yeri geldiğinde ağlamaktır, üzülmektir, kederdir ama bu aşkımdan hiçbir şey eksilmemesidir.” (C.K, Erkek, 27, Lisans, Kamu Personeli, Kadıköy)* diyen katılımcı, bu aidiyetin duygusal derinliğine dikkat çekmektedir.

Fenerbahçelilik, katılımcıların ifadesinde yalnızca bir taraftarlık değil, bir yaşam biçimi olarak tanımlanmaktadır. *“Fenerbahçelilik bir ayrıcalıktır, bir yaşam*

biçimidir.” (Ö.A, Erkek, 40, Lisans, Askeri Personel, Kadıköy) ifadesi, bu üst kimliğin bireyin hayatını örgütleyen normatif bir çerçeve işlevi gördüğünü göstermektedir. Taraftarlık, gündelik pratikleri, duygusal yönelimleri ve değerler sistemini şekillendiren bir aidiyet alanı olarak bireyin tüm yaşamına nüfuz etmektedir.

Katılımcılardan bazıları Fenerbahçeliliği, aileden aktarılan bir miras olarak da ifade etmişlerdir. *“Fenerbahçelilik benim için bir aidiyet duygusudur. Ailemden miras kalan bir bağ gibi hissediyorum. Dayanışmayı, mücadeleyi ve asla pes etmemeyi temsil ediyor.” (M.Ü, Kadın, 22, Lisans, Öğrenci, Kadıköy) sözleri bu mirasın sadece duygusal değil, değer temelli bir aktarım olduğunu da ortaya koymaktadır. Katılımcı görüşlerinden Fenerbahçeliliğin, yalnızca futbol takımına değil, mücadeleye, dayanışmaya ve direnişe duyulan inanca tekabül ettiği anlaşılmaktadır.*

Bir başka katılımcı, *“Fenerbahçelilik bir yaşam tarzıdır.” (D.G, Erkek, 27, Lise, İşçi, Kadıköy) diyerek bu kimliğin hayatının tüm alanlarına nasıl nüfuz ettiğini yalın ama güçlü bir ifadeyle ortaya koymaktadır. Bu tür ifadeler, taraftarlığın bireysel kimliğe nasıl entegre olduğunu ve bireyin gündelik yaşamını nasıl biçimlendirdiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Yaşam tarzı hususunun bir diğer boyutu da taraftarlık ortak paydasında oluşturulan arkadaş çevresi yoluyla gerçekleşmektedir. Bireyler, takım taraftarlığı yoluyla bir arkadaş çevresi edinmekte, onlarla beraber aynı kimliği, aynı aidiyet duygusunu paylaşmaktadırlar (Talimciler, 2014:57).*

Fenerbahçe taraftarlarının, kulübe ve taraftarlık kimliğine dair algıları, toplumsal bağlamda kimlik inşası ve aidiyet duygusunun nasıl şekillendiğini anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Aşağıda yer verilen katılımcıların ifadeleri bu kimliğin nasıl tanımlandığı ve toplumsal işlevleri hakkında geniş bir bakış açısı sağlamaktadır;

“Fenerbahçelilik sevinç, aşk, sevgi, coşku ve bağımlılıktır hatta yeri geldiğin de ağlamaktır, üzülme, kederdir ama bu aşkımdan hiçbir şey eksilmemesidir.” (C.K, Erkek, 27, Lisans, Kamu Personeli, Kadıköy)

“Fenerbahçelilik benim için bir aile gibi. Birlikte kazanmayı, birlikte üzülmeyi içerir. Asla pes etmemeyi, mücadeleyi temsil eder.”
(H.O, Kadın, 21, Lisans, Öğrenci, Beyoğlu)

“Fenerbahçelilik, her şeyden önce bir duruştur. Onur, sadakat ve cesareti temsil eder.” (K.Ş, Erkek, 27, Lise, Serbest Meslek, Beyoğlu)

Sonuç olarak, Fenerbahçelilik, katılımcıların ifadelerinde yalnızca bir spor kulübüne bağlılık değil, bir aidiyet biçimi, bir duruş, bir inanç ve hatta bir değerler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu üst kimlik, bireylerin toplumsal yaşamlarını şekillendiren bir çerçeve sunmakta, düşünce dünyalarını, ilişki biçimlerini ve yaşam tarzlarını belirleyen temel bir yapı olarak işlev görmektedir. Fenerbahçeliliği anlamak, yalnızca sportif bir kimliklenmeyi değil, kültürel, ideolojik ve toplumsal arka planı olan bir kimlik inşasını kavramaya tekabül etmektedir.

3.2.3.2. Taraftar Kimliği: “Fenerbahçeli Olduğumu Gururla Sergilerim”

Futbol taraftarlığı, bireyin toplumsal kimliğini kurma ve bu kimliği çeşitli araçlarla sergileme biçimlerinden biridir. Birey taraftarlık aracılığıyla yepyeni bir kimlik edinir (Talimciler, 2014:53). Taraftarlık bireylere güçlü bir sosyal kimlik sunar ve bu kimlik çeşitli semboller aracılığıyla kamusal alanda sergilenmektedir. Bu kimlik üzerinden birey kendisini tanımlar ve aynı zamanda başka bireylere karşı tavrını şekillendirir. Hatta kimi zaman da taraftarlar, kendi taraftar kimlikleriyle ön plana çıkmaktadır; Fenerbahçeli Ahmet, Galatasaraylı Mehmet, Beşiktaşlı Ali ve benzeri gibi (Dever,2015:165). Taraftar kimliği bu yönüyle, bireyin sosyal benliğini ifade ettiği önemli araçlardan biri hâline gelmektedir.

Katılımcılardan elde edilen veriler, Fenerbahçe taraftarlarının bu kimliği yalnızca içselleştirmekle kalmadığını, aynı zamanda çeşitli biçimlerde dışa vurduklarını ortaya koymaktadır. Görüşmelerde katılımcılara yöneltilen “Toplumsal hayatınızda Fenerbahçeli olduğunuzu sergiler misiniz?” sorusuna verilen cevaplar, taraftarlığın yalnızca içsel bir bağlılık değil, dışa dönük bir aidiyet gösterimi olduğunu göstermektedir. *“Telefon müziğimden parmağımdaki yüzüğe kadar, arabamın camındaki renklerden anahtarlığa kadar gururla sergilerim.”* (C.K, Erkek,

38, *Lisans, Yurt Müdürü, Fatih*) diyen katılımcı, bu aidiyetin gündelik yaşamın birçok boyutuna nasıl yansıdığını açık biçimde ifade etmektedir.

Taraftarlık kimliği, bireyler için yalnızca duygusal bir bağlılık alanı değil, aynı zamanda görünür bir aidiyet formudur. Bu görünürlük, formalar, atkılar, aksesuarlar, sosyal medya paylaşımları gibi semboller üzerinden gerçekleşmektedir. *“İşe giderken bazen Fenerbahçe atkımı takarım, özellikle maç günleri. Arabamda Fenerbahçe bayrağı ve arka camda sticker var” (D.G, Erkek, 27, Lise, İşçi, Kadıköy)* şeklindeki ifade, bu sembolik gösterimlerin mekânsal sınırlardan bağımsız olarak her alanda sürdürüldüğünü göstermektedir.

Bir diğer katılımcı ise bu kimliğin dijital düzlemde de sergilendiğini ifade etmiştir: *“Fenerbahçeli olduğumu gururla sergilerim. Genelde okulda formamı giyerim ya da çantamda küçük bir Fenerbahçe rozetim olur. Sosyal medyada da takımımın maç sonuçlarını veya başarılarını paylaşmayı severim.” (M.Ü, Kadın, 22, Lisans, Öğrenci, Kadıköy)* Bu türden ifadeler, taraftar kimliğinin yalnızca fiziksel sembollerle değil, aynı zamanda dijital kültürün olanakları aracılığıyla da yansıtıldığını ortaya koymaktadır.

Taraftarlığın bu görünürlük biçimi, kimlik inşası sürecinin aynı zamanda bir aidiyet gösterisi olduğunu göstermektedir. Kimlik, yalnızca içselleştirilen bir yapı değil, aynı zamanda başkalarına karşı “sergilenen” bir olgudur. Birey, kendini hangi gruba ait hissediyorsa, o grubun sembolleriyle kendisini tanıtmakta ve sosyal aidiyetini bu yolla görünür kılmaktadır. Bu noktada, taraftar kimliği yalnızca bireyin benliğini ifade etmekle kalmamakta, aynı zamanda sosyal ilişkilerin şekillendiği, bireyler arası tanınmanın sağlandığı bir aidiyet göstergesi işlevi görmektedir.

Katılımcıların ifadeleri bu görünürlüğü daha somut biçimde desteklemektedir;

“Sosyal çevrem genelde benim Fenerbahçeli olduğumu bilir. Fenerbahçe anahtarlığı taşıyorum. Telefon ekran görüntüm Fenerbahçe. Maç günlerinde forma giyerim. Aklıma gelenler bunlar.” (O.Z, Erkek, 25, Lise, Garson, Kadıköy)

“Gördüğün gibi dükkânımda Fenerbahçe bayrağı asılı. Maç günlerinde atkımı takarım, formamı giyerim. Fenerbahçeli olmak benim için gururdur, bunu göstermekten çekinmem.” (M.A, Erkek, 41, Ortaokul, Esnaf, Beyoğlu)

“Evet sergilerim. Fenerbahçeli bileklik takarım. T-shirt ya da mont giyerim logolu. Maç günleri genelde forma giyerim. Sohbeti açılırsa tuttuğum takımı söylemekten çekinmem.” (F.A, Erkek, 25, Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih)

Fenerbahçe taraftarlarının bu kimliği çeşitli yollarla görünür kılmaları, bu tanınma arzusunun ve üst kimlik bilincinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, Fenerbahçeli olmak, yalnızca içsel bir hissiyat ya da duygusal bir bağ değil, toplumsal yaşamın çeşitli düzeylerinde gururla taşınan bir üst kimlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların görüşleri, bu üst kimliğin farklı düzlem ve şekillerde ifade edildiğini, gündelik hayattan dijital kültüre, giyimden kişisel eşyaya kadar birçok alanda görünür kılındığını ortaya koymaktadır. Bu görünürlük, taraftar kimliğinin bireysel aidiyeti aşarak sosyal bir söylem haline geldiğini ve bireyin kimliğini bu üst aidiyet yoluyla somutlaştırdığını göstermektedir.

3.2.3.3. Tanınmayan Fenerbahçe Taraftarlarına Yaklaşım: “Yakınlık Hissederim”

Taraftar kimliği yalnızca bir takım aidiyeti değil, aynı kimliğe sahip bireylerle kurulan özel bir ilişki biçimini de içerir. Özellikle modern kent yaşamında anonim ilişkilerin baskın olduğu koşullarda, ortak bir kimlik etrafında şekillenen karşılaşmalar, bireyler arası bağları güçlendiren ve sosyal mesafeyi azaltan işlevler üstlenmektedir.

Gündelik yaşamda tanımadığı bireyin Fenerbahçeli olduğunu fark eden bir kişinin, bu kimlik üzerinden geliştirdiği olumlu yaklaşım, üst kimlik duygusunun sosyal ilişkiler üzerindeki etkisini açık biçimde göstermektedir. Bu tür karşılaşmalarda ortaya çıkan samimiyet ve güven hissi, Anderson’un (1995:20) hayali cemaat kavramsallaştırmasıyla açıklanabilir. Anderson’un da belirttiği gibi, hayali cemaatin üyeleri birbirlerini tanımasalar dahi, ortak tarih, semboller ve

duygular aracılığıyla birbirlerine karşı bir yakınlık hissederler. Bu yakınlık, taraftar kimliği etrafında örülmüş ortak bir anlam dünyasının tezahürüdür.

Katılımcılardan biri bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir; *“Fenerbahçeli birine karşı hemen bir samimiyet duygusu oluşur. Sanki aynı ailedenmişiz gibi hissederim. Tanımadığım taraftarlarla maç günü konuşmak veya bir şeyler paylaşmak benim için doğal bir durum.”* (K.Ş, Erkek, 27, Lise, Serbest Meslek, Beyoğlu). Bu ifade, taraftar kimliğinin bireyler arası ilişkilerde bir tanıdıklık hissi yarattığını ve bu hissin duygusal bir bağa dönüştüğünü göstermektedir.

Benzer şekilde *“Fenerbahçeli olduğunu fark ettiğim tanımadığım birine karşı hemen bir sıcaklık hissederim. Aramızda bir bağ olduğunu düşünürüm”* (M.Ü, Kadın, 22, Lisans, Öğrenci, Kadıköy) diyen katılımcı, ortak kimliğin kişiler arası iletişimi kolaylaştıran bir unsur hâline geldiğini vurgulamaktadır. Bu sıcaklık hissinin, bireyin dünyasında güven ve dayanışma duygularına karşılık geldiği değerlendirilebilir.

Bir diğer katılımcı bu ilişki biçimini şu şekilde dile getirmiştir: *“Taraftar olduğunu gösteren birini gördüğümde selamlaşırım veya bir şekilde iletişim kurarım. Fenerbahçeliler arasında bir dayanışma vardır.”* (O.Z, Erkek, 25, Lise, Garson, Kadıköy)

Katılımcıların tamamına yakını, tanımadıkları Fenerbahçe taraftarlarına yönelik olumlu bir eğilim gösterdiklerini belirtmiştir;

“Pozitifdir daima ve asla yanıltmaz.” (A.S, Kadın, 31, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Kadıköy)

“Fenerbahçeli birine rastladığımda ister istemez bir sempati hissederim. Eğer bir sohbet açılırsa, hemen maçlardan, takımın durumundan bahsetmeye başlarız. Tanımıyor olsam da bir güven hissi olur.” (D.G, Erkek, 27, Lise, İşçi, Kadıköy)

“Tanımadığım bir Fenerbahçeliye karşı daima sıcakkanlı ve dostça yaklaşırım. Sanki uzun zamandır tanıyormuşum gibi bir yakınlık hissederim. Fenerbahçeli olmak bizi birbirimize bağlayan bir köprü gibi.” (S.G, Kadın, 30, Lise, Satış Danışmanı, Beyoğlu)

“Daha hızlı samimi olurum. Fenerbahçeliler arasında doğal bir bağ vardır.” (Ç.B, Erkek, 33, Yüksekokul, Muhasebeci, Fatih)

Söz konusu ifadeler, bu eğilimin yalnızca duygusal değil, aynı zamanda eylemsel bir yakınlığa dönüştüğünü göstermektedir. Bu noktada, futbol taraftarlığı bir üst kimlik olarak bireyler arasında güçlü bir “biz” duygusu yaratmakta, bu duygu üzerinden de toplumsal ilişkilerin biçimlenmesine katkı sunmaktadır. Abraham Maslow “İnsan Olmanın Psikolojisi” adlı eserinde, insanların temel gereksinimlerini sıraladığı ihtiyaçlar hiyerarşisi arasında “ait olma” gereksinimine yer vermektedir (Maslow, 2001:40). Birey aidiyet kurarak kendisini bir bütünün parçası hisseder ve bu durum güven duyma hissiyatını da beraberinde getirir. Futbol, bize bir kitleye ait olduğumuz hissi uyandıran bir spor dalıdır (Talimciler, 2015:104). Fenerbahçelilik, bu bağlamda, yalnızca bireysel bir aidiyet değil, bireyler arası sosyal yakınlık hissinin üretildiği bir üst kimlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Taraftar arasındaki söz konusu yakınlık, yalnızca takım sevgisinden değil, ortak bir değerler sisteminden, benzer duygulardan ve kolektif deneyim ve hafızadan beslenmektedir.

Sonuç olarak, Fenerbahçe taraftarları arasında kurulan bu spontan yakınlık, modern toplumlarda azalan yüz yüze ilişkilerin yerine geçen güçlü bir aidiyet mekanizması olarak işlev görmektedir. Katılımcı ifadeleri, Fenerbahçeliliğin, tanınmayan bireylerle dahi samimi bir ilişki kurulmasını sağlayan bir üst kimlik sunduğunu ortaya koymaktadır. Taraftarlık kimliği, bireyin sosyal hayatında tanışıklıklar yaratmakta, semboller, marşlar, renkler ve başarılar üzerinden kolektif bir bilinç oluşturarak “biz” duygusunu sürekli yeniden üretmektedir.

3.2.3.4. Diğer Takım Taraftarından Farkları: “Başarısızken Bile Tam Destek”

Kimlik inşası yalnızca aidiyet hissi üzerinden değil, aynı zamanda karşıtlıklar üzerinden de şekillenmektedir. Bir grubun kimliğini belirleyen unsurlar arasında, “biz”i “öteki”nden ayıran sınırlar büyük önem taşımaktadır. Akın’ın (2015:85) da vurguladığı üzere, toplumsallaşma süreciyle kazanılan kimlikler, bir yandan aidiyet üretirken diğer yandan “ötekini” inşa ederek anlam bulur. Bu çerçevede futbol taraftarlığı, bireylere yalnızca bir takıma duyulan sevgi değil, aynı zamanda diğer

takımların taraftarlarıyla kıyaslamalar üzerinden gelişen bir biz bilinci kazandırır. Futbol, “öteki”nin yaratılmasında ve meşrulaştırılmasında “öteki” üzerinde kurulan “biz” kimliğinin oluşturulmasında da önemli bir işleve sahiptir (Demir & Talimciler, 2015:28).

Taraftarların kendilerini diğer takım taraftarlarından farklı bir zeminde konumlandırma eğilimleri, sahip oldukları taraftar kimliğinin niteliği ve anlamı hakkında fikir verir. Katılımcılara yöneltilen “Fenerbahçe taraftarının diğer takım taraftarlarından farkları sizce nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlar, bu farkın yalnızca nicel değil, nitel, değer temelli ve kültürel bir ayrışmaya işaret ettiğini göstermektedir. Katılımcılar, Fenerbahçe taraftarlarını sadakat, mücadele ruhu, bilinç düzeyi ve onurlu duruş bakımından farklı bir yerde konumlandırmaktadır.

Katılımcıların önemli bir kısmı, Fenerbahçe taraftarının “koşulsuz destek” anlayışını vurgulamaktadır. *“Ölümüne sadakat, ölümüne bağlılık, başarısızken bile tam destek. Farkımız bu.” (Y.K, Erkek, 30, Lisans, Polis, Kadıköy)* ifadesi bu duruşun en açık örneğidir. Taraftarlık, yalnızca başarıya koşullanmış bir ilgi değil, inişli çıkışlı süreçlerde bile sürdürülen bir aidiyet biçimi olarak tanımlanmakta, bu yönüyle diğer takım taraftarlarından ayrıldığı vurgulanmaktadır.

Katılımcılar aynı zamanda bu farkı değer temelli bir zeminle ilişkilendirmektedir;

“Çıkarıcı değiliz. Adaletsizliği göz yummayız. Şampiyonluk kaybetsek de birilerinin adamı olmayız kesinlikle.” (F.A, Erkek, 25, Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih)

“Fenerbahçe taraftarı, haksızlıklara karşı bir araya gelme gücüyle diğerlerinden ayrılır. Bizim için takım sadece bir spor kulübü değil, bir yaşam biçimidir. Diğer taraftarlar geçici destekler verirken biz her zaman takımın yanındayız.” (M.A, Erkek, 41, Ortaokul, Esnaf, Beyoğlu)

Bu ifadeler, Fenerbahçeliliğin yalnızca takıma duyulan bağlılıkla sınırlı olmadığını, aynı zamanda adalet, onur ve ilkeler çerçevesinde şekillenen bir kimlik biçimi olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda taraftarlık, bir değerler sistemiyle

bütünleşmekte; takımın yaşadığı olumsuzluklar karşısında bile geri çekilmeyen, tutumunu koruyan bir sadakat modeli inşa edilmektedir.

Kadın taraftarların tribünlerdeki görünürlüğü de bu farklılaşmanın önemli bir boyutu olarak dile getirilmektedir;

“Fenerbahçe taraftarının en büyük farkı, takımına her koşulda sahip çıkmasıdır. Kazansak da kaybetsek de tribünleri doldururuz. Bizim taraftarımız pes etmez; mücadele ruhu ve tutkusuyla diğerlerinden ayrılır. Ayrıca tribünde kadın taraftarların da aktif bir şekilde bulunması bizde daha yaygın.” (M.Ü, Kadın, 22, Lisans, Öğrenci, Kadıköy)

“Fenerbahçe taraftarları, takımına bağlılıkta sınır tanımaz. Diğer taraftarlara göre daha sabırlı ve destekleyici olduğumuzu düşünüyorum. Ayrıca kadın taraftarların stadyumlarda bu kadar aktif olduğu başka bir takım yok. Bu bizim en büyük farklarımızdan biri.” (E.B, Kadın, 32, Lise, Güvenlik Görevlisi, Beyoğlu)

Bu görüşler, Fenerbahçelilik kimliğinin yalnızca bireysel değil, aynı zamanda kolektif bir direniş, mücadele ve kapsayıcılık duygusu içerdiğini göstermektedir. Taraftarlık olgusunun bir yaşam biçimine dönüşmesi, bu kolektif kimliğin yalnızca stadyumla sınırlı kalmayıp gündelik yaşamda da etkisini sürdürdüğünü ortaya koymaktadır.

Öte yandan bazı katılımcılar bu farkı eğitim düzeyi ve tutumlarla ilişkilendirmektedir:

“Daha eğitilmiş daha bağlı olduğunu düşünüyorum takımına.” (H.D, Erkek, 42, Lisans, Müzisyen, Fatih)

“Bilinçli, açık görüşlü, asil ve pozitif enerji yayan sıcakkanlı insanlar olmaları.” (A.S, Kadın, 31, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Kadıköy)

Katılımcıların ifadeleri, taraftarlık kimliğinin yalnızca takım sevgisiyle değil, aynı zamanda kişisel ve toplumsal değerlere ilişkin bir aidiyet biçimiyle bütünleştiğini göstermektedir. Katılımcıların algısında, Fenerbahçe taraftarı olmak,

bilinçli bireylerden oluşan, ilkeli ve kararlı bir topluluğa ait olmak anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak, Fenerbahçe taraftarları, kendi taraftar kimliklerini diğerlerinden ayıran bir değerler sistemi çerçevesinde tanımlamaktadır. Bu kimlik, mücadele, sadakat, onur, bilinç ve kapsayıcılık gibi kavramlarla şekillenmekte, başarısızlık karşısında bile sürdürülen bir aidiyet biçimiyle kendini göstermektedir. Taraftarların bu duruşu, yalnızca takım ile olan bağlarını değil, aynı zamanda sosyal kimliklerini ve toplumsal konumlanmalarını da belirleyen bir üst kimlik olarak işlev görmektedir. Biz ve öteki arasındaki bu ayrım, bireyin taraftar kimliğini pekiştirdiği kadar, bu kimliğe yüklenen değerlerin de kolektif olarak yeniden üretildiği bir toplumsal yapı inşa etmektedir.

3.2.3.5. Çocuğunun Fenerbahçeli Olması: “Evladıma Kalacak En Büyük Miras”

Taraftarlık olgusu yalnızca bireyin yaşantısına etki eden geçici bir eğilim değil, aynı zamanda kuşaktan kuşağa aktarılan, kalıcı bir sosyal miras olarak da işlev görebilmektedir. Bu yönüyle taraftarlık, toplumsal hayat içerisinde yalnızca bireysel kimliğin değil, aynı zamanda ailevi ve kuşaklar arası kimlik aktarımının da önemli bir bileşeni hâline gelir. Çünkü taraftar kimliği, hep sizinledir ve daima da sizinle olmaya devam edecektir (Talimciler, 2014:56). Bu bağlamda Fenerbahçelilik, bireysel bir aidiyetin ötesinde ailevi bir miras, kuşaklar arası kültürel bir süreklilik olarak tezahür etmektedir.

Katılımcılara yöneltilen “Çocuğunuzun Fenerbahçeli olmasını ister miydiniz? Nedenlerini açıklayabilir misiniz?” sorusuna verilen yanıtlar, Fenerbahçeliliğin yalnızca bugünü değil, yarını da kapsayan bir değerler sistemine dönüştüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Bu değerler sistemi, çocuğa yalnızca bir futbol kulübüne olan sempatiyi değil, aynı zamanda bir duruşu, bir mücadeleyi, bir kimlik inşasını da miras bırakmayı hedeflemektedir.

“Benden evladıma kalacak en büyük miras. Fenerbahçe babamdan aldığım miras değil evladıma olan borcumdur.” (C.K, Erkek, 27, Lisans, Kamu Personeli, Kadıköy) diyen katılımcı, Fenerbahçeliliği kuşaklar arası bir sorumluluk ve kimlik

aktarımı olarak değerlendirmekte, bu aktarımı yalnızca bir tercihten ziyade, bir borç olarak görmektedir.

Benzer şekilde *“Evet, isterdim. Çünkü Fenerbahçeli olmak sadece bir takım tutmaktan ibaret değil; bir yaşam biçimidir. Aidiyet, mücadele ruhu ve dayanışma gibi değerleri çocuğuma aşılamak isterim. Fenerbahçeli olmak, güçlü bir kimlik kazandırır.”* (M.Ü, Kadın, 22, Lisans, Öğrenci, Kadıköy) ifadesi, Fenerbahçeliliğin bir sosyal sermaye biçiminde değerlendirildiğini ve bu kimliğin çocuklara aktarılmasının, onların karakter ve duruş gelişiminde önemli bir işlev gördüğünü göstermektedir.

Çocuklarının Fenerbahçeli olmasını isteyen katılımcılar bu taleplerini sıklıkla “değer aktarımı” ile ilişkilendirmiştir;

“Kesinlikle isterdim. Fenerbahçe taraftarı olmak bir duruş ve sadakat göstergesidir. Çocuğumun da bu kültürle büyümesini, takımına bağlı, haksızlık karşısında ses çıkaran biri olmasını isterim. Fenerbahçe sevgisi hayatı güzelleştirir.” (D.G, Erkek, 27, Lise, İşçi, Kadıköy)

“Fenerbahçelilik bir duruş ve inanç meselesidir. Çocuğumun da bu ruhla büyümesini, mücadelecı ve sadık bir birey olmasını isterim.” (K.Ş, Erkek, 27, Lise, Serbest Meslek, Beyoğlu)

“Evet, isterdim. Çünkü Fenerbahçeli olmak sadece bir spor sevgisi değil, bir kültürdür. Çocuğumun bu dayanışmayı deneyimlemesini isterim.” (F.U, Kadın, 23, Lisans, Öğrenci, Kadıköy)

Bu ifadeler, Fenerbahçeliliğin çocuklara aktarılmasıyla birlikte yalnızca futbolun değil, aynı zamanda kültürel bir mirasın ve erdemli davranışlar bütününe de aktarıldığının düşünüldüğünü ortaya koymaktadır. Kimlik, sosyalizasyon yoluyla inşa edilen bir süreçtir ve bu süreçte aile, ilk ve en güçlü sosyalleştirici kurumdur. Bu bağlamda, Fenerbahçelilik yalnızca bireysel olarak benimsenen bir kimlik değil, aile içi etkileşimle biçimlenen kolektif bir değer olarak öne çıkmaktadır.

Katılımcılardan biri bu süreci şu şekilde ifade etmektedir; *“İsterim. Fenerbahçe sevgisini yaşasın bunu onurla üstünde taşıyın diye.”* (F.A, Erkek, 25,

Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih). Bu ifade, kimliğin yalnızca içselleştirilmiş bir aidiyet değil, aynı zamanda dışa vurulan, görünür kılınan bir olgu olduğunu göstermektedir. Dever'in (2015:165) belirttiği gibi, "tarafar kimliğiyle ön plana çıkmak" yalnızca bireyin kendisini tanımlama biçimi değil, aynı zamanda başkalarıyla ilişkisinde de belirleyici bir unsurdur.

Fenerbahçeliliğin bir yaşam tarzı ve duruş olarak tanımlandığı bu görüşler, tarafarlığın aile içerisindeki yeniden üretim sürecine işaret etmektedir. Bu yeniden üretim, yalnızca bir takıma duyulan sevginin değil, mücadele, onur, sadakat, toplumsal dayanışma ve direniş gibi değerlerin de aktarımını içermektedir.

Sonuç olarak, tarafarlığın kuşaklar arası aktarımı, futbolun yalnızca sportif bir uğraş olmadığını, aynı zamanda toplumsal bir kimlik, kültürel bir değer ve ahlaki bir duruşun taşıyıcısı olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Katılımcıların ifadelerinde yer alan Fenerbahçelilik mirası, yalnızca tarafarlığın değil, aynı zamanda anlamların ve değerlerin nesiller boyu sürdürüldüğü bir üst kimlik olarak tezahür etmektedir.

3.2.4. Seküler Kutsal Olarak Tarafar Ritüelleri: "Yüce, Sıra Dışı Bir His"

Sosyoloji ve Antropoloji alanlarının odak kavramlarından birisi olan "Ritüel" olgusunu Marshall'ın ifadesi ile uygun zamanlarda yerine getirilen ve sembollerin de kullanılabildiği, sık sık tekrarlanan bir davranış modeli olarak tanımlayabiliriz (Marshall, 1999:623). Ritüeller, toplumsal yaşamın farklı bağlamlarında çeşitli biçimlerde tezahür eden, tekrar eden, sembolik anlamlar barındıran ve genellikle kolektif katılımı içeren toplumsal pratiklerdir. Ritüel, toplumsal kategoriler arasındaki ayrımların ve karşıtlıkların esnekliğini göstermede fark yaratan toplumsal davranış sistemi olduğundan, nihai analizde kutsalı da yaratan birincil konumdur (Anttonen, 2000:275).

Ritüellerin etkili olduğu başlıca toplumsal alanlardan birisi dindir, ancak ritüelin etki alanı seküler ve gündelik yaşama kadar uzanır (Marshall, 1999:623). Futbol, bu bağlamda modern zamanların seküler kutsallarından biri olarak değerlendirilebilecek düzeyde, tarafarları nezdinde ritüelize edilmiş pratiklerle

donanmış bir kültürel sahadır. Çalışmamızın bu bölümünde, Fenerbahçe taraftarlarının kolektif bilinç ve aidiyet duygusu inşa süreçlerinde ritüellerin merkezi rolü, seküler kutsal bağlamıyla ilişkilendirilerek değerlendirilmektedir.

Durkheim kutsal olgusunu “yasaklarla korunan ve tecrit edilen şeyler” olarak tanımlamaktadır (Durkheim,2011:61) Durkheim’e göre hiçbir şey aslen kutsal değildir, fakat kutsal, bir toplumun bir nesneye kutsallık karakterini nakşetmesidir (Anttonen, 1996:37). Durkheim’in kutsalı “ayrı tutulan” olarak tanımlaması, futbol taraftarlığı içinde ritüellerin, gündelik zamanın ve mekanın dışında kurgulanan, farklı anlamlara sahip eylemler olduğunu gösterir. Bu bağlamda, Fenerbahçe taraftarlarının gerçekleştirdikleri ritüeller, sadece bir takım sevgisinin dışavurumu değil, aynı zamanda toplumsal bir kimliğin ifadesi ve kolektif bir hafızanın sürekli yeniden üretildiği pratikler olarak işlev görmektedir.

Geertz’in “kutsal ritüelle olur” tespiti, bu çalışmanın seküler kutsal bağlamındaki temel argümanını desteklemektedir (Morris, 2004:347). Taraftarların gerçekleştirdikleri sembolik eylemler, stadyuma gitmek, tezahürat ve marşlara katılmak, semboller taşıyan eşyalar kullanmak, belirli günlerde törenlere iştirak etmek gibi pratiklerle hem bireysel bir aidiyetin hem de kolektif bir kutsallığın ritüel yoluyla inşasına hizmet etmektedir.

Kolektif bilincin inşa sürecinde stadyumda toplanma, marşlar söyleme, ortak giyim-kuşam gibi ritüellerin etkisi azımsanmayacak düzeydedir. Bununla birlikte üst kimliğin inşası hususunda üstünde durduğumuz üzere ritüeller kimlik inşa sürecinin başat aktörlerinden birisidir. Ritüeller, toplumda bütünleşmeyi sağlayan eylemler olarak kimlik üretimine de önemli katkılarda bulunmaktadır (Akin, 2015:114). Ayrıca ritüeller, kolektif hafızanın taze tutulması ve yeniden üretilmesinde bir işlev üstlenirler. Ritüel aracılığıyla topluluk kendi bilincine varır (Morris, 2004:195).

Çalışmamızın bu bölümünde, Fenerbahçe taraftarlarının gerçekleştirdiği ritüeller alt başlıklar yardımıyla, katılımcı görüşleri çerçevesinde betimsel olarak analiz edilecektir. Sırasıyla stadyuma girildiğinde hissedilen duygular, maç saatinde önemli bir iş çıktığında verilen tepkiler, hafta planlamasında Fenerbahçe’nin konumu, simgesel eşyaların kullanımı, ad verme geleneği ve kulüp tarafından

düzenlenen törenlere katılım gibi ritüel pratikler, futbolun seküler kutsallık niteliğini görünür kılan deneyim alanları olarak incelenecektir.

3.2.4.1. Stadyuma Girildiğinde Hissedilenler: “Tüylerim Diken Diken Oluyor”

Ritüellerin mekânsal bağlamı, kutsallık atfedilme sürecinin en önemli göstergelerinden biridir. Emile Durkheim’ın ritüel tanımında altını çizdiği “ayrı tutulma” olgusu, sıradan olanla kutsal olan arasında net bir ayrım gözetirken, bu ayrımın pratikteki karşılıklarından biri de kutsal mekân anlayışıdır. Mustafa Aydın’ın da belirttiği gibi, günümüzde stadyumlar “bu dünyanın kutsal mekânları” olarak görülmektedir (Aydın, 2013a:257). Benzer şekilde, Umberto Eco da stadyumları manevi ve ideolojik bağlılıkları önemsiz kılan bir “kutsal mekan” olarak betimlemektedir (Trifonas, 2004:38).

Stadyum, yalnızca spor karşılaşmalarının gerçekleştiği bir yer olmaktan çıkıp, taraftarların kolektif bir kimlik ve aidiyet duygusuyla bağ kurdukları, ritüellerle donattıkları kutsal bir alana dönüşmektedir.

Katılımcıların bu konudaki ifadeleri, teorik bağlamda ortaya konan kutsallık bağlamının gündelik pratikte nasıl karşılık bulduğunu açıkça göstermektedir. Katılımcılardan biri, stadyumu bir aidiyet alanı olarak tanımlamakta ve bu mekânda bulunmanın kendisinde geçmişle bağ kurma duygusu yarattığını ifade etmektedir; *“Kendimi ait hissettiğim yerlerin başında geliyor mabed. Stadın görüntüsü, renk cümbüşü bazen yıllar öncesine götürüyor insanı orada yaşanan güzel günleri aklına getiriyor. Tüylerim diken diken oluyor.”* (Y.K, Erkek, 30, Lisans, Polis, Kadıköy). Bu ifadede “mabed” sözcüğünün özellikle tercih edilmesi, stadyumun yalnızca fiziksel bir yapı değil, sembolik ve kutsal bir mekân olarak konumlandığını göstermektedir. Durkheim’ın kutsalı “ayrı tutulan” olarak tanımlamasıyla örtüşen bu algı, stadyuma gitmenin gündelik hayat içerisinden ayrılarak özel bir alana geçişi simgelediğini göstermektedir. Bununla birlikte bu niteleme Geertz’in “kutsal simgelerin özel ortamlarda ve özel ritüellerle ortaya çıktığı” yönündeki yaklaşımıyla da örtüşmektedir (Morris, 2004:347).

Bir başka katılımcı, “*Yüce, sıra dışı bir his. Oldukça duygulanırım*” (A.S, Kadın, 31, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Kadıköy) diyerek bu mekânda yaşadığı duygusal yoğunluğun olağanüstü bir boyutta olduğunu ve bu deneyimin seküler bir kutsal tecrübe olarak yaşandığını ortaya koymaktadır. Bu tür hissiyatlar, Cohen’in ritüellerin “bilinç yükseltici” etkisinden söz ettiği bağlamda değerlendirildiğinde, bireyin stadyumda yaşadığı deneyimin, sıradan bir eğlence anlayışının ötesinde, kimliğini pekiştiren ve topluluğa aidiyetini derinleştiren bir etki yarattığı görülmektedir (Cohen, 1999:54).

Stadyumların, topluluğun kolektif hafızasını yeniden üretme alanları olduğunu görülmektedir. Taraftarlar, bu alanlarda yalnızca izleyici değil, aynı zamanda kolektif kimliğin taşıyıcılarıdır. Nitekim bir başka katılımcı, “*Stadyuma her girişimde gençlik yıllarımdan beri hissettiğim aynı heyecanı yaşıyorum. Marşlara katılırken hissettiğim coşku, başka hiçbir yerde yaşayamayacağım bir duygu. O anları unutmak mümkün değil.*” (S.K, Erkek, 39, Lise, Esnaf, Beyoğlu) diyerek bu hissin tekrar eden ve kalıcı bir etkiden beslendiğini ifade etmektedir.

Diğer katılımcılar da benzer duyguları paylaşmaktadır;

“*Mabedime geldiğim an dünyanın en mutlu en heyecanlı insanı oluyorum. Boğazım yırtılana kadar büyük bir coşku ile tezahürat ediyorum.*” (C.K, Erkek, 27, Lisans, Kamu Personeli, Kadıköy)

“*Manevi olarak garip hissiyatlar yaşarım. Evime gelmiş gibi hissedirim. Atmosferi beni her zaman etkiliyor.*” (F.A, Erkek, 25, Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih)

Bu görüşler, taraftarların stadyumu yalnızca bir maç izleme alanı olarak değil, kendi manevi dünyalarında “ev” ya da “mabed” olarak tanımladıkları bir mekân olarak gördüklerini açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda stadyuma gitme pratiği, Durkheim’ın kolektif bilinç ve dayanışma vurgusuyla birlikte düşünüldüğünde, ritüelin toplumsal yapıyı yeniden üretme ve bireyi toplulukla bütünleştirme işlevini doğrudan üstlendiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Fenerbahçe taraftarları için Şükrü Saraçoğlu Stadyumu yalnızca bir spor mekânı değil, tekrarlanan ritüellerle anlam yüklenen, kolektif hafızanın ve kimliğin yeniden üretildiği, derin bir saygı içeren kutsiyet atfedilen bir toplumsal alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle stadyuma gitme eylemi, futbolun seküler kutsallık bağlamında en güçlü ritüellerinden biri olarak değerlendirilebilir.

3.2.4.2. Maç Saatinde Önemli Bir İş Çıktığında Tutumlar: “Her Şey Ertelenir”

Ritüellerin işlevlerinden biri de bireyin gündelik zaman deneyimini dönüştürmesidir. Kutsal zaman, dindışı zamandan, sürekli ve geriye döndürülmesi mümkün olmayan ve kutsallıktan arındırılmış gündelik varoluşumuzun içinde yer aldığı süreden, niteliksel olarak farklılık arz etmektedir (Eliade, 1992:43-44). Taraftarların belirli maç saatlerinde yaşadığı aidiyet duygusu ve bu zaman dilimlerine gösterdikleri özen, futbolun ritüelleşmiş yapısı içinde, seküler bir kutsal zaman algısının geliştiğine işaret etmektedir. Futbol maçı, sıradan bir etkinlik değil, gündelik zamanın akışını durduran, onu yeniden biçimlendiren özel bir zaman dilimi haline gelmektedir.

Bu bağlamda, katılımcıların Fenerbahçe maçlarına yükledikleri anlam, ritüelin sadece bir alışkanlık ya da eğlence değil, bireyin gündelik yaşamını dönüştüren bir aidiyet göstergesi olduğunu ortaya koymaktadır. Bir katılımcı, “*Her şey ertelenir ertelenemezse de büyük yalanlar söylenir yine de o maç izlenir.*” (Ç.B, Erkek, 33, Yüksekokul, Muhasebeci, Fatih) diyerek, maç saatine gösterilen ayrıcalıklı yaklaşımı çarpıcı biçimde dile getirmiştir.

Bir başka katılımcı, “*Eğer imkân dâhilinde ise işimi ertelerim. Genelde takip etmeye çalışırım, izleyemediğim zamanlar ise aklım maçta kalır, huzursuz olurum.*” (F.A, Erkek, 25, Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih) diyerek, maçın izlenememesi durumunda duyduğu içsel huzursuzluğu ifade etmekte, böylece ritüelin yerine getirilmemesinin bireyde nasıl bir eksiklik duygusu yarattığını göstermektedir. Cohen’in (1999:54) ritüelin “bilinç yükseltici kapasitesi”ne dair yaklaşımı göz

önünde bulundurulduğunda, bu ifadelerde maç izlemenin bir anlam yükseltme ve kimlik pekiştirme aracı haline geldiği anlaşılmaktadır.

Katılımcıların pek çoğu, maç saatinin gündelik yaşamlarının planlamasında özel bir zaman dilimi olarak görüldüğünü vurgulayan ifadeler kullanmışlardır;

“Asla Fenerbahçe maçı olduğu zamana plan yapmam eğer ki önemli bir işim çıkarsa oda çok önemli olması lazım aklım maçta kalır.”
(C.K, Erkek, 27, Lisans, Kamu Personeli, Kadıköy)

“Maalesef mesleğimden dolayı birçok maçı kaçırmaya başladım ve üzülüyorum.” (Y.K, Erkek, 30, Lisans, Polis, Kadıköy)

“Restoranda iş yoğunken maçı izlemek imkânsız oluyor ama her fırsatta skoru kontrol ederim. Maçı kaçırdıysam, gece yatmadan özetlere bakarım. Yine de içimde hep bir eksiklik kalır, o heyecanı canlı yaşamak lazım.” (O.Z, Erkek, 25, Lise, Garson, Kadıköy)

Bu ifadelerden açıkça anlaşılmaktadır ki futbol karşılaşmaları, katılımcılar için sadece bir sportif etkinlik değil, derin anlamlar yüklenen, ayrı tutulan ve özen gösterilen bir zaman ritüelidir. Malinowski’nin ritüelleri “toplumsal dokunun çimentosu” olarak tanımlaması (Morris, 2004:238), burada taraftarların maça katılım gösterme çabasında açıkça gözlemlenebilmektedir.

Bir kadın katılımcı ise bu zamanı sıradan etkinliklerle bölmenin ne denli zorlayıcı olduğunu şöyle ifade etmektedir;

“Fenerbahçe maçı varsa o gün planımı ona göre yaparım. Ama diyelim sınav haftası ya da ailemden biri acil bir şey istedi, tüm dikkatimi toplayamam. Bir yandan derse çalışırım, bir yandan skorlara bakarım.”
(H.O, Kadın, 21, Lisans, Öğrenci, Beyoğlu)

Bu tür ifadeler, futbolun zamansal etkisinin yalnızca planlamada değil, aynı zamanda zihinsel yoğunlaşma ve dikkat dağınıklığı bağlamında da etkili olduğunu göstermektedir. Taraftar kimliğiyle bütünleşmiş bireyler, maçı izleyemeseler dahi onun etkisinden kopamamakta, bu da ritüelin bireyde kalıcı bir iz bıraktığını ortaya koymaktadır.

Katılımcılardan biri bu durumu şöyle özetlemektedir:

“İşlerimi maça göre ayarlamaya çalışıyorum. Ama bazen istemediğim şekilde planlar değişiyor. İzleyemediğimde telefon elimden düşmez, maçı oradan takip ederim.” (K.Ş, Erkek, 27, Lise, Serbest Meslek, Beyoğlu)

Sonuç olarak, Fenerbahçe taraftarlarının maç saatlerinde benimsedikleri tutumlar, Durkheim’ın (2011:61) kutsal olgusunu tanımlarken kullandığı “ayrı tutulan” yaklaşımıyla örtüşmektedir. Fenerbahçe taraftarları, maç günlerini hayatlarının merkezi bir unsuru olarak yaşamaktadır. Planlama, iş veya eğitim gibi zorunluluklara rağmen, taraftarlar takımın yanında olma çabalarını sürdürmektedir. Bu bağlamda maç izleme davranışı, derin saygı duyulan, anlam yüklenen, bireyi topluluğuna bağlayan bir seküler kutsal ritüele dönüşmüştür. Bireyin toplulukla kurduğu bağ, maç saatlerinde gündelik yaşama hükmeden, onu dönüştüren bir unsura bürünmektedir.

3.2.4.3. Hafta Planlamasına Etkisi: “Fenerbahçe Varsa Diğer Planlar Bekler”

Ritüellerin sosyolojik işlevlerinden biri de zamanın organize edilme biçimini etkileyerek bireyin gündelik yaşamında yeniden yapılandırıcı bir rol üstlenmesidir. Bu bağlamda ritüel, yalnızca belirli bir davranış örüntüsü değil, aynı zamanda bireyin zamanla kurduğu ilişkiyi şekillendiren bir yapıdır. Kutsal zaman, dindışı zamandan, sürekli ve geriye döndürülmesi mümkün olmayan ve kutsallıktan arındırılmış gündelik varoluşumuzun içinde yer aldığı süreden, niteliksel olarak farklılık arz etmektedir (Eliade, 1992:43-44). Bu bağlamda futbol maçı, Fenerbahçe taraftarları için sıradan bir etkinlik olmaktan öteye geçerek, bütün bir hafta planının çevresinde şekillendiği kutsal bir zaman dilimine dönüşmektedir.

Katılımcıların ifadeleri, futbol maçlarının bireylerin gündelik yaşamları ile hafta planlamalarını etkileyen bir işlev gördüğünü göstermektedir. Bir katılımcı bu durumu açık bir biçimde şöyle dile getirmektedir:

“Kesinlikle öncelik. Hafta sonu bir Fenerbahçe maçı varsa, tüm planlarımı ona göre yaparım. Ders çalışmam gerekiyorsa maçı izledikten sonra çalışırım. Arkadaşlarla dışarı çıkacaksak, ya maç öncesi ya da sonrası olur. O günü Fenerbahçe’siz geçirmem mümkün değil.” (M.Ü, Kadın, 22, Lisans, Öğrenci, Kadıköy)

Bu ifadede görüldüğü üzere, hafta sonu planları maç saatine göre yeniden inşa edilmekte, gündelik olan ritüelin etrafında biçimlenmektedir.

Benzer biçimde bir diğer katılımcı da şunları ifade etmektedir;

“Maç günü benim için başka bir gündür. İşimi erken kapatır, kahvede arkadaşlarla buluşurum. Fenerbahçe varsa başka plan zaten yapmam. Maç bittikten sonra işlerime bakarım, ama o saat Fenerbahçe’ye ayrılır.” (M.A, Erkek, 41, Ortaokul, Esnaf, Beyoğlu)

Katılımcının ifadeleri, kutsal zamanın sadece bireyin zihninde değil, sosyal etkileşimlerinde de nasıl düzenleyici bir rol üstlendiğini göstermektedir. Taraftarların bir araya gelmesi, aynı duygu durumuna bürünmeleri ve kolektif bir zaman paylaşımında bulunmaları, Durkheim’ın toplumsal dayanışma kavramıyla örtüşmektedir. Kolektif bilinç bu tür ritüeller aracılığıyla güçlenmekte ve süreklilik kazanmaktadır.

Bazı katılımcılar, Fenerbahçe’nin hafta sonu planlarında bir “öncelik” olmanın ötesinde, yaşam biçimi haline geldiğini ifade etmektedir:

“Hafta sonu planım tamamen maçın saatine göre yapılır. Fenerbahçe bir öncelik değil, o benim yaşam biçimim. Maç varsa her şey bekler, iş de, planlar da.” (K.Ş, Erkek, 27, Lise, Serbest Meslek, Beyoğlu)

“Maç varsa önce işimi bitiririm, sonra izlemeye koşarım. Hafta sonu tatilsem zaten ilk işim maç saatine göre günü planlamak olur. Fenerbahçe bir öncelik değil, adeta bir zorunluluk gibi, bu başka bir şey.” (O.Z, Erkek, 25, Lise, Garson, Kadıköy)

Bu tür ifadelerdeki “zorunluluk” ve “yaşam biçimi” vurgusu, ritüelin bireyin kimliğinde nasıl derinleştiğini ve seküler kutsal çerçevesinde nasıl anlamlandığını göstermektedir.

Bununla birlikte bazı katılımcılar, yaşam koşullarındaki değişimin bu ritüel sürekliliğini etkileyebildiğini ifade etmektedir:

“Eskiden birinci öncelikti şimdi değişen yaşam koşullarımdan meslek hayatımdan dolayı değil.” (Y.K, Erkek, 30, Lisans, Polis, Kadıköy)

Katılımcının ifadeleri, ritüelin mutlak bir katılım gerektirmediğini, ancak içselleştirilmiş değer olarak varlığını koruduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Fenerbahçe maçlarının hafta planlaması üzerindeki belirleyici etkisi, ritüelin seküler bir kutsal olarak zamanın düzenlenmesinde oynadığı rolü açıkça ortaya koymaktadır. Hafta sonu, futbol maçı etrafında şekillenen ve kutsiyet atfedilen bir zaman dilimi haline gelmekte, böylece gündelik olan, taraftar kimliğiyle bütünleşerek anlam kazanmakta ve toplumsal bağları güçlendiren bir ritüel pratiğine dönüşmektedir.

3.2.4.4. Simgesel Eşyaların Kullanılması: “Dükkânda Fenerbahçe Bayrağı Asılı”

Futbol taraftarlığı içerisinde kullanılan forma, atkı, bayrak, telefon kılıfı, anahtarlık gibi gündelik nesneler, bu anlam dünyasının maddi ve görünür yüzünü oluşturur. Ritüellerin en belirgin dışavurum biçimlerinden birinin de simgeler aracılığıyla gerçekleştiği düşünüldüğünde, bu nesnelerin yalnızca kişisel bir tercih değil, aynı zamanda simgesel anlamlar yüklü ritüeller olduğu anlaşılmaktadır. Anttonen’in (2000:275) kutsalı yaratanın bizzat ritüelin kendisi olduğu yönündeki yaklaşımı çerçevesinde değerlendirme yaptığımızda, bu simgesel eşyaların ritüelleşmiş bir taşıyıcı işlev gördüğü ve bireyin gündelik yaşamında kutsallığın sürekli yeniden üretilmesine aracılık ettiği söylenebilir. Katılımcıların ifadeleri de bu işlevselliği açık biçimde ortaya koymaktadır:

“Kalemim, not defterim, atkım, araba dikiz aynası süsüm Fenerbahçeli. Aklıma gelenler bunlar.” (A.S, Kadın, 31, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Kadıköy)

“Forma, atkı, bere, şapka, mont, sweatshirt Fenerbahçe ürünlerini üzerim de taşımayı seviyorum.” (C.K, Erkek, 27, Lisans, Kamu Personeli, Kadıköy)

Katılımcı ifadeleri, giyim-kuşam ve gündelik aksesuarların taraftarlık kimliğiyle nasıl bütünleştiğini ve bu bütünleşmenin ritüel bir değer kazandığını göstermektedir. Taraftarlar, tuttıkları futbol takımının renklerini taşıyan tuhaf kıyafetler giyer, “yıldız” bir futbolcunun sırt numarasına saygı gösterir, imza ya da terden sıırıslam olmuş kokusu pek de hoş olmayan forma gibi hatıra niteliğinde şeyler toplar ve bunlara derin saygı duyarlar (Trifonas, 2004:39-40). Bu bağlamda bir başka katılımcı şöyle demektedir:

“Kesinlikle kullanıyorum. Maç günleri iş kıyafetimin altına Fenerbahçe forması giyerim. İş yerindeki dolabımda bir Fenerbahçe atkısı asılı. Telefonumun kılıfında bile takımın amblemi var.” (D.G, Erkek, 27, Lise, İşçi, Kadıköy)

Bu tür semboller, yalnızca bireyin takıma olan bağlılığını yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda kolektif kimliğin bir parçası olduğuna dair sürekli bir hatırlatma işlevi de görür. Cohen’in (1999:54) belirttiği gibi, ritüeller “bilinç yükseltici” bir kapasiteye sahiptir ve bu kapasite, semboller aracılığıyla gündelik yaşamda da sürekli devrededir. Bu eşyaların sürekliliği, taraftarlık aidiyetinin içselleştirilmiş olduğunu ve ritüel aracılığıyla yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır.

Katılımcıların bir kısmı simgesel eşyaların daha özel alanlarda kullanıldığını, fakat yine de kimlik ifadesi taşıdığını belirtmektedir:

“Evet, özellikle çantamda Fenerbahçe anahtarlığım var. Arada tişört giyiyorum ama genelde okul ortamında bu tarz şeyler daha sade oluyor. Defterimin köşesine Fenerbahçe amblemi yapıştırmıştım,

arkadaşlarım hemen anlıyor zaten.” (M.Ü, Kadın, 22, Lisans, Öğrenci, Kadıköy)

“Eskiden daha çok kullanırdım ama şimdi sadece evde Fenerbahçe battaniyem var. Bir de anahtarlığım sarı-lacivert, o hiç değişmez.” (S.G, Kadın, 30, Lise, Satış Danışmanı, Beyoğlu)

Bu tür ifadeler, ritüelin yalnızca görünür ortamlarda değil, özel mekânlarda da yaşatıldığını ve bireyin aidiyet duygusunu sürdürmek adına sembollerini saklama, koruma ve taşıma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Simgesel eşyalar, bireysel kimliğin ötesinde toplumsal hafızayı taşıyan ve yeniden üreten araçlara dönüşmektedir.

Son derece dikkat çekici bir başka ifade ise, bu tür sembollerin sadece kişisel alanlarda değil, kamusal mekânlarda da kullanıldığını göstermesi açısından önemlidir:

“Evet, dükkanda bir Fenerbahçe bayrağı asılı. Ayrıca kahveye giderken genelde Fenerbahçe amblemlerini giyerim. Müşterilerle sohbet ederken bile hemen muhabbet açılıyor.” (M.A, Erkek, 41, Ortaokul, Esnaf, Beyoğlu)

Bu örnekte olduğu gibi simgesel eşyaların işlevi, sadece aidiyet duygusunun pekiştirilmesi değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerin kurulmasında bir iletişim aracı olmasıdır. Kolektif temsiller, kolektiflikleri ve simgecilik aracılığıyla kutsallaştırılmaları nedeniyle değiştirilemez olurlar (Morris, 2004:196). Dolayısıyla simgelerin kullanımı, bireyin taraftarlık ritüelini kamusal alanda da yeniden onayladığı ve kutsallaştırdığı bir zemin yaratır.

Sonuç olarak, Fenerbahçe taraftarlarının simgesel eşya kullanımı, taraftarlığın gündelik yaşamda nasıl içselleştirildiğini ve sosyal kimliklerinin bir parçası haline geldiğini göstermektedir. Bu eşyalar, taraftar kimliğinin dışa vurum araçları olarak işlev görmektedir, ritüelin sürekliliğini sağlamada, aidiyet duygusunu pekiştirmede ve seküler kutsal bağlamında taraftarlığın simgesel boyutunu sürdürmede merkezi bir rol üstlenmektedir.

3.2.4.5. Ad Verme: “Babam Fenerbahçeli Önder’den Esinlenerek Koymuş”

Dilimizde “ad verme, ad koyma, ad takma” şekillerinde adlandırılan “folklor olayı” aslında tüm insanlığın ortak malıdır. Yeryüzünde ad verme olgusundan yoksun bir tek topluluk ve toplumu görmek olası değildir (Acıpayamlı, 1992:1). Ad verme ritüeli, tarih boyunca bireylerin toplumsal, kültürel ve dini kimliklerinin bir yansıması olarak işlev görmüştür.

Eski Türkler arasında adın kutsal olduğuna inanılır ve ad verme ile ilgili çeşitli törenlerin ve geleneklerin varlığı da kişi adına yüklenen kutsallığı göstermektedir (Sarıtaş, 2009:423). Türk toplumunda geleneksel olarak peygamberler, dini şahsiyetler, aile büyükleri ya da tarihi figürlerin isimlerinin tercih edilmesi, bu ritüelin kutsal ve sembolik doğasını ortaya koymaktadır. Öte yandan kutsallık atfedilen kişi, olay ya da değerlere yönelik olarak çocuklara isim verilmesi, toplumsal hafızanın bir biçimde yeniden üretimine katkı sunmaktadır.

Günümüzde bireylerin değer atfettikleri, anlam yükledikleri başka figürlerden de ilham alarak ad verme pratiklerini gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda futbolculara duyulan hayranlık ve bağlılık, ad verme ritüelinin seküler bir kutsallık düzleminde yeniden şekillenmesine yol açmaktadır. Seküler kutsal olgusu çerçevesinde ritüeller yalnızca davranışsal kalıplar ya da tekrarlanan alışkanlıklarla sınırlı kalmamakta, bireyin kimliğine doğrudan temas eden unsurlar üzerinden de kendini göstermektedir. Bu unsurlardan biri de ad verme eylemidir.

Katılımcıların bu konuda dile getirdikleri görüşler, ad verme eyleminin salt bir tercihten ziyade, taraftarlık kimliğinin kuşaktan kuşağa aktarım aracı olarak da işlev gördüğünü göstermektedir. Bu durum, ad verme ritüelinin hem bireysel hem de kolektif kimliğin ifadesi olarak seküler kutsal bir nitelik kazandığını ortaya koymaktadır. Bir katılımcının ifadesi bu durumu açık biçimde ortaya koymaktadır;

“Koymuş zaten, babam benim ismini koymuş. Fenerbahçeli Önder’den esinlenerek.” (Ö.A, Erkek, 40, Lisans, Askeri Personel, Kadıköy)

Bu örnekte görüldüğü gibi, futbolsever bir babanın çocuğuna takımına ait bir değeri isim olarak vermesi, bireyin kimliğine işlenen bir aidiyet alanı yaratmaktadır. Fenerbahçeli bir futbolcunun isminin bir çocuğa verilmesi, yalnızca bir hayranlık göstergesi değil, aynı zamanda, kulübe ve onun temsil ettiği değerlere duyulan bağlılığın nesilden nesile aktarıldığını da ortaya koymaktadır.

Benzer biçimde başka bir katılımcı şöyle ifade etmektedir;

“Evli değilim ama eşimin de rızasıyla güzel bir isimse koymak isterim. Arda olabilir mesela. Fenerbahçeli arkadaşlarımdan babaları futbolcu ismi koyanlar var. Normal bir durum sevdiği bir ismi koyması.”
(F.A, Erkek, 25, Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih)

Katılımcının ifadesinde de görüldüğü gibi, ad verme süreci katılımcılar tarafından normal olarak görülmektedir. Bazı katılımcılar ise bu pratiği daha çok duygusal bir tercih olarak değerlendirmektedir;

“Çocuğuma futbolcu ismi koymayı düşünmem. Ama çevremde Tuncay, Arda gibi isim koyanlar var. Bizim jenerasyonumuzda Oğuz, Aykut, Rıdvan ismi çok yaygındı. Bence bu biraz duygusal bir tercih. İnsanlar futbolu çok sevdiği için böyle bir şey yapıyor, saygı duyarım ama ben yapmam.” (S.K, Erkek, 39, Lise, Esnaf, Beyoğlu)

Bu bakış açısı, futbolun bireylerin değerler sistemine nasıl yansıdığını ve kimi bireylerde daha geri planda kaldığını göstermektedir. Ancak genel eğilim değerlendirildiğinde, ad verme pratiğinin futbol kültürü içinde sembolik bir aidiyet ve duygusal aktarım biçimi olarak yeniden üretildiği görülmektedir;

“Verenler oluyor, tutku istek meselesi. Gurur duyardım ben de. Olumlu duygular çağrıştıracığından.” (A.S, Kadın, 31, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Kadıköy)

“Çok güzel olurdu ancak bu sadece benim kararım değil eşimle birlikte karar vermemiz gerekirdi o yüzden bunu yapamadık.” (H.D, Erkek, 42, Lisans, Müzisyen, Fatih)

Tüm bu bulgular, ad verme ritüelinin futbol olgusu çerçevesinde seküler bir kutsallık alanına evrildiğini, futbolcuların isimlerinin yalnızca estetik bir seçim değil, aynı zamanda kimlik inşa aracı haline geldiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, futbolcu isimleri üzerinden gerçekleştirilen ad verme ritüeli, taraftar kimliğinin devamlılığını sağlayan ve kolektif hafızayı kuşaklar arası aktaran seküler kutsal bir ritüel olarak değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte, ad verme folklor olayında söz konusu durumun yaygın olması değil normal görülmesi ve bir seçenek olarak değerlendiriliyor oluşu sosyolojik açıdan önem arz etmektedir. Ad verme gibi kişisel ve ailevi bir kararın, Fenerbahçe gibi kolektif bir yapıyla ilişkilendirilmiş olması, futbolun seküler kutsal bir form olarak hayatın en mahrem alanlarına dahi nüfuz ettiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, katılımcıların yanıtları çerçevesinde diyebiliriz ki, futbolun Türk toplumundaki etkisi, sadece futbol izlemekle sınırlı kalmayıp, çocuğa isim verme gibi önemli bir kültürel pratiği de etkilemektedir. Bazı katılımcılar, futbolcuların isimlerinin çocuklarına verilmesini doğal ve gurur verici bir seçim olarak görürken, bazıları ise bu tercihi daha duygusal ve geçici bir trend olarak değerlendirmektedir. Bu durum, futbolun toplumsal statüsünün, bireylerin yaşamlarının birçok alanına nasıl nüfuz ettiğini ve geleneksel değerlerle nasıl etkileşimde bulunduğunu gözler önüne sermektedir.

3.2.4.6. Fenerbahçe Tarafından Düzenlenen Törenlere Katılım: “Büyülü Bir An”

Kutsallık sürecinde bir unsur olarak zamanın önemli bir yeri bulunmaktadır. Belirli ay, gün ve geceler gibi kutsal zamanlar vardır. Mesela bayramlar kutsal zamanlardır, burada zamanın kendisinden pay aldığı kutsal her seferinde yeniden inşa edilmektedir (Aydın, 2013a:256-257). Futbolun ritüelleşen yapısı içerisinde yer alan şampiyonluk kutlamaları, tarihi başarıların yıl dönümleri, kuruluş günü, derbi günleri, yürüyüşler ve anma törenleri gibi etkinlikler, taraftarlar için yalnızca birer kutlama değil, anlam derinliği olan özel zamanlardır. Bu yönüyle söz konusu etkinlikler, Mircea Eliade'nin “kutsal zaman” olarak tanımladığı zamansal döngülerin seküler alandaki karşılığı olarak değerlendirilebilir. Eliade'ye göre, kutsal

zaman “dindışı zamandan niteliksel olarak ayrılır” ve “efsanevi geçmişin güncellenmesini” sağlar (Eliade, 1992:43–44). Bu anlayış, futbolun kutsal günlerinde gerçekleştirilen ritüellerle doğrudan örtüşmektedir.

Katılımcıların Fenerbahçe tarafından tertiplenen tören ve etkinliklere yönelik yaklaşımları, bu tür organizasyonların yalnızca eğlence değil, kolektif hafızanın güncellendiği ve toplumsal aidiyetin yeniden üretildiği özel zamanlar olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Nitekim bir katılımcı, bu günleri “mücadelenin ve emeğin karşılığını alma” anı olarak tanımlayarak şöyle ifade etmektedir;

“Katılmaya çalışırım, özel günlerdir ve anısı yıllar geçse de kalır. O yüzden katılmaya çalışırım. Özellikle şampiyonluk kutlaması birlikte verilen mücadelenin, emeğin karşılığını aldığımız gündür. Başarmış hissedirim. Gururlu hissedirim.” (F.A, Erkek, 25, Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih)

Bir diğer katılımcı, bu etkinliklerde bulunmanın yalnızca bireysel bir tercih değil, Fenerbahçe’ye duyulan saygının ve bağlılığın bir göstergesi olduğunu belirtmektedir;

“Katılıyorum iş durumumum olmadıkça her zaman her ortamda Fenerbahçemin yanında olmak gurur veriyor.” (C.K, Erkek, 27, Lisans, Kamu Personeli, Kadıköy)

Bu bağlamda, katılımcıların duygusal yoğunlukla tanımladığı bu zaman dilimlerinde toplumsal dayanışmaya katkı sunulmaktadır.

Katılımcı ifadeleri de bu ritüellerin bireysel duyguları aşarak kolektif bir duygu dünyası oluşturduğunu göstermektedir;

“Geçmişteki şampiyonluk kutlamalarına katıldım. Hele 2000’li yılların başındaki kutlamalar çok coşkuluymuştu. Bağdat Caddesi’ndeki yürüyüşleri unutamam. İnsanlar o kadar mutlu ki, kimin kim olduğunu bilmeden sarılıp marş söyleyebiliyorsunuz. Böyle günler bizim için çok özel, çünkü Fenerbahçe bize her zaman umut veriyor.” (M.A, Erkek, 41, Ortaokul, Esnaf, Beyoğlu)

Bu ifadede geçen “kimin kim olduğunu bilmeden sarılmak” ifadesi, Benedict Anderson’un “hayali cemaat” kavramıyla da ilişkilendirilebilir. Anderson’a göre hayali cemaatler, üyeleri birbirini tanımadığı halde ortak bir aidiyet duygusuyla birleşmiş topluluklardır (Hacısoftaoğlu vd., 2012:162). Törenlerdeki bu sahneler hem ortak aidiyetin hem de ortak hayalin canlı şekilde tezahür ettiği anlardır.

Kutlamalara katılımın kişide yarattığı duygusal yoğunluk, bazı katılımcılar için fiziksel katılım olmasa dahi uzaktan bir bağ kurma ve törenlerin manevi etkisini yaşama biçiminde ortaya çıkmaktadır;

“Katılmadım, çünkü küçüktüm. Ama Fenerbahçe şampiyon olsa her şeyi bırakır giderim. Sosyal medyada gördüğüm kutlamalar bile heyecanlandırıyor, o kalabalığın içinde olmak ayrı bir duygu olurdu.”
(H.O, Kadın, 21, Lisans, Öğrenci, Beyoğlu)

Diğer katılımcılar da bu etkinlikleri “unutulmaz” ve “büyülü” anlar olarak tanımlamaktadır;

“Şampiyonluk kutlamalarına birkaç kez katıldım. Özellikle arabalarla konvoy yapmak çok keyifliydi. İnsanlar o gün her şeyi unutup, sadece o anın tadını çıkarıyor. Büyülü bir an. Bir daha böyle bir fırsat olursa ailemi de yanıma alıp mutlaka katılırım. O günler bir Fenerbahçeli için unutulmazdır.” (S.K, Erkek, 39, Lise, Esnaf, Beyoğlu)

Tüm bu ifadeler, futbolun seküler bir kutsal alan yarattığını ve bu alanda gerçekleştirilen ritüellerin yalnızca eğlence değil, bireylerin aidiyet geliştirdiği, kimliklerini pekiştirdiği ve kolektif bilinçle bütünleştiği zaman dilimleri olduğunu göstermektedir. Kutsal günlerin ve onlara dair ritüellerin, kolektif hafıza ve kolektif bilince katkı sağladığı görülmektedir.

Öte yandan katılımcıların bu zamanları rutin günlerden ayrı tutması, önemli görmesi ve “özel zaman” olarak ifade etmesi Durkheim’ın (2011:61) kutsala dair “ayrı tutulan” tanımlamasıyla örtüşmesi bakımından önem arz etmektedir.

3.2.5. Totemik Unsurların Analizi: “Hep Gülüyoruz Ama İşe Yarıyor Gibi Geliyor”

Totem kavramını temelde, bir insan grubunun ya da tek başına bireyin mistik ve büyüsel duygularla bağlı bulunduğu hayvan, bitki, doğa olayı ya da cansız nesne şeklinde tanımlayabiliriz (Emiroğlu & Aydın, 2003:806). Totem, üyesi sayılan grubun üyeleri lehinde etkilerde bulunduğu inanılan bir nesne olarak da ifade edilmektedir (Güneş, 2016:253). Tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere totemin kutsallık ve inançla ilişkilendirilen, koruyucu bir nitelikte olduğu düşünülen “şey”leri işaret ettiği görülmektedir.

Totemik düşünce yapısı, tarihsel kökenleri itibarıyla mistik inanç sistemlerine dayansa da modern seküler alanlarda da farklı formlarda yaşamaya devam etmektedir. Bireylerin bazı nesne, davranış veya ritüellere atfettikleri kutsiyet, bu unsurların yalnızca sembolik anlamlar taşımadığını, aynı zamanda birtakım sonuçlara etki etme kudretinde olduğu varsayımına dayanır. Çalışmamız içerisindeki bağlamı ve kullanmış olduğumuz anlamı çerçevesinde günümüz futbol kültüründe gözlenen totemik pratikler, modern bireyin belirsizlikle başa çıkma, kontrol duygusunu yeniden üretme ve aidiyetini pekiştirme çabalarının ritüelleşmiş tezahürleri olarak değerlendirilebilir. Taraftar davranışları arasında sıkça rastlanan bu uygulamalar, maç sırasında aynı tişörtü giymekten belirli bir sandalyede oturmaya, sessizlikle skorun korunacağına inanmaktan, belirli davranışları yapmanın gol getireceğine dair yaygın inançlara kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Çeşitli davranışlar ve nesneler çevresinde formüle edilen bu eylemlerin yapısal ve işlevsel bakımdan uğurluk inancının manipüle edilmesiyle ortaya çıktığı görülmektedir. Totem tutmak veya totem yapmak şeklinde adlandırılan eylemler, futbol taraftarları ve oyuncular arasında yaygın bir inanç ve uygulama ile takip edilmektedir. (Özarslan, 2016:675-676).

Çalışmamızın bu bölümünde yer alan katılımcı görüşleri, taraftarların totem tutma eylemine ilişkin algısı ve totem tutma pratiğinin içeriğine dair açıklayıcı veriler sunmaktadır. Kahvehanelerde uğurlu sayılan masa düzenlerinden, uğur getirdiğine inanılan nesnelere, uğursuzluk getiren davranışlardan saklanan manevi eşyalara, hatta maç günleri yapılmaktan özellikle kaçınılan davranışlara kadar uzanan

bu çeşitlilik, totemlerin taraftar kimliğinin inşasında ve kutsalın seküler tezahüründe ne denli önemli bir yere sahip olduğunu gözler önüne sermektedir.

Durkheim'ın kutsal tanımlarken kullandığı “yasaklanmış olan” ve “ayrı tutulan” nitelikleri, bu tür totemik davranışlarda açıkça gözlemlenmektedir. Bireylerin bir davranışı yalnızca uğurlu veya uğursuz olarak tanımlamakla kalmayıp, ona uyma eğilimi göstermesi ve hatta zorunlu bir görev gibi görmeleri, ritüelin kutsal yönünü ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Fenerbahçe taraftarlarının totemik unsurlara yönelik tutumları, yalnızca bireysel eğilimler veya batıl inançlar olarak değerlendirilemez. Bu davranışlar, taraftarlığın kolektif ruhunu pekiştiren, seküler kutsallığın tezahürü olarak tanımlayabileceğimiz ritüeller olarak ele alınmalıdır. Bu nedenle totemik unsurların analizi, futbolun yalnızca sahada değil, saha dışındaki toplumsal deneyim alanlarında da nasıl anlam üretmeye devam ettiğini göstermesi açısından son derece değerli bir çerçeve sunmaktadır.

3.2.5.1. Maç Esnasında Totem Tutma: “Kahvehanede Uğurlu Bir Masamız Var”

Futbol taraftarlarının gerçekleştirdiği totemik davranışlar, yalnızca sembolik değil aynı zamanda anlam yüklü ve ritüelleşmiş pratiklerdir. Futbol taraftarları tarafından uygulanan totemler genellikle galibiyet beklentisiyle ilişkilendirilir. Katılımcıların da ifade ettiği üzere, maç sırasında yapılan ya da yapılmaktan kaçınılan belirli davranışlar, taraftarın takımının kaderi üzerinde etkili olduğuna inandığı eylemlerdir. Örneğin bir katılımcı, “*Fenerbahçe maçlarında ne zaman telefonla oynasam işler kötü gidiyor. Şimdi telefonumu tamamen kapatıp kenara koyuyorum.*” (K.Ş, Erkek, 27, Lise, Serbest Meslek, Beyoğlu) diyerek, gündelik bir davranışı maç performansına bağladığını ve bu davranıştan kaçınarak doğrudan bir kontrol mekanizması oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu tür davranışlar, William Robertson Smith'in totemlere olan inancı açıklarken kullandığı “ondan hayırlı şeyler bekleme” (Marshall, 1999:762) düşüncesiyle örtüşmektedir.

Bir başka katılımcı, totemik eylemleri nesne ve mekânsal düzenle ilişkilendirerek şöyle ifade etmektedir: “*Ben maç günlerinde mümkünse hep aynı*

yerde otururum. Kahvehanede uğurlu bir masamız var önemli maçlarda orada müşteri otursa dahi rica eder biz otururuz.” (S.K, Erkek, 39, Lise, Esnaf, Beyoğlu). Buradaki davranış, bireysel bir alışkanlıktan öteye geçerek topluluk tarafından kabul görmüş bir ritüel halini almaktadır. Özarslan’ın (2016:675-676) vurguladığı üzere, stada hep aynı kapıdan girme, belirli eşyaları giymek ya da oturma düzenine dikkat etmek gibi eylemler, taraftar kültürünün yaygın totemik pratiklerindendir.

Totemik davranışların yalnızca kişisel inançlara değil, aynı zamanda kolektif deneyimlere dayandığı da görülmektedir. Katılımcılardan biri bu durumu şu sözlerle aktarmaktadır;

“Geçen sezon Avrupa maçında takım kötü başladı, biz de arkadaşlarla televizyonun karşısında oturma düzenimizi değiştirdik. Birkaç dakika sonra gol yedik. O günden beri önemli maçlarda kim nerede oturduysa yerini değiştirmemeye çalışıyoruz. Hep gülüyoruz ama işe yarıyor gibi geliyor.” (M.Ü, Kadın, 22, Lisans, Öğrenci, Kadıköy)

Katılımcının ifadeleri, totemik inançların topluluk içinde nasıl paylaşıldığını ve bu paylaşımın birlikte nasıl ritüelleştiğini göstermektedir. Diğer katılımcılar ifadeleri totem tutma ritüeline dair önemli bilgiler sunmaktadır;

“Çok var maalesef. Çay içmek gol getirir. Takım gerideyse asla kimse yatamaz herkes oturmalıdır yatmak uğursuzluk getirir.” (Ç.B, Erkek, 33, Yüksekokul, Muhasebeci, Fatih)

“Evet, yaparım genellikle penaltı atışlarımızda kulağımı kabartır mutfağa giderim.” (H.D, Erkek, 42, Lisans, Müzisyen, Fatih)

“Evet, genelde aynı kıyafetleri giyerim.” (Ö.A, Erkek, 40, Lisans, Askeri Personel, Kadıköy)

“Aynı formayı giyen arkadaşım büyük maçlarda etkili olduğunu düşünüyor.” (F.A, Erkek, 25, Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih)

Tüm bu ifadeler ışığında görülmektedir ki totemik unsurlar, taraftarların futbol karşılaşmalarına yalnızca rasyonel değil, mistik ve sembolik bir düzlemde de

yaklaştıklarını göstermektedir. Totem tutma, uğurlu davranışların tekrar yoluyla pekiştirilmesiyle, taraftarlık kimliğinin seküler kutsallıkla kesiştiği bir ritüele dönüşmektedir. Taraftarlar tarafından sürdürülen totemik uygulamalar, bu anlamda toplumsal birlikteliğin yeniden üretildiği, kimliğin ve aidiyetin derinleştirildiği seküler kutsal ritüellerdir. Seküler dünyanın bir olgusu olarak futbolda doğaüstü yahut kutsal alana dair ritüellerin bireyler tarafından sürdürüldüğü görülmektedir.

3.2.5.2. Uğur Getirdiğine İnanılan Şeyler: “Sol Elimle Saçımı Tutmam Uğur Gibi”

Totemik unsurlar kapsamında uğur inancı, futbol taraftarları arasında sıklıkla gözlemlenen, bireyin belirli bir nesne ya da davranış biçimine mistik bir anlam atfetmesiyle ortaya çıkan sembolik bir pratiktir. Bu inanç, bireyin gündelik yaşamındaki durumları kontrol altına alma ihtiyacının bir yansıması olarak da değerlendirilebilir. Taraftarların uğur getirdiğine inandığı nesneler ya da davranışlar, bu bağlamda seküler alan içerisinde kutsallıkla ilişkilendirilen ritüel uygulamaları halini almaktadır.

Katılımcıların çoğu, kendileri için uğur taşıyan objeleri ya da alışkanlıkları benimsediklerini ifade etmişlerdir. Bu durum, Durkheim’ın kutsalı “ayrı tutulan” ve “yasak kabul edilen” olarak tanımladığı çerçevede, belirli nesnelerin ya da davranışların, gündelik yaşamdan ayrılarak ritüelleştirildiğini göstermektedir. Bir katılımcı, bu anlam yüklemeyi şöyle ifade etmektedir;

“Bir kolyem var, sarı bir taşı var üzerinde. O kolyeyi takmadığımda takım kötü oynuyor gibi hissediyorum. İş yerinde de boynumdan çıkarmıyorum. Ayrıca maç izlerken hiçbir şey yememeye dikkat ederim, bir gün yiyip de yenilince bu bende alışkanlık oldu.” (S.G, Kadın, 30, Lise, Satış Danışmanı, Beyoğlu)

Bu ifade, nesnenin sıradan bir aksesuardan çıkarak uğur yüklenen sembolik bir öğeye dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Bir başka katılımcı ise uğurlu davranışlarını alışkanlık haline getirerek bir ritüele dönüştürmüştür;

“Maç sırasında sol elimle saçımı tutmam uğur gibi. Bir gün farkında olmadan böyle yapmıştım, takım gol attı, şimdi işler kötü gidince

hemen o hareketi yapıyorum.” (E.B, Kadın, 32, Lise, Güvenlik Görevlisi, Beyoğlu)

Bu tür davranışların temeli, McLennan’ın totemizmin kökenlerini araştırdığı çalışmalarında, totemizmin animizmin yani canlı ve cansız doğal fenomenlerin, toplumda birtakım sonuçlar doğuran ruhlarla donatılmış olduğu inancının bir uzantısı olduğu savına dayandırılabilir (Marshall, 1999:762). Birey, nesneye ya da harekete içkin bir güç atfederek onun belirli sonuçlar doğuracağına inanmakta, bu da o davranışı ritüelleştirmektedir.

Bazı katılımcılar uğur getirdiğine inandıkları nesne ve davranışları şöyle ifade etmişlerdir;

“Maç öncesi genelde yendiğimiz zaman aynı kıyafetleri giymeye çalışıyorum.” (Ö.A, Erkek, 40, Lisans, Askeri Personel, Kadıköy)

“Fenerbahçe formasız maça oturamam, o benim uğurum.” (H.O, Kadın, 21, Lisans, Öğrenci, Beyoğlu)

“Eskiden Fenerbahçe rozeti almıştım, hala ceketimde duruyor. Maç günü o rozeti takmadan kendimi eksik hissediyorum. Ayrıca, maç başlamadan önce forma giymek de bir uğur gibi oldu benim için. İş çıkışı yetişemezsem, yanımda götürüp giyiyorum.” (D.G, Erkek, 27, Lise, İşçi, Kadıköy)

Bu ifadeler, sembolik değeri olan nesnelerin uğur inancıyla nasıl içselleştirildiğini ve davranışsal bir eyleme dönüştüğünü açıkça göstermektedir. Bireyler, bu tür nesneler aracılığıyla geçmiş başarıları bugüne taşımakta ve bu yolla kendi ritüellerini üretmektedir.

Sonuç olarak, taraftarlar uğur getirdiğine inandıkları nesne ve davranışlar vasıtasıyla futbol deneyimlerini kişiselleştirmekte, başarı beklentilerini sembolik ve mistik temellere dayandırmaktadır. Bu durum, futbolun yalnızca sportif bir faaliyet değil, aynı zamanda ritüelleşmiş, sembollerle örülü ve anlam yüklenmiş bir toplumsal pratik olduğunu ortaya koymaktadır. Uğur inancı, futbolun seküler kutsal boyutlarını tespit edebileceğimiz bir gösterge konumunda bulunmaktadır.

3.2.5.3. Uğursuzluk Getirdiğine İnanılan Şeyler: “Ayakta İzlersem Gol Yeriz”

Totemik eylemler yalnızca olumlu beklentilere, yani uğur getirdiğine inanılan nesnelere ya da davranışlara indirgenemez. Aynı zamanda, olumsuz sonuçlara neden olacağına inanılan tutum ve eylemler de bu riüelin önemli bir parçasıdır. Bu tür tutum ve eylemler, bireyin gündelik davranışlarını şekillendiren ve belirli eylemlerden kaçınma eğilimini ortaya çıkaran bir yönüyle “yasaklı” kategorilere işaret eder. Durkheim’ın kutsal tanımlarken kullandığı “yasak kabul edilen” içeriği (Durkheim, 2011:61) ile örtüşen bu durum, taraftarların belirli nesne ya da eylemleri uğursuzlukla ilişkilendirerek kaçınması durumunu anlamlı kılmaktadır.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen veriler, futbol taraftarlığı bağlamında uğursuzluk inancının oldukça yaygın olduğunu ve bu inancın günlük yaşamda belirli davranışları yönlendirdiğini göstermektedir. Bireyler, uğursuzluk getirdiğine inandıkları davranışlardan kaçınarak takımlarının başarısız olma ihtimalini engellemeye çalışmakta, böylece rasyonel olmayan bir kontrol mekanizması üretmektedirler. Katılımcılardan biri bu durumu şu şekilde ifade etmektedir;

“Çalıştığım yerde maç sırasında ayakta durup izlediğimde hep bir terslik oluyor gibi hissediyorum. O yüzden ne yapıp edip bir tabure bulup oturuyorum. Ayakta izlersem kesin gol yiyeceğiz diye düşünüyorum.” (O.Z, Erkek, 25, Lise, Garson, Kadıköy)

Katılımcının ifadesi, belirli bir davranışın sürekli olarak olumsuz bir sonuçla eşleştirilmesi neticesinde ritüelleşmiş bir kaçınma eğilimini göstermekte ve totemik bir eylemin izlerini taşımaktadır.

Bir başka katılımcı, “Birisi ekran karşısında yatıyorsa o maç gider.” (Ç.B, Erkek, 33, Yüksekokul, Muhasebeci, Fatih) diyerek, yalnızca kendi eylemlerini değil, izleme ortamındaki başkalarının davranışlarını da potansiyel bir uğursuzluk kaynağı olarak değerlendirmektedir. Bu durum, totemik düşüncenin kolektif bir yönünün de olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılımcıların bazıları belirli nesnelerle ilişkilendirdikleri uğursuzluk inancını ise şu şekilde dile getirmiştir;

“Maç sırasında mutfığa gidip bir şey almak hep kötü sonuçlanıyor. Ne zaman gol yesek, ben ya su almaya gitmiş ya da mutfakta bir şeyle uğraşıyor oluyorum. Bunu söyleyebilirim.” (S.G, Kadın, 30, Lise, Satış Danışmanı, Beyoğlu)

“Eski bir arkadaşımın izlediği maçlarda hep kötü sonuç alıyorduk, artık onunla maç izlemiyorum.” (S.K, Erkek, 39, Lise, Esnaf, Beyoğlu)

“Bir kere Fenerbahçe maçı sırasında yeni bir kazak giymiştim ve o maçta çok kötü yenildik. Şimdi yeni aldığım kıyafetleri maç günleri üstüme giymiyorum.” (D.G, Erkek, 27, Lise, İşçi, Kadıköy)

Söz konusu ifadelerden yola çıkarak, nesne ya da kişinin uğursuzluk sembolüne dönüşerek davranışsal bir sınırın belirleyicisi olduğunu söyleyebiliriz.

Uğursuzluk inancı, yalnızca somut nesnelere değil, soyut eylemlere de yüklenmiştir. Katılımcılardan biri bu durumu şöyle dile getirmiştir:

“İddiaya girmek. Büyük konuşmak.” (F.A, Erkek, 25, Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih)

Bu tür ifadeler, söz söylemenin ve gelecek hakkında iddialı yorumda bulunmanın uğursuzluk getireceğine dair yaygın inançla örtüşmektedir. Bu bağlamda “büyük konuşmak”, yalnızca kişisel bir ahlaki kaygı değil, doğrudan doğruya bir ritüel ihlali olarak da değerlendirilmektedir.

Katılımcı görüşleri, futbol taraftarlarının uğursuzluk atfettikleri belirli “şey”lere karşı geliştirdikleri ritüel temelli kaçınmaları ortaya koymaktadır. Bu durum, futbolun seküler kutsal boyutunu destekler niteliktedir. Taraftarlar için belirli nesne ya da eylemler yalnızca uğursuzluk simgesi değil, aynı zamanda kaçınılması gereken “şey”ler olarak görülmektedir. Bu durum, taraftar kimliğinin günlük yaşam pratiklerine nasıl sirayet ettiğini göstermektedir. Davranışların kutsallık düzleminde yasaklanması, futboldaki seküler kutsallığın en somut tezahürlerinden biridir.

3.2.5.4. Saklanılan Manevi Değeri Olan Eşyalar: “Eski Maç Biletleri”

Totemik unsurların önemli bir boyutu da geçmişle kurulan bağ üzerinden şekillenen ve anlam yüklenen nesnelerin saklanmasıdır. Bu bağlamda saklanan eşyalar, yalnızca fiziksel birer hatıra olmanın ötesinde, taraftarların kolektif hafızalarını ve aidiyetlerini içinde barındıran kutsal görülen nesnelerdir. Taraftarlar tarafından değer atfedilen nesnelerin neden büyük bir özenle saklandığını açıklama noktasında katılımcı görüşleri önem arz etmektedir.

Katılımcıların ifadelerine göre Fenerbahçe’ye dair birçok eşya, özel bir değer taşımaktadır. Katılımcılar bu durumu şöyle dile getirmektedir;

“İlk formamı hala saklarım. İlk maç biletimi de öyle.” (F.A, Erkek, 25, Yüksek Lisans, Öğrenci, Fatih)

“Çok var. Eski formalar, eski maç biletleri, eski piyangolar, forma etiketleri, fenerium poşetleri vs.” (C.K, Erkek, 38, Lisans, Yurt Müdürü, Fatih)

“Fenerbahçe’nin şampiyon olduğu 2014 yılındaki kombine kartım.” (Ö.A, Erkek, 40, Lisans, Askeri Personel, Kadıköy)

Bu ifadeler, yalnızca bir başlangıcı değil, taraftarlığın ritüelleşen ilk temasını da simgeler. Nesnenin kutsallaşması, onunla kurulan bireysel bağın sürekliliğiyle ilişkilidir. Birey için bu nesne artık sadece bir giysi ya da kâğıt parçası değil, taraftar kimliğinin ilk izlerini taşıyan birer totemik eşyadır.

Bir başka katılımcı, *“Stadyumda gittiğim ilk maçta oturduğum koltuğun numarasını sökmüştüm. Bir süre cüzdanıma yapıştırmıştım sonra kopmaya başlayınca kitap içine koydum hala orada duruyor.” (S.K, Erkek, 39, Lise, Esnaf, Beyoğlu)* diyerek bu tür nesnelerin gündelik hayat içinde sıradan nesneler olmaktan çıkarak simgesel bir anlam kazandığını ortaya koymaktadır.

Kimi katılımcılar, çocukluk dönemine uzanan hatıraları bugüne taşıyan eşyaların anlamına dikkat çekmektedir;

“2007’de babamın aldığı 100.yıl formasını hala saklıyorum. Aslında artık üzerime olmuyor ama her gördüğümde bana o dönemdeki

büyük maçları ve Fenerbahçe'nin efsane kadrosunu hatırlatıyor.” (D.G, Erkek, 27, Lise, İşçi, Kadıköy)

“Eski bir Fenerbahçe dergim var, bir arkadaşımın hediye olarak almıştım. Çocukluğumun Fenerbahçe anıları bu dergide saklı gibi geliyor bana. Ne zaman nostalji yapmak istesem açıp okurum.” (E.B, Kadın, 32, Lise, Güvenlik Görevlisi, Beyoğlu)

“Stadyumdan aldığım bir şapka var, artık rengi biraz soldu ama benim için anlamı büyük. O şapkayla ilk maçımı izlemiştim, ne zaman görsem o heyecanı tekrar hissediyorum.” (K.Ş, Erkek, 27, Lise, Serbest Meslek, Beyoğlu)

Bu ifadeler, nesnelere işlevleri üzerinden değil yüklenen anlamlar üzerinden bakış geliştirildiğini, nesnelerin geçmişle bağ kuran somut hatıralar olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Başka bir katılımcı ise nesnelerin kutsallığı tanımlamasıyla örtüşen şu ifadeleri dile getirmiştir;

“1999 yılında aldığım bir Fenerbahçe bayrağım var. O bayrağı hiç atmadım, dolabın en üst köşesinde saklıyorum. Birde derbi maçından sonra aldığım bilete çok değer veriyorum. O bilet benim için manevi bir hatıra. Cüzdanımda saklarım.” (M.A, Erkek, 41, Ortaokul, Esnaf, Beyoğlu)

Katılımcının ifadelerinde görüldüğü üzere, eşyanın fiziksel varlığı kadar, onun temsil ettiği tarihsel ve duygusal boyut da önemlidir. Geçmiş bir derbinin bileti ya da ilk stadyum deneyiminin somut hatırası, birey tarafından derin saygı gösterilen kutsal nesneler olarak görülmektedir.

Sonuç olarak, Fenerbahçeli taraftarların sakladığı eşyalar yalnızca nostaljik bir bağ değil, aynı zamanda kutsallık atfettikleri kolektif hafızanın ve kimliğin taşıyıcı unsurlarıdır. Bu nesneler, futboldaki seküler kutsal boyutun somut tezahürleri olarak değerlendirilmekte olup taraftarlığın ritüelleşen yönlerini anlamada önemli bir veri sunmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, futbolun modern toplumlarda yalnızca bir oyun ya da sportif faaliyet olmaktan çıkarak, bireylerin gündelik yaşamlarını, kimliklerini ve sosyal ilişkilerini derinden etkileyen seküler kutsal bir olguya dönüştüğünü ortaya koymayı amaçlamıştır. Fenerbahçe taraftarları örneği üzerinden yürütülen araştırma, futbolun seküler bir kutsal olarak nasıl inşa edildiğini ve taraftar kimliği etrafında nasıl ritüelleştirildiğini sosyolojik bir perspektifle incelemiştir.

Araştırma sonucunda ulaşılan bulgular göstermektedir ki, taraftarlık yalnızca bir takım tutma biçimi değil, bireylerin kendilerini anlamlandırdıkları, toplumsal bağlarını pekiştirdikleri ve semboller üzerinden bir aidiyet inşa ettikleri çok katmanlı bir kimlik formudur. Taraftarlar, stadyumları “mabed”, formaları ve renkleri “kutsal simgeler”, maç saatlerini ise “özel zaman dilimleri” olarak tanımlayarak futbola kutsal bir anlam yüklemektedirler. Bu bağlamda futbol, bireylerin seküler dünyada yeniden kutsallık ürettikleri bir alan haline gelmektedir.

Katılımcı ifadeleri doğrultusunda yapılan betimsel analizler, Fenerbahçe taraftarlarının “biz bilinci” ile şekillenen hayali cemaat yapısına dâhil olduklarını, sosyal statüleri ikinci plana iterek “üst kimlik” düzeyinde birleşebildiklerini ve seküler kutsal bir anlam dünyası içerisinde ritüel, totem, fedakârlık temaları etrafında bir aidiyet geliştirdiklerini ortaya koymuştur. Stadyuma girişten maç izleme biçimlerine, uğurlu eşyalarından kaçındıkları davranışlara kadar birçok unsur, bu aidiyetin ritüel boyutunu desteklemektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, futbolun toplumsal yaşam içerisinde üstlendiği anlamı daha derinlemesine kavramaya ve bireylerin futbola yükledikleri değerleri sosyolojik düzeyde analiz etmeye olanak sağlamıştır. Fenerbahçe taraftarları örneği üzerinden ulaşılan veriler, futbolun bir eğlence formundan öte, seküler kutsal pratiklerle donatılmış kolektif bir anlam üretme alanına dönüştüğünü göstermiştir. Bu bağlamda futbol, modern insanın dini referanslardan bağımsız olarak kutsallık ürettiği sosyal alanlardan biri olarak değerlendirilebilir.

Çalışmamızın bulguları doğrultusunda ulaşılan sonuçlar, Fenerbahçe’nin bireyler için yalnızca bir futbol takımı olmanın ötesinde, yaşamlarının merkezinde

konumlandığını ortaya koymaktadır. Taraftarların Fenerbahçe etrafında kendilerine özgü bir anlam dünyası inşa ettikleri ve kulübün, onlar için bir yaşam tarzı, ideolojik duruş, aidiyet ve toplumsal değerlerin bir yansıması olduğu anlaşılmaktadır. Fenerbahçe'ye duyulan bağlılık, bireylerin toplumsal bağlarını pekiştiren ve kimliklerini güçlendiren önemli bir unsur olarak öne çıkarken, kulüp yalnızca bir spor organizasyonu değil, aynı zamanda sosyal bir dayanışma işlevi üstlenen ve kimlik inşasında rol oynayan bir yapı haline gelmektedir. Taraftarlara, destekledikleri takım aracılığıyla bir üst kimlik sunulmakta ve bireyler bu kimliği toplumsal yaşamda görünür kılmaktan çekinmemektedir.

Aynı zamanda Fenerbahçe'nin bireylerin gündelik yaşamlarındaki duygularını doğrudan etkileyen önemli bir unsur olduğu, kulübün sembollerinin ve değerlerinin taraftarlar nezdinde vazgeçilmez kutsal unsurlar olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Taraftarlar arasında paylaşılan ortak geçmişin ve kolektif hafızanın, Fenerbahçe ve taraftar kimliğini güçlendiren bir başka dinamik olduğu anlaşılmaktadır.

Bireylerin futbolun içinde yer alan ritüellere özel anlamlar yükledikleri ve bu ritüellere katılım sağlamaya özen gösterdikleri, ayrıca totem tutma eyleminin taraftarlar arasında oldukça yaygın bir pratik olarak sürdürüldüğü gözlemlenmiştir. Maç günü inançlarının, taraftarların takımın başarısına olan bağlılıklarını pekiştirdiği, belirli ritüeller, uğurlar ve totemler aracılığıyla olumlu sonuçlar alma beklentisinin yaygın olduğu görülmüştür.

Taraftar toplulukları içinde belirgin bir “biz” bilincinin hâkim olduğu ve bireylerin diğer Fenerbahçe taraftarlarıyla özdeşlik kurdukları anlaşılmıştır. Kahvehaneler, evler ve kafeler gibi mekanların yalnızca maç izleme alanları değil, aynı zamanda sosyal paylaşım ve dayanışma noktaları olarak işlev gördüğü tespit edilmiştir.

Son olarak, Fenerbahçe'ye dair saklanan manevi değeri olan nesnelerin (eski formalar, biletler, hatıralık eşyalar vb.), taraftarların kulüple kurdukları güçlü duygusal bağların simgesi olduğu, bu nesnelerin yalnızca geçmişin anılarını değil, aynı zamanda kimlik ve aidiyet duygusunu da taşıdığı ve Fenerbahçe'nin tarihine ve

kültürüne duyulan bağlılığı somutlaştıran semboller olarak işlev gördüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak, Fenerbahçe taraftarlarının futbol takımına olan bağlılıkları, sadece bir spor dalının ötesinde, seküler kutsal anlamlar taşıyan derin bir aidiyet duygusunu ifade etmektedir.

Söz konusu çalışmamız sonucunda ulaşılan sosyolojik perspektif doğrultusunda, ilgili alana yönelik bazı öneriler sunulabilir. Öncelikle, taraftarların maç öncesi ve sırasında gerçekleştirdikleri totemik davranışların psikolojik etkileri üzerine daha ayrıntılı çalışmalar yapılması, bireylerin sporla kurdukları duygusal bağın anlaşılması açısından önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca, farklı kulüplerin taraftar grupları arasında karşılaştırmalı araştırmalar yürütülmesi, futbolun sosyal hayattaki rolünü daha geniş bir perspektiften değerlendirmeye olanak tanıyacaktır.

Bunun yanı sıra, şampiyonluk kutlamaları ve diğer taraftar etkinliklerinin bireyler üzerindeki duygusal etkisinin derinlemesine incelenmesi, bu etkinliklerin toplumsal dayanışmayı pekiştirme ve aidiyet duygusunu artırma gibi işlevlerini daha görünür kılacaktır.

Son olarak, futbolun bireylerin aile içi ilişkileri ve genel toplumsal ilişkileri üzerindeki etkisinin de gelecekteki araştırmalarda dikkate alınması, sporun toplumsal dokudaki yerini daha kapsamlı biçimde kavramaya katkı sunacaktır.

Futbol ve taraftarlığın Türkiye ve Dünyada gün geçtikçe yükselen konumu, birey ve toplumlar üzerinde ki etkisinin azımsanmayacak düzeyde oluşu farklı boyut ve perspektiflerde sosyolojik muhayyileyi elzem kılmaktadır. Futbol ve taraftarlık üzerine sosyolojik anlama ve açıklamaların gerçekleştirilmesinin bireylerin davranışlarının anlamlandırılması ve açıklanmasında mühim katkılar sunacağı kanaatindeyim.

KAYNAKÇA

- ACIPAYAMLI**, Orhan (1992). “Türk Kültüründe Ad Koyma Folklorunun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi”, **VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, Ankara, Cilt: 4, s. 1-14.
- AKGÜN**, Melek (2019). **Kutsal ve Seküler Düalizminde Seküler Kutsallığın Kuramsal Bir Değerlendirmesi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AKIN**, Mahmut Hakkı (2015). **Toplumsallaşma Sözlüğü**, Konya: Çizgi Kitapevi.
- ALBAYRAK**, Ali & Karayel, Salih Emre (2022). “Kutsalın Futboldaki Tezahürleri” **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 27, Sayı 2, s. 73-90.
- ALTINSOY**, Emrah (2014). **Öğretmen Adaylarının Futbola Yönelik Tutumları ve Takımları ile Özdeşleşme Durumları**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ALTUNIŞIK**, Remzi, Recai Coşkun, Serkan Bayraktaroğlu, & Engin Yıldırım (2010). **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı**, İstanbul: Sakarya Yayıncılık.
- ANADOLU**, Batu (2013). **Ataerkil Sistem Bağlamında Türk Sinemasında Futbol Teması**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ANDERSON**, Benedict (1995). **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, (Çev. İskender Savaşır), İstanbul: Metis Yayınları.
- ANTTONEN**, Veikko (1996). “Rethinking The Sacred: The Notions Of “Human Body” and “Territory”in Conceptualizing Religion”, **The Sacred And Its Scholars**, Sayı 73, s.36-64.
- ANTTONEN**, Veikko (2000). “Sacred”. **Guide to the Study of Religion**, (Ed. Willi Braun & Russell T. McCutcheon, s.271-282.
- ARSLAN**, Mustafa (2006). “Değişim Sürecinde Yeni Dindarlık Formları: “Yeni Çağ” İnanışları Örneği”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı 11, s. 9-25.
- ARSLAN**, Mustafa (2010). “Seküler Toplumlarda Kutsal Arayışları: Geç Modern Dönemde Büyü-Din İlişkisinin Sosyolojik Analizi”, **İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı 1, s. 195-210.
- ARSLAN**, Mustafa (2015). “Kutsal ve Seküler Arasında: Hıdırellez ve Türbe Kültürleri Çevresinde Gelişen Eğlence Kültürü”, **Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 5, Sayı 2, s. 91-104.

- ARSLAN, Mustafa** (2015). “Postmodern Yeni Dinsel Kimlik ve Paranormal İnançlar”, **Milel ve Nihal Dergisi**, Cilt:12 Sayı 2, s. 55-72.
- AYDIN, Mustafa** (2002). “Dinden Modern Paganizme Kutsallığın Dönüşümü”, **Umran Dergisi**, Sayı 94, s. 60-65.
- AYDIN, Mustafa** (2013a). **Güncel Kültürde Temel Kavramlar**, İstanbul: Açılım Kitap.
- AYDIN, Mustafa** (2013b). **Kurumlar Sosyolojisi: Kurumlara Başlangıç Çerçevesinde Bir Çalışma**, İstanbul: Açılım Kitap.
- AYDIN, Mustafa** (2014). **Sistemik Din Sosyolojisi**, İstanbul: Açılım Kitap.
- BERGER, Peter L. & Thomas Luckmann** (2016). **Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi: Modern İnsanın Yönelimi**, (Çev. Mustafa Derviş Dereli), Ankara: Heretik Yayınları.
- BERGER, Peter L.** (2005). **Kutsal Şemsiye: Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları**, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- BERGER, Peter Ludwig** (2014). “Sekülerizm’in Gerilemesi”, **Kutsalın Dönüşü: 21. Yüzyılda Dinin Geleceği**, (Der. Ali Köse), İstanbul: Timaş Yayınları, s. 40-59.
- BOZKURT, Veysel** (2014). **Değişen Dünyada Sosyoloji: Temeller, Kavramlar, Kurumlar**, Bursa: Ekin Yayınevi.
- CENGİZ, Recep** (2023). **Spor Sosyolojisi: Spor Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- COHEN, Anthony P.** (1999). **Topluluğun Simgesel Kuruluşu**, (Çev. Mehmet Küçük), Ankara: Dost Kitabevi.
- COJANU, Daniel** (2016). “When A Natural Object Is Perceived As Sacred. Structure And Dialectic Of Hierophanies According To Mircea Eliade”, **Limba Şi Literatura–Repere Identitare În Context European**, Sayı 18, s. 234-241.
- ÇELİKKAYA, M. Fatih** (2010). **Seküler Bir Kutsal Oluşturma Aracı Olarak Medya ve Din İlişkisi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DAĞLI EKMEKÇİ, Yeter Aytül** (2015). **Türkiye Profesyonel Futbol Kulüplerinin Kurumsallaşması**. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- DE TOLEDO**, Luiz Henrique (2021). “Garrincha, Pele and Maradona: The Sporting Sacred in Times of Football Icon Veneration” **Football and Social Sciences in Brazil**, s. 243-261.
- DEMİR**, Müge & Ahmet Talimciler (2015). **Şiddet, Şike ve Medya Kışkacında Futbol ve Taraftarlık**, Konya: Literatürk Yayınları.
- DEMİRCİ**, Kürşat (2002). “Kutsiyet”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt:26, s. 495-496, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- DEVER**, Ayhan (2015). **Spor Sosyolojisi**, Ankara: Siyasal Kitapevi.
- DEVER**, Ayhan (2017). **Sosyolojik Teoriler ve Spor**, Konya: Çizgi Kitapevi.
- DOĞAN**, Adem (2015). “Cemaat ve Siyaset: Siyasal Davranışta Cemaat Üyelerinin Sosyal İlişkileri” **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 38, s. 325-351.
- DOMİNİQUE**, N. (2011). **Ohio State Football: It’s More Than A Sport, It’s A Religion**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, The Ohio State University.
- DURKHEİM**, Emile (2011). **Dini Hayatın İlkel Biçimleri**, (Çev. Fuat Aydın), Ankara: Eskiyei Yayınları.
- ELİADE**, Mircea (1990). **Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu**, (Çev. Mehmet Aydın), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ELİADE**, Mircea (1992). **İmgeler Simgeler**, (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: Gece Yayınları.
- ELLİS**, Robert (2019). “Sporting Space, Sacred Space: A Theology Of Sporting Place”, **Religions Studies**, Cilt:10, Sayı 8, s. 473-489.
- ELMAS**, Safer (2015). **Sporda Profesyonelleşme ve Toplumsal Hareketlilik: Türkiye’de Futbol Örneği**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- EMİN**, Tefik (2002). “Kural İhlali: Yeni Bir Paganizm Olarak Futbol”, **Umran Dergisi**, Sayı 94, s. 94-99.
- EMİROĞLU**, Kudret & Suavi Aydın (2003). **Antropoloji Sözlüğü**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- ERTİT**, Volkan (2019). **Sekülerleşme Teorisi**, Ankara: Liberte Yayınları.
- EYRE**, Anne (1997). “Football And Religious Experience: Sociological Reflections” **Religious Experience Research Centre**, University of Wales Trinity Saint David.

- FİŞEK**, Kurthan (1985). **100 Soruda Türkiye Spor Tarihi**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- FULCONİS**, François & Pache Gilles (2014). “Decoding Human Behaviours The Devotion Of Football Fans”, **Advances in Management and Applied Economics**, Cilt: 4, Sayı 1, s. 17-26.
- FULCONİS**, François & Pache Gilles (2014). “Football Passion As A Religion: The Four Dimensions Of A Sacred Experience” **Society and Business Review**, Cilt: 9, Sayı 2, s. 166-185
- GİDDENS**, Anthony & Philip W. Sutton (2018). **Sosyolojide Temel Kavramlar**, (Çev. Ali Esgin), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- GİDDENS**, Anthony (2012). **Sosyoloji**, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- GÖKAÇTI**, Mehmet Ali (2008). **Bizim İçin Oyna: Türkiye’de Futbol ve Siyaset**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- GÜÇ**, Ahmet (1998). “Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı”, **Dinler Tarihi Araştırmaları I**, Ankara, s. 337-353.
- GÜNAY**, Ünver (2012). **Din Sosyolojisi**, İstanbul: İnsan Yayınları.
- GÜNDÜZ**, Şinasi (2009). “Kutsal Hakkında Konuşmak: Dinsel Söylemde Mitos”, **Milel ve Nihal**, Cilt: 6, Sayı 1, s. 9-26.
- GÜNEŞ**, Hasan (2016). **Sosyoloji Terimleri Sözlüğü**, Ankara: Ütopya Yayınları.
- GÜRBÜZ**, Sait & Faruk Şahin (2017). **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- HACISOFTAOĞLU**, İlknur, Funda Akcan & Nefise Bulgu (2012). “Hayali Cemaatler Olarak Taraftar Toplulukları: Ankaragücü Taraftar Grupları Örneği”, **Spor Bilimleri Dergisi**, Cilt:23, Sayı 4, s.159-176.
- HAZIR**, Mesut (2012). “Postsekülerliğin Gelişi: 21. Yüzyılda Sekülerliğin Sosyolojisini Yapmak” **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:7, Sayı 2, s. 141-154.
- JİRASEK**, Ivo (2023). “Hierophany and Sport” **Religions Studies**, Cilt:14, Sayı 9, s. 1102-1114.
- KAPLAN**, Yusuf (2002). “Futbol Pratiğinin Teorisi: PUTbol Paganizmi”, **Umran Dergisi**, Sayı 94, s. 51-60.
- KARAMİPUR**, Allahkaram & Karimiyanha, Ehsan (2023). “Representation of Religious Fact in Football Phenomenon” **Religious Studies**, Cilt:11, Sayı 21, s. 309-332.

- KİRMAN**, Mehmet Ali & Abdullah Özbolat (2017). “İslam, Kutsal ve Seküler”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:17, Sayı 2, s.19-41.
- KİRMAN**, Mehmet Ali (2005). **Din ve Sekülerleşme: Üniversite Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma**, Ankara: Karahan Kitabevi.
- KNOTT**, Kim (2016). “The Secular Sacred: In Between Or Both/And?”, **In Social Identities Between the Sacred and the Secular**, s.145-160.
- KÖSE**, Ali (2014). “Modernleşme, Sekülerleşme ve Din İlişkisi Üzerine Yeni Paradigmalar” **Kutsalın Dönüşü: 21. Yüzyılda Dinin Geleceği**, İstanbul: Timaş Yayınları, s.11-39.
- KÖSEMİHAL**, Nurettin Şazi (1971). **Durkheim Sosyolojisi**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KUPER**, Simon (2006). **Futbol Asla Sadece Futbol Değildir**, İstanbul: İthaki Yayınları.
- KUŞÇU**, Emir (2011). “Kutsal Kavramını Yeniden Düşünmek: Mana Modelinden Düzen Nosyonuna Doğru” **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt: 11, Sayı 1, 165-186.
- KUTAY**, Tacettin (2020). “Sekülerleşme ve Sekülerizasyon Kavramlarının Birbirinden Ayırıştırılması Kavramların Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Dönüşümü”, **Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 4, Sayı 8, s. 180-192.
- MARSHALL**, Gordon (1999). **Sosyoloji Sözlüğü** (Çev. Osman Akinhay, Derya Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- MASLOW**, Abraham. (2001). **İnsan Olmanın Psikolojisi**, (Çev. Okan Gündüz), İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- MORRİS**, Brian (2004). **Din Üzerine Antropolojik İncelemeler**, (Çev. Tayfun Atay), İstanbul: İmge Kitabevi.
- NASR**, Seyyid Hüseyin (1988). **İnsan ve Tabiat**, (Çev. Nabi Avcı), İstanbul: İşaret Yayınları.
- NCUBE**, Lyton (2017). “Visualising Diverse Religious Performances: The “Sacred” And The “Profane” In Zimbabwean Football” **Critical Arts**, Cilt:31, Sayı 4, s. 69-88.
- NEUMAN**, W. Lawrence (2009). **Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar**, (Çev. Sedef Özge), Cilt 1, İstanbul: Yayınodası Yayınları.

- OSTWALT**, Conrad (2014). “Seküler Çan Kuleleri”, **Kutsalın Dönüşü: 21. Yüzyılda Dinin Geleceğı**, (Der: Ali Köse), İstanbul: Timaş Yayınları, s. 182-200.
- ÖCALAN**, Mehmet (2003). **Sporda Fanatizm: Futbol Seyircileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Örneğı**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZARSLAN**, Metin (2016). “Totem Yapmak: Spor Müsabakaları “Futbol Maçları” Örneğinde Uğurla İlgili Kimi Uygulamalar”, **IV. Kazan Uluslararası Halk Kültürü Sempozyumu**, Ankara: 29 Eylül-1 Ekim 2016, s. 671-677.
- ÖZDEMİR**, Murat (2010). “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma” **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:11, Sayı 1, s. 323-343.
- ÖZDEN**, Mustafa (2016). “Sekülerliğin Tarihi Serüveni” **Journal of Management Economics Literature Islamic and Political Sciences**, Cilt:1, Sayı 2, s. 60-81.
- ÖZTÜRK**, Mehmet Ertuğrul (1998). **Trabzonspor Kulüp Tarihi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- PENN**, Roger (2005). “Cathedrals Of Sport: Football Stadia In Contemporary England” **Soccer Review**, Sayı 4, s. 27-30.
- PREBİSH**, Charles S. (1993). **“Religion And Sport: The Meeting Of Sacred And Profane”**, Greenwood Press.
- RUBİO-HERNANDEZ**, Maria del Mar (2011). “Sports Players: The Heroes Of The Mediated Sacred Sphere” **Journal for Communication Studies**, Cilt: 4, Sayı 8, s. 105-125.
- SARITAŞ**, Süheyla” (2009). “Balıkesir Üniversitesi Öğrencilerinin Günümüzdeki Adlar ve Ad Verme Hakkındaki Görüşleri”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:12, Sayı 21, s.422-433.
- SERT**, Mahmut (2000). **Gol Atan Galip Futbola Sosyolojik Bir Bakış**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- SHİLLİNG**, Chris & Mellor, Philip A. (2014). “Re-Conceptualizing Sport As A Sacred Phenomenon” **Sociology of Sport Journal**, Cilt: 31, Sayı 3, s. 349-376.
- SHOEMAKER**, Terry (Ed.). (2019). **“The Prophetic Dimension of Sport”**, Springer.

- SUNGUR, Erol (2014). Seyyid Hüseyin Nasr’a Göre Gelenek ve Modernlik,** Konya: Çizgi Kitabevi.
- TALİMCİLER, Ahmet (2005). Türkiye’de Futbol ve İdeoloji İlişkisi: Medya’daki Futbol Söylemi Üzerine Bir İnceleme.** Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TALİMCİLER, Ahmet (2014). Türkiye’de Futbol Fanatizmi ve Medya İlişkisi,** İstanbul: Bağlam Yayınları.
- TALİMCİLER, Ahmet (2015). Sporun Sosyolojisi Sosyolojinin Spor,** İstanbul: Bağlam Yayınları.
- TAŞAĞIL, Ahmet (2015). Kök Tengri’nin Çocukları: Avrasya Bozkırlarında İslam Öncesi Türk Tarihi,** İstanbul: Bilge Yayıncılık.
- TEKİN, Mustafa (2002). “Din Dışından Kutsala Futbol”, Umran Dergisi, Sayı 94, s. 99-104.**
- TRİFONAS, Peter Pericles (2004). Umberto Eco ve Futbol, (Çev. Derya Kömürcü),** İstanbul: Everest Yayınları.
- VERGOTE, Antoine (2002). “Kutsal”. (Çev. H. Keskin, A. Yapıcı), Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı 2, s. 207-235.**
- YELKEN, Ramazan (1999). Cemaatin Dönüşümü: Geç Modern Dönemde Cemaat Sosyolojisi,** Ankara: Vadi Yayınları.
- YILDIRIM, Ali & Hasan Şimşek (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri,** Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YILDIZ, Suat (2008). Profesyonel Futbol Şubeleri Bulunan Spor Kulüplerinin Mali Yapılarının Karşılaştırılması (Manchester United Futbol Kulübü - Fenerbahçe Spor Kulübü Örneği).** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı.
- ZELYURT, M. Kerem (2019). Spor Sosyolojisi Temsil-Kimlik-Taraftarlık-Altyapı,** Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- ZELYURT, M. Kerem (2022). Spor Sosyolojisi Çalışmaları,** İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- ZENGİN, Celil (2017). Modern Dünyayı Anlamak: Seyyid Hüseyin Nasr ve Geleneğin Gözüyle,** İstanbul: Önsöz Yayıncılık.

İnternet Kaynakları (URL)

- URL-1:** <http://www.milliyet.com.tr/yildirim--farkliliklar-gururumuzdur-fenerbahce-1788285-skorerhaber/> (Erişim Tarihi: 18.04.2019)

EKLER

Ek-1 Mülakat Formu

Adı Soyadı:	Yaşı:	Cinsiyeti:	Öğrenim Durumu:	Mesleği:	Medeni Durumu:
-------------	-------	------------	-----------------	----------	----------------

I. BÖLÜM TARAFTARLIK:

- Fenerbahçeyi nasıl tanımlarsınız? Sizin için neleri temsil/ifade etmektedir? Diğer takımlardan ayrılan yönleri nelerdir?
- Fenerbahçe'nin yaşamınızdaki yeri nedir? Hayatınızdaki öncelikleri sıraladığınızda Fenerbahçeyi nereye koyarsınız?
- Fenerbahçeyi hangi duygularla özdeşleştiriyorsunuz?
- Fenerbahçe'nin başarısının yahut başarısızlığının gündelik yaşamınız üzerindeki etkileri nelerdir? Açıklayabilir misiniz?
- Fenerbahçe'ye dair unutmadığınız anılarınız varsa bizimle paylaşır mısınız?
- Fenerbahçe Spor Kulübü bir şirket tarafından satın alınsa tepkiniz ne olurdu? Kulübün sahibi tarafından kulübün amblemi, renkleri, sembolü, stadyumu vb. gibi unsurlarında değişikliğe gidilse taraftar kalmaya devam eder miydiniz?
- Fenerbahçe için neleri göze alırdınız? Yaşadığınız yahut şahit olduğunuz örnek olaylar varsa paylaşabilir misiniz?

II. BÖLÜM HAYALİ CEMAAT BOYUTU:

- Stadyumda yahut sosyal hayatta taraftarlarla ilişkinizi nasıl ifade edersiniz? Onlarla neleri paylaşırsınız?
- Toplumsal veya siyasal durumlara karşı tepki, tutum ve görüşlerinizin şekillenmesinde Fenerbahçe Spor Kulübü başkanının ve camiasının fikirleri sizin için etkili midir?
- Taraftarlar arasında veya stadyumda yanınızda bulunan kişinin (mesleği,etnik kökeni, ekonomik durumu, eğitim durumu vs.) statüsü sizin için önemli midir? Ya da kendi statünüzden kaynaklı herhangi bir tepki ve olumsuz bir durumla karşılaştığınız hiç oldu mu?
- Stadyumda ya da televizyon karşısında maç izlerken taraftarlar arasında olmak size nasıl hissettiriyor?
- Fenerbahçe maçlarını canlı yahut TV'den beraber izlediğiniz bir arkadaş grubunuz var mı? (Evetse) Öncesinde düzenli yaptığınız etkinlik bulunuyor mu? Stadyum dışında maçları düzenli seyrettiğiniz bir mekân var mı?

III. BÖLÜM KİMLİK OLUŞTURMA SÜRECİ:

- Fenerbahçelilik nedir? Nelere karşılık gelmektedir? Neleri içermekte neleri içermemektedir?
- Toplumsal hayatınızda Fenerbahçe taraftarı olduğunuzu sergiler misiniz? (Evetse) Nasıl sergilersiniz?
- Fenerbahçe taraftarının diğer takım taraftarlarından farkları sizce nelerdir?
- Çocuğunuzun Fenerbahçeli olmasını ister miydiniz? (Evetse) Nedenlerini açıklayabilir misiniz?
- Gündelik hayatınızda Fenerbahçe taraftarı olan tanımadığınız insanlara karşı yaklaşımınız nasıldır?

IV. BÖLÜM RİTÜELLERİN TEZAHÜRÜ VE MUHTEVASI:

- Stadyuma girdiğinizde neler hissediyorsunuz? Tezahürat ve marşlara eşlik ederken nasıl hissedersiniz?
- Fenerbahçe'nin maçının olduğu gün ve saatte önemli bir işiniz çıktığı takdirde nasıl hareket edersiniz? İzleyemediğiniz maç için üzüntü duyar mısınız?
- Gündelik yaşamınızın (özellikle hafta sonları) planlanmasında Fenerbahçe bir öncelik midir?
- Günlük yaşamınızda Fenerbahçeyi simgeleyen eşyalar kullanıyor musunuz? (Evetse) Bu eşyalar nelerdir?
- Çocuğunuza sevdiğiniz bir futbolcunun ismini koyar mıydınız? Çevrenizde çocuklarına futbolcuların ismini veren insanlar var mı? (Varsa) Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Belirli gün ve zamanlarda Fenerbahçe Spor Kulübü tarafından tertiplenen şampiyonluk kutlamaları, törenler, yürüyüşler gibi aktivite ve organizasyonlara katılım sağlıyor musunuz? (Evetse) Bu zamanlar sizin için özel midir? Size nasıl hissettirmekte, duygusal durumunuzu nasıl etkilemektedir?

V. BÖLÜM TOTEMİK UNSURLAR:

- Takımınız müsabakası sırasında totem yapar mısınız? (Evetse) Yaptığınız totemler nelerdir?
- Maç izleme esnasında yahut öncesinde size ve takımınıza uğur getirdiğine inandığınız nesneler yahut eylemler var mıdır? (Evetse) Örnek verir misiniz?
- Maç izleme esnasında yahut öncesinde size ve takımınıza uğursuzluk getirdiğine inandığınız nesneler yahut eylemler var mıdır? (Evetse) Örnek verir misiniz?
- Sizin yahut çevrenizdekilerin totem yaparak sonuç aldığını düşündüğünüz bir anınız var mı?
- Fenerbahçe'ye dair sakladığınız manevi değeri olan nesneler var mıdır? (Evetse) Bu şeyler nelerdir?
- Fenerbahçe'nin maçının olduğu günlerde (özellikle önemli maç ve derbilerde) yapmaktan çekindiğiniz davranışlar bulunmakta mıdır? (Varsa) Örnek verebilir misiniz?

Prof. Dr. Mustafa ARSLAN
Sorumlu Araştırmacı/ Tez Danışmanı

Ek-2 Fotoğraflar

(Ek-2: Yalova Şehir Mezarlığı, Fotoğraf Çekilme Tarihi: 2 Nisan 2025)